

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANMARKS FØLKEMINDER NR. 43

LANDSDOMMER
JACOB BIRCHEROD

FOLKETRO OG FESTSKIK

SÆRLIG FRA FYN
(1734)

UDGIVET AF
INGER M. BOBERG

KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG
1936

Spørgsmaal om Kirkesagn.

Der findes en Mængde Folkesagn om Danmarks Kirker, hovedsagelig trykt i grundlæggende Værker som Evald Tang Kristensens Danske Sagn 1ste og 2den Række Bind III, som Thieles Danmarks Folkesagn I, ligesom der findes en Mængde utrykte Sagn, optegnet i *Dansk Folkemindesamlings Samlinger*. Vi kender da Sagn om en Mængde af Danmarks gamle Kirker, vi antager fra omkring Halvdelen af disse, men vi ønsker meget gerne at kende saa vidt mulig alle de Folkesagn, der gaar om *hver eneste* af vore prægtige gamle Kirker. Det beder vi indtrængende Danmarks Folkeminders Medlemmer og hvem der ellers læser dette Opraab om at hjælpe os med. Meddel os *alle de Sagn*, De kender om Deres Fødesogns og deres nuværende Hjemsteds Kirke og spørg siden de gamle i Sognet nærmere ud derom. Vi tilstræber nemlig en Gang med Tiden at udgive i Foreningen Danmarks Folkeminders Skrifter et grundlæggende Arbejde over Danmarks Kirkesagn. Vi haaber, at en saadan Bog skal kunne muliggøre nærmere Undersøgelser vedrørende Kristendommens Udbredelse og Sejr i Danmark, hvad man fra de ældste historiske Kilder kun ved forholdsviis lidt om.

Sagnene beskæftiger sig meget ofte med Spørgsmaalet om, hvorfor Kirkerne har faaet deres nuværende, ikke sjælden lidet centrale Beliggenhed i Sognet, og der fortællés f. Eks. Sagn om, at man havde tænkt at bygge Kirken paa et andet mere centralt Sted, men at Murene om Natten blev revet ned, og man derfor blev tvunget til at bygge Kirken paa dens nuværende uheldige Sted. Ogsaa om centraltbeliggende Kirker kan det fortællés, at de tidligere har haft en helt anden Beliggenhed, men at Kirkens Grundsten om Natten er blevet ført til det nuværende Sted. *Navnet* paa Kirkens gamle Sted, og dets nøjagtige Beliggenhed og Beskrivelse med eller uden Billeder, er af stor Interesse og Værdi. Sagnet belyser sikkert i ikke faa Tilfælde det hedenske Helligsteds Beliggenhed, eller det viser, hvorledes Kirken fra en tidlig Udkantsbeliggenhed er rykket ind og har erobret det hedenske Helligsteds Beliggenhed i Sognets Hjærte.

Men der er mange andre interessante Kirkesagn: Sagn om Byer, der har stredes om at faa Kirken til at ligge i deres By og har afgjort Striden ved at binde et Par Okser sammen fra hver By, slippe dem midtvejs, og se, hvilken af de to Okser der kan drage den anden til sin By. Der er Sagn om bestemte Jærtegn, som har bestemt Valget af Kirkens Beliggenhed; der er Sagnet om Trolden Find, der bygger Kirker; der er Sagn, især paa Fyn og i Østjylland, om Kirkens Varselsdyr, Kirkelam eller andre Dyr der varsler, naar nogen skal dø i Sognet. Der er Sagn om Kirker, der bliver bygget af adelige Herrer eller Damer, og der gives ikke sjælden bestemte Sagn om Grunde derfor. Kirkens ydre og indre Udstyr giver ofte Anledning til Sagn, eller Eftertiden mindes historiske Begivenheder, der i fjerne Tider har fundet Sted i Kirken, som f. Eks. Bispén af Børglums Drab i Hvidbjerg Kirke paa Thyholm eller Marsk Stigs Begravelse i Helgenæs eller Stubberup Kirke paa Hindsholm. Der er især i Jylland mange Sagn om Kirker, der er nedrevet i Reformationstiden, og der fortællés om de grumme Straffe, der siden ramte Kirkebryderne. Mindet om Præster, der har tjent i Sognets Kirke, er ofte husket og bør ligeledes bevares for Eftertiden. Ved Hjælp af sine systematiske Samlinger om Kirker (og Præster) kan Dansk Folkemindesamling let besvare Spørgsmaal om, hvilke trykte eller utrykte Sagn der foreløbig kendes om de enkelte danske Kirker. Hjælp os med i saa høj Grad som muligt at fuldstændiggøre dette Sagn- og Folketrosstof om vort Lands gamle Kirker. Meddelelser og Optegnelser bedes sendt til: Dansk Folkemindesamling (Adr.: Det Kongelige Bibliothek, Kbhvn. K).

DANMARKS FOLKEMINDER NR. 43

LANDSDOMMER
JACOB BIRCHEROD

FOLKETRO OG FESTSKIK

SÆRLIG FRA FYN
(1734)

UDGIVET AF
INGER M. BOBERG

KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG
1936

Paa Foreningens Vegne bringer jeg herved Carlsbergfondet en erkendllig Tak for et Tilskud paa 900 Kr. til Fremstillingen af denne Bog. Jeg takker ligeledes Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpesfond for en Understøttelse paa 150 Kr., der særlig er kommet Kommentaren til gode.

Jørgen Olrik

Formand i »Danmarks Folkeminder«.

INDHOLD

	Side
Jacob Bircherods levned og skrifter	5
Om superstitioner 1734.....	35
Continuation af fynske superstitioner	50
Om begravelser, bryllupper og børnedaab	63
To breve fra Anders Samsing.....	90
Noter	97
Fortegnelse over Jacob Bircherods værker	115
Sagregister.....	120
Person- og stednavne.....	125
Familien Bircherods stamtavle	129

*Som tilsyn ved udgaven har på Danmarks Folke-
minders vegne virket: arkivar H. Grüner-Nielsen, dr.
phil. Marius Kristensen og museumsinspektør Jørgen
Olrik. Udgiveren takker alle de nævnte samt forenin-
gens sekretær, arkivar H. Ellekilde, for elskværdig
bistand, Jørgen Olrik især ved de latinske oversættelser.*

Inger M. Boberg.

JACOB BIRCHERODS LEVNED OG LITTERÆRE ARBEJDER

JACOB THOMSEN BIRCHEROD, hvis skrifter om folketro, »superstitioner« som han selv siger, og skikke ved begravelse, bryllup og barnedåb her udgives, blev født i Odense den 23. december 1693 som søn af rektor ved gymnasiet, professor Thomas Broder Bircherod (1661—1731), der var broder til den kendte Ålborg-biskop Jens Bircherod (1658—1708) og søn af professor Jacob Jensen Bircherod (1624—88) i Odense. Jacob Bircherod hørte altså til en ret fremragende slægt, bestående af præster og videnskabsmænd, på B.s (herved forstås nu stadig forfatteren af det foreliggende skrift) tid dog til dels gående over i officersstanden. Slægtsnavnet stammede fra B.s oldefader, Jens Hermansen (1588—1657), der var præst i Birkerød i Nordsjælland og søn af en velhavende Helsingørborger, med hvem sporet af slægten imidlertid taber sig. Alle Jens Hermansens fire sønner blev præster, de to tillige professorer, den ene, Jacob Jensen Bircherod, B.s farfader, i Odense, den anden, Jens Jensen Bircherod, i København; og af børnebørnene var een biskop, to professorer — efter deres fædre i henholdsvis Odense og København —, tre præster og to officerer; og så følger vor B.s slægtled, ligeledes bestående af præster og officerer og en enkelt Ålborg-købmand.

At B. ikke også, som man kunde have ventet, gik præstevejen, skyldtes vistnok hans moders slægt. Hun hørte til de adelige Muler i Odense, og det synes især at være hendes broder, assessor og kammerråd Erik Mule¹⁾, som B. havde haft til lærer i skolen, der holdt på, at drengen skulde være »verdslig« og også fik ham sendt udenlands, så snart han i 1712 kom

¹⁾ Om E. M. (1669—1751), se Biogr. Lex. XI s. 503 og Ehrencron-Müllers Forf. Lex. V (1927) s. 451 ff.

ud af skolen. Om militærvæsenet har der næppe nogensinde været tale, lille af skikkelse som B. var og vist nærmest svagelig, allerede fra 40-års alderen bundet til sin stue af lamhed i benene; hans tre brødre døde også tidligt, de to et og to år gamle af blodsot og børnekopper, den tredje som 24-årig efter hele livet at have været skrøbelig. Men heller ikke B.s sind synes at have været anlagt for det militære: en sekretærpost hos Tordenskjold, som der engang var tale om, indrømmer han åbent, at han ikke turde tage imod, og på sine rejser i Tyskland lå han i stadig flugt for ikke at blive taget til soldat af de hververe, der i dette øjemed strejfede rundt i landet. Men skønt man i det hele taget får indtryk af en noget veg og ikke meget handlekraftig karakter, må man alligevel beundre den sejhed, hvormed han gennemførte sine eller rettere sin families rejseplaner og kom igennem de vanskeligheder, der rejste sig for ham, så ung han var og næsten mer end tilsvarende uerfaren og troskyldig.

Lige fra første færd førte B. nemlig dagbog over sine rejser, og selv om ikke originalen er bevaret, så kender vi dog indholdet ret nøje fra hans bearbejdelser af dem, lavet senere i livet, da han sad som landsdommer i Odense og skrev »Om mine udenlands modgange 5¹/₂ år og siden i Sverrig« (= Gl. kgl. Saml. 3040 c, 4° på Det kgl. Bibliotek i København), »Jacob Bircherods Thom. fil. hans remarquer over Paris, og hvad hand der saac og hørte fra 1716 in Sept. til 1719 in Decembri. begynt i hans alders 23. aar« (= Ny kgl. Saml. 1986, 4°)²), »Jacob Bircherods Reyse-Journal fra Kiøbenhafn til Stockholm, Hans relation over staden S. og Reyse-Journal tilbage igien, Alt forfattet i breve til Mag. Balsleff i Tommeroup, hans fætter og ven« (afskrift i Addit. 200, 4°, på Universitetsbiblioteket)³). »Det Jeg observerede i Stokholm i 3¹/₂ maanet og paa reisen imellem Kiøbenhavn og Stokholm — —« (= Gl. kgl. Saml. 3046 f, 4°), »Noget om Spanien, Rom, Engeland og Poh-

²) Et kort udtog trykt af R. Nyerup i Jac. Neumanns Danskes Rejseagttagelser II (1799) s. 51—62.

³) I okt. 1807 sendt af I. T. Tscherning sen. til R. Nyerup. Efter et mere fuldstændigt håndskrift (ligesom det nævnte afskrift) i Oslo Univ. bibl. (190, 4°) udg. af Georg Christensen 1924; udtog af dette var tidligere trykt i »Iris og Hebe« I (1801) s. 105—21, senere efter G. Christensen i »Ord og Bild« 1925 s. 1 ff.

len hvor Jeg haver ikke været, men hvoraf det meeste blev fortalt over min Principals bord i Paris, og Jeg skrev aldt det Jeg der hørte« (= Gl. kgl. Saml. 3040 e, 4°) og »Om hvorledis aldt det Jeg haver faaet og er bleven, Jeg dertil haver været nød, eller det mig er bleven tilbuden eller og at Jeg det haver faaet imod min tanke« (= Gl. kgl. Saml. 3040 k, 4°). En egen levnedbeskrivelse skrev B. også, men den kendes nu kun i meget kortfattet form i et større værk om hans slægt (= Kall 130 fol.).

Det var ikke fra fremmede, B. havde fået sin idé med at nedskrive det, som han så og oplevede. Hans farbroder Jens Bircherods dagbøger, der findes i 47 bind på Det kgl. Bibliotek, er vel bekendte og en vigtig kilde til vor kultur- og personalhistoriske viden om hans tid. Og Jens B. var ikke den eneste af de brødre, hvis skrivelyst bl. a. ytrede sig på den måde. B. skriver både om ham og sin fader og om en tredje broder, Jacob, der kun 23 år gl. druknede i Seinen 1687⁴), at de havde »een og dend samme priisværdig Inclination, de alle vare scribaces, liebhavere af antiquiteter og store Collecteurs — —, og deres naturel yttrede sig i deres første ungdom. Jeg har seet de almanacher, som de havde havd som børn, een har annotered daglig hvad veyr det var, een anden har skreven hvad mad han aad — —«⁵).

Vor B. fik meget andet at skrive om i sine dagbøger end bare vejret og maden. Det rejseliv, han i sine unge dage kom til at føre, gav ham rigeligt stof og anledning til betragtninger over mangt og meget. Og var han ikke rask til at handle, så var han det heller ikke til at dømme eller fordømme, og hans åbne iagttagelsesevne og en helt igennem objektiv indstilling, der bevidst stræber efter at gengive alt, hvad han ser og hører, så tro som muligt, giver hans skildringer et større værd for os end mange af hans samtids mere lærde og spekulative værker. En betydelig personlighed var B. vel sådan set ikke, men han lader sig med sin almindelig sunde menneskeforstand heller ikke fange af de tomme spekulationsvæv eller poetiske uhyrligheder, som mange mere betydelige ånder dengang spildte deres kraft på. Det er et men-

⁴) Ikke 1685, som G. Christensen skriver, se Kall 130 fol. s. 36 f.

⁵) Kall 130 fol. s. 28.

neske, der træder os nær med sine glæder og sorger, med sin kamp for tilværelsen og dog uden bitterhed mod den. Det er Holberg-tidens realisme, manifesteret i en mindre betydelig og handlekraftig skikkelse, men umiskendelig nok. B. nævner vel aldrig Holbergs navn, men det er umuligt, at han ikke har kendt det: han sad i det danske kancelli i København fra 1720 til 1725, just på den tid, da Holbergs første komedier kom frem på komediehuset i Grønnegade, — hvortil B. også har forsøgt sig med en oversættelse af Hauteroches Crispin Médecin⁹⁾. På sin første udenlandsrejse kom B. til Paris samme år, som Holberg forlod byen (1716), og rejste ligesom denne hjem over Holland. Og ligesom Holberg — mest — skrev han på dansk, mens tysk, fransk eller latin ellers var tidens sprog, også herved tilhørende en nyere tid — selv om det nok mest var af nødvendigheden, at B. her gjorde en dyd! At han ikke hørte til »de lærde«, beloner han selv gang på gang. Men modsat Holberg skrev han kun for sig selv, ligegyldig overfor andre og deres meninger, førende en mere og mere isoleret tilværelse uden lyst eller evne til at gøre sig således gældende, som hans slægt og vist egentlig også hans begavelse kunde berettigede ham til.

Det har været nødvendigt at forudskikke disse bemærkninger om B.s forfatterskab, før vi fortsætter med beskrivelsen af hans liv, da dette næsten kun kendes ud fra, hvad han selv skriver om det. Da dette stof for størstedelen er utrykt, er det også meningen i ret vid udstrækning at lade ham selv tage ordet. Så meget desto mere som vi derved vil få baggrunden og forudsætningerne også for de arbejder af ham, der her udgives, og forstå, hvor og hvordan han har fået stoffet til dem. Vi fortsætter altså med hans første udenlandsrejse. Den blev imidlertid på grund af krig og pest udsat til 1714, og den 2. juli dette år drog han så med »dend agende post« af sted til Hamburg og blev foreløbig der i to måneder:

»Og derfra skrev hiem og spuurte hvor Jeg skulde gaae hen, mig blev svaret dend gang at Jeg skulle gaae til Halle i Saxen og frequentere Collegia der, men naar Jeg siden spuurte derom.

⁹⁾ Tr. E. Nystrom og C. Behrend: Skuespiltekster fra Komediehuset i Lille Grønnegade III (1921) s. 193—256, efter hs. Rostg. 248, 4°, på Univ. bibl., der delvis er skrevet med B.s hånd.

saa fik Jeg ingen svar, uden at verden stœd mig aaben, og at der nu ingen kunde raade mig noget, som da Jeg var hiemme. Jeg reiste derfor siden hvor mig fall ind, men icke dend ordinaire vey til frankrig, som Jeg aldrig tenchte paa, førend Jeg var der gandske nærvæd.

Men Jeg maae tale viidere om Halle i Saxen«, fortsætter B., det er i beskrivelsen af hans »udenlands modgange«. »Da Jeg der kom fra Hambourg og træde af vognen, mødte Jeg der een forbandet Landsmand, een Jøde, og eet skarn, som i toe dage beviiste mig høvlighed, men siden narret mig 70 Rdhl. fra, nogle styker guld, een dose garnered med sølv, og eet par rare knive, derfor satte hand mig eet lidet kaarsz i pant af 20 Rdhl. værdie, eet gammelt meszing uhrverk, og lovede mig betaling een visz dag i Leipsig, Jeg kom der, men ikke min Landsmand, og derfor reiste bedrøvet til Halle igien. Hvad skulle Jeg nu giøre, Jeg levede i Saxen uden penge, og umueligt torde igien begiære penge fra hiemme, effter 2 og een halv maanets fraværelse. Jeg forandrede min levemaade og vandte mig til det, som Jeg ikke havde forsøgt tilforne, dend gandske vinter havde Jeg hverchen ild og lysz, men levede i huuset, Jeg stall undertiden eet maaltid fra mig, Jeg kom aldrig ud uden paa Collegier, og det i min slafrok [slåbrok] med min kappe paa, som de andre liederlige studenter, og saaledis behialp mig til om sommeren effter. Denne malheur har Jeg siden aldrig tenkt paa, det var mig til stor nytte, Jeg lærte siden at spare i tydskland og Lothringen, men i frankrig kunde Jeg ikke, som siden skal blive sagt —. Før da at have een prætext [påskud] til at begiære penge om sommeren effter, saa skrev Jeg hiem, at Jeg var kiæd af Halle og af eet Academiske levnel, og vilde reise til Saxen Gotha, men som Jeg frygtelede, at min fader tviilte om min conduite, saa gik Jeg til Geheimeraad Thomasius⁷⁾, som havde godhed for mig, og sagde, at min fader begiærte, at Jeg skulde komme hiem, men tviilte ikke paa, at Jeg jo kom igien, om hand vilde behage at skrive med mig⁸⁾.

Thomasius skrev ham da en anbefaling, som han sendte

⁷⁾ Chr. Thomasius (1655—1723), tysk retslærd og filosof, fra 1691 professor ved det nystiftede universitet i Halle.

⁸⁾ Gl. kgl. Saml. 3040 c, 4°.

hjem. Men selv besluttede han »af desperation og for at ikke bringe mine forældre i bekostning — at søge om at engagere mig udenlands, daarligt var dette forslag for mig som eet ungt menneske, der ikke var sproget aldelis mægtig. Imidlertid blev det dog meget approbered af mine venner hiemme, Jeg blev animered dertil, og næsten i to aar reiste om i tydskland som den vanklende ridder, der søger lykke^{o)}). Først over Merseburg, Weissenfeld, Naumburg, Jena og Weimar til Erfurt, hvor han var oppe at se Luthers kammer i »eet Evangelisk waisenhuus«, og videre til Gotha. Her havde han anbefaling til en kammeradvokat, som lånte ham bøger og bragte ham i forbindelse med flere andre højtstående personer. Men resultatet var lidet opløftende: én sagde, at han ikke kunde blive andet end lakaj eller soldat dér, en anden var simpelthen »storagtig«, en tredie vilde have ham til at lære hebraisk, og da så endelig den minister, som han mest havde holdt sig til, vilde, at han skulde tage en hovmester, endte det med, at han rejste sin vej. Over Eisenach og Fulda tog han til Frankfurt am Main og gjorde forsøg på at få noget at bestille dér. En præst tilbød ham også en plads som »Informerator hos een stor herres børn i Wetzlar, det hand kunde skaffe mig, men det vilde Jeg ikke, og dette var dog det eeneste, som Jeg var skicket til. Jeg laae da forgiævis i 18 uger i Francfurt og imidlertid diverterede mig i de Rhinske viinbierge —«

Fra Frankfurt rejste B. til Mainz og havde nu i sinde at fortsætte ad Rhinen og Neckar til Heidelberg, men, som han skriver, »da Jeg vilde gaae i Øster, kom Jeg i Wester, og havde meere modgang end eet ungt og eenligt menneske kunde vel bære, dog hialp Gud mig, og Jeg siden blev meere lykkelig end Jeg havde vented i fremmede Lande«. På Rhinen traf han nemlig sammen med en oberstinde, der rejste alene og åbenbart var glad ved at få en hjælpende hånd af den unge mand, thi da hun ikke mere kunde holde den kolde sejltur ud — det var i december 1715 —, foreslog hun ham at følge med hende i vogn fra Worms til Breisach, hvor hun skulde besøge sin svigersøn; han var krigskommissær og kunde skaffe B. fri rejse med rekrutter til Neapel. Efter nogen vaklen indvilligede

^{o)} Kall 130 fol. s. 61—62. Det følgende igen fra Gl. kgl. Saml. 3040 c, 4°.

B., og han kom også til at fortryde det bittert: Først var han nær ved at blive taget til soldat til Tyrkiet, og da han endelig nåede Breisach og ventede at kunne »leve lidet i roelighed, og at logere i oberstlindens daalters huus«, blev der anvist ham et usselt logi, og han så ikke mere til sin rejsefælle, efter hans egen mening fordi hun undså sig ved ham. Alligevel blev han i byen i to måneder, men var på et tidspunkt lige ved at klynge sig op i sin halsklud, fordi hans vært havde snydt ham og en sen aften efterlod ham ene i sne og kulde og angst for ulve udenfor den tillukkede byport, og først langt om længe fik han af en slagter i en nærliggende landsby overladt en seng og lidt suppe for sine sidste 4 skilling. Siden var der en gammel frue i Breisach, der havde mistet sin eneste søn og siden altid havde medynk med ulykkeligt stillede unge mennesker, der tog sig af ham og rådede ham til at rejse til Svejts eller Strasburg. Men et brev hjemmefra, der meldte, at hans eneste broder var død, bestemte ham til hellere at vende næsen nord- end sydpå, og han tog derfor til Strasburg.

Rejsen hertil fortjener igen at skildres med B.s egne ord, — den adskiller sig ikke så lidt fra en rejse i nutiden. Da han måtte indskrænke sin bagage til det mindst mulige, solgte han sin kuffert, tog to klædninger på og sit linned i en »balberpose«, hvorpå han »een morgen stiltiendes gik ud fra Breisach, og satte mig paa Rhinstrømen i een af de smaae baade, som der bruges, de ere saaledes, at alle passagerers maae ligge paa bonden i halm, hver har sin provision for sig, og ingen maae røre sig til høire eller venstre side. Disse smaae baade føris ned hvor de skal, og sælgis af eyermanden, som ikke paa samme maade kand komme tilbage, men maae gaac. Ved saadan leilighed, som sielden gives, reiste Jeg fra Breysach om morgenen paa Rhinstrømen, og kom om afftenen silde til Kehl ved Strasbourg, som var 14 miile, men som der nu ingen kunde blive i Castellet, og vi knap kunde gaac til fods een fierding vey til Strasbourg inden porten blev lugt, saa raabte alle, at vi skulde være gesvint, thi uden for byen er intet uden horehuuse. Eenhver løb da det besté de kunde, men Jeg for klæder og min pose under armen kunde ingen steds komme, men maalte raabe til de andre, at om der ingen vilde hielpe, Jeg

da maatte ligge paa marken; strax kom 2 og hialp mig ind i Strasbourg, i det øjeblik som de lugte porten — —«.

Fra Strasbourg drog B. videre til Paris, ganske vist til fods, men uden uheld. Nancy, dengang hovedstad i Lothringen, behagede ham endog så meget, at han blev der i 4 måneder for at lære noget af sproget. Og i Paris fik han temmelig omgående en stilling som sekretær hos den danske minister, Chr. Werniche, en stilling som han beholdt i tre år og to måneder (sept. 1716 til nov. 1719) og »imidlertid havde ingen fortræd, som kand lignis ved det forrige«.

Helt let har han dog ikke haft det i Paris heller. Således måtte han en tid lang leje en »kæmpe« til at følge sig i byen, hver gang han skulde ud, da han ikke turde gå alene for to tjenere, som havde truet ham med prygl; først da det i længden blev ham for kostbart, søgte han til politimesteren om beskyttelse. Heller ikke Werniche var altid nem at have med at gøre. Han havde en »maitresse«, som han stadig kom i strid med, ved hvilke lejligheder B. måtte være mellemmand, og så endte det hverken værre eller bedre, end at Werniche blev skinsyg på ham. Hver aften fra 5 til 1 og om dagen fra 12 til 2 skulde B. spille skak med sin herre, og det var også noget, der voldte vanskeligheder, »men ingen kand viide det uden dend som forstaaer spillet, og min Principal vilde aldtiid vinde baade med ræt og uræt«, klager B. Sin trøst fandt han ved at besøge byens klostre: »I værtshuus og lil fruentimmer vilde Jeg ikke gaae, og hvormed skulle Jeg divertere mig. Jeg gik hverdag i eet nyt kloster, hvor der baade var at see og høre, og eengang om ugen til een gammel Jesuit, som gierne vilde at jeg skulde være Catholsk, og spaaede mig at Jeg blev helgen. Min Principal vidste i hvad kloster jeg hverdag var, og sagde at hand aldrig havde kiendt saadan kloster løber som Jeg var, men at deri var intet ondt — —¹⁰⁾. B. blev på den måde godt kendt med katholikerne og deres skikke og fortæller meget udførligt om dem i beskrivelsen af sit Pariserophold. Hans mange oplysninger om deres »superstitioner« beror da ingenlunde på overfladiske rejseindtryk, men tværtimod på daglige studier og en nøje noteren sig alt, hvad han har set og hørt. Og det endda så vidt, at han ikke alene kan

¹⁰⁾ Alt efter Gl. kgl. Saml. 3040 c, 4°.

skrive om Paris og livet dér, men også »noget om Spanien, Rom, England og Pohlen«, hvor han ikke har været, men som han har hørt fortælle om ved bordet hos Werniche. Det var imidlertid nær endt galt med hans interesse for jesuitterne, idet de forsøgte at holde ham tilbage med magt, for at han helt skulde blive en af deres. Og da han kom hjem, var rygtet om, at han var bleven katholsk, da også gået »fra Odense til Kiøbenhavn og fra Kiøbenhavn til Odense«.

Thi til sidst drev længselen ham alligevel hjemefter igen, skønt Werniche gerne vilde have beholdt ham: »Hand beklager, at hand ikke er riig for at recompensere mig effter fortienniste. Jeg har dog faaet foræringer af ham, og hand venter mig vist tilbage, der er ingen effter hans egen siigelse, som ælsker mig meere i verden end hand. Hand vil giøre vold paa kongen for at faae mig igien tilbage. Jeg vil intet [ikke], min villie faaer vel fremgang«. Et andet sted skriver B., at han var hos Werniche »ikke som een domestique og tiennere, men som hans egen ceniste søn, og aldt det gode, som Gud loed mig vederfares i dend tiid, giør det, at Jeg ikke troer at blive hereffter glemt af ham. Men der skal stærke been til at bære gode dage. Jeg blev kiød af at være hos ham, og tragtede igien effter mit fædremland«¹¹⁾.

Den 22. november 1719 rejste B. så fra Paris, over Compiègne og Noyon til St. Quentin i Flandern, uden andet uheld end at vognen den ene dag væltede, og hestene siden løb løbsk, da de skulde ned ad et bjerg, men da var passagererne da heldigvis beordret ud for at tage turen til fods. B. var dog mindre fornøjet med sine medrejsende: de var ikke snak-somme nok og kun fulde af forundring over, hvad han vel kunde sidde og skrive på: »De tenker at Jeg skriver om dem, og frygter for at komme i min journal. De hindrer mig i at skrive, og med mindre at de forandrer humeuren, mueligt du aldrig faaer breve fleer!« skriver han til fætterten Balslev. I Cambrai forlod den eneste, der havde villet sige noget, selskabet; det var en ung officer, der havde fortalt en mængde fra Spanien, hvor han havde ligget i lejr, »vi tabte meget, da hand gik bort«. Men kunde B. ikke få noget ud af de andre

¹¹⁾ Ny kgl. Saml. 404 fol. s. 122. Det følgende til s. 15 efter beskrivelsen af Pariser-rejsen i Ny kgl. Saml. 1986, 4°.

rejsende, så var han om sig andre steder: I Cambrai, hvor han bare opholdt sig fra kl. 4 den ene dag til næste morgen, har han ikke alene optegnet det sagn om domherrernes skat, der er trykt her s. 40, men også et om en Jomfru Maria-alter-tavle, der skulde være malet i drømme af St. Lukas og havde en rød plet, hvor en indbrudstyv engang havde stødt til den, m. m. Og sådan var det stadig: Om et kors udenfor byen fik han opsnuset, at det var rejst til minde om, at Karl den Store engang sparede byen, da alle børnene var sendt ud for at bede om nåde for den. I Valenciennes fik han et sagn om Jomfru Maria, der havde frelst byen fra pest (se s. 41); og selv oplevede han, at drejerne førte en sengefod, som de havde ligget i proces med snedkerne om, rundt i triumf behængt med blomster og under afsyngelse af Te Deum. Men så begyndte det at skorte lidt, »Jeg reiser med fremmede, som alle ere liige saa kloge som Jeg.« Gennem Bryssel til Amsterdam, hvorfra han sammen med en rejsekammerat tog ad søvejen til Rotterdam. Den dagbog, han førte dér, fra time til time i de to døgn, sejladsen varede, er kortfattet og temmelig ynkelig. At skrive udførligt måtte han snart opgive, ølkruset væltede ud over det skrevne, og spise kunde han ikke, dels på grund af den uappetitlige opdækning »paa 2. blaae skidne tørreklæder, der var hverchen kniv eller gaffel, Jeg spiiste som staaderen, og eenhver toeg mad med sin haand,« dels vel også på grund af søsygen, der efterhånden indfandt sig. »Jeg ønskede heller at være i Tommerup — —. Hvor har Jeg ilde anvent min tiid paa at skrive dig til. Vinden er hæfftig, og Jeg er svag, Jeg døer, og bliver her, hvor skal mine breve hen. Skipperen kiender dig intet, du faaer dem aldrig. — — Jeg har offte ønsked at Jeg var gammel, nu er det mig kiært, Jeg endnu er ung. Min oldefader havde sovet ilde, hvor Jeg laae i nat og sov rætt vel. Jeg maae beskrive dig min seng, du veed vi ere i Decemb. maanet. Jeg laae paa een træe bench, under hovedet var eet thinfad, og skipperens buxer paa mine been — —.«

Men han nåede da til slut Rotterdam og traf siden i Amsterdam på landsmænd, som han rejste videre med til Hamburg og Danmark. »Det var min svaghed, som gjorde det at Jeg søgte deris compagnie, Jeg havde til dend tiid skyet dem

som pæst, og det viiste sig nock, at der er intel hos dem at vente. Jeg skrev icke meere, Jeg svermed med dem baade dag og natt, dog deris compagnie varede kuns i 3 ugger undtagen med een paa reisen til Hamborg. Jeg kom igen til Dannemarch, hvorfra du i tiiden viidere skal faae breve fra mig. Dette er skreven i fyen.« Hermed slutter beskrivelsen af Pariser-rejsen. Efter sejlturen nævner han ikke mere om den. Men han nåede da lykkeligt hjem til Odense.

Opholdet her blev imidlertid kun af kort varighed, og det skønt hans fader var »incommodered og svag af apoplexie«. I slutningen af sin beretning om de genvordigheder, han havde i udlandet, bemærker B., at han også hjemme har haft sin del, men derom vil han ikke skrive. Der er noget mærkeligt i B.s forhold til hjemmet, som det ikke er muligt at få rede på, ligesom i hans mistillid til de landsmænd, han traf på rejsen. Han var dog sine forældres eneste levende barn, og alligevel sendtes han fra sit 21. år ene ud i verden, tilsyneladende uden andet formål end det at blive så længe og grundigt borte som muligt, og det skønt — eller måske fordi? — han egentlig synes ganske uegnet til at stå på egne ben og ganske undergoven alle andres vilje end netop sin egen.

Allerede efter halvsjette uges ophold i Odense sendtes han igen af sted, denne gang til København, hvor stiftamtmand Chr. v. Lente mente, der var mulighed for, at han kunde få en stilling som sekretær hos generalmajor Poul Vendelbo Løvenørn, der skulde til Stockholm i anledning af fredsslutningen på den store nordiske krig. Meget mod sin forventning blev han også antaget, på anbefaling af Fred. Rostgaard, der var en gammel bekendt både af hans fader og farbroder, biskoppen, og som B. allerede i 1712, da han var i København for at deponere, havde haft anbefalingskrivelse med til¹²⁾. Det var sandsynligvis også på Rostgaards anbefaling, at Werniche havde antaget B.; de stod i hvert fald i brevveksling, og der er bevaret et brev til ham fra Werniche 1718, hvor denne også nævner B.¹³⁾.

Hos Løvenørn faldt B. åbenbart lige så godt til som hos Werniche; i hvert fald fortæller han, at generalen ofte sagde,

¹²⁾ Se Langebeks Excerpta 184 m II a, 15 a, på Det kgl. Bibliotek.

¹³⁾ Smst.

at de »vare kommen sammen som prinser og prinsesser, der giffter sig effter portraitet.« Men ellers var det en rejse fuld af genvordigheder. Disse begyndte allerede i Helsingborg, hvor B. måtte vente i tre dage på Løvenørn, der holdtes tilbage i Helsingør af storm, og det »var 3 lange dage for mig. Vi vare endnu i krig sammen, og Jeg torde ingensteds gaac uden til de gæistlige, og aldt spill var forbudden. Dette var mig tungt nok. I Øster Gøtland i Sverrig kom generalen og Jeg i fare for at vælte paa een klippe, hand sprang ud, men carossen tumlede mange gange og blev staaendes paa eet gierde af legter, 4 af dem gick ind i vognen, og i vognen stoed 2 spente pistoler, Jeg laae dog uskad deri, som alle holt for eet miracle, og det blev skreven til H. Kong Friderich d: 4de. Paa hjemreisen fra Stokholm gick Jeg ind i (een) kirken til Linköping, men som alle Disciplerne saae af min [røde] kiortel, at Jeg var dansk [svenskerne gick i blå], saa lugte de dørren for mig. Jeg bad igiennem nøgle hullet, at de vilde luche op, men de løe af mig, Jeg raabte, men det var forgiæves, omsider toeg Jeg een steen op, og bankede med, og til min lykke at een muuremester hørte det og hialp mig ud.«¹⁴⁾.

Men dette lille menneske — hans uanseelige legemsbygning nævnes flere steder — glemmer aldrig at bruge øjne og ører, og skønt han selv fremhæver, at han var alt for kort i Sverige til at kunne udtale sig med nogen ret om svenskerne — hele rejsen varede fra 19. marts til 29. juni 1720 — giver hans beskrivelse af den alligevel en række kulturhistoriske billeder af stor værdi. Omtrent halvdelen handler om Stockholm og de personligheder, han der kom i forbindelse med: digterinden Sofia Brenner, lægen Urban Hiärne, møntsamlerne Nic. Keder og Magnus Brommel ell. Bromelius¹⁵⁾; men også om Stockholmerkernes måde at fejre deres forskellige fester, dåb og begravelse på, ligesom han allerede i Paris nøje noterede sig alt sådant.

Jeg skal give et kort referat af, hvad det er, B. har lagt mærke til på denne rejse: I *Skåne* går bønderne klædt i sort, siger han, og lader skægget vokse fra den dag, de gifter sig,

¹⁴⁾ Gl. kgl. Saml. 3040 c, 4°; Ign. Gl. kgl. Saml. 2499 a, 4°.

¹⁵⁾ B.s fader var også ivrig møntsamler og har skrevet en dansk mønt-historic, Rostg. 187, 4°, på Univ. bibl., sml. Numismat. Tidsskr. 1933 s. 154 f.

og spiser grød til alle måltider. Op mod grænsen til Småland bærer de knive i bæltet og »i forrige tiider gik til bryllup med deris knive i belter, kvinderne da førte eet lig lagn med sig for at have ved haanden ifald at mændene bleve dræbte.« Fra *Småland* omtales først Blända-sagnet: at kvinderne skulde have fået lige arveret med deres brødre samt ret til at have trommer foran sig til kirke på deres bryllupsdag, fordi de engang ene havde værget landet mod fjender¹⁶). Desuden forskelligt om deres måde at holde jul og bryllup på, om deres fladbrød »saa store som loget af een maadelig malkebøtte, midt på er eet hull, de træktes paa stenger og henger i stuen til zierat«, m. m. »Vi reiste i Smaaland i Carosser og Chaiser, een kone kiørte og 2 reed, saa stoer mangel var paa mandfolk. Paa klipperne var det ont at reise, naar vi skulde ned, saa maatte hiulene spendis fast.« Han omtaler ogsaa de dårlige gæstgivergårde, hvor der i reglen ikke kunde fås andet end en hest, kun undtagelsesvis noget at spise og drikke og aldrig en seng. Manglen på mandfolk skyldtes naturligvis krigen. Et andet minde om den var de mange russiske fanger, som B. så og ynkedes over: »Disse arme mennisker vare værd at beklage, de gik som fæc og kunde intet tale, de logerte og spiiste frit hos bønderne, kunde gaae hvor de vilde, men vare i eet ævigt fængsel; da czaren var falden ind i Sverrig og 16 miile fra dem, tenchte de at deris Messias kom, men de bleve sat i fængsel, saalenge Moscoviterne vare i landet.«

I Jönköping beundrer B. de mange industrielle virksomheder, især en geværfabrik og en krudtmølle, men bemærker, at byen ligger dybt nede, omgivet af morads, »og indbygerne meener det siunker aarlig indtil det omsider forgaar med alle.« I Gränna finder han i et værtshus en gammel latinsk indskrift med Brahernes stamtræ, og forbi ruinerne af det sagnrige Wisingsborg når de omsider Linköping, hvor B. på tilbagevejen blev så jammerligt spærret inde i kirken. Her i *Östergötland* var rejseforholdene særlig vanskelige på grund af bøndernes fjendtlige indstilling, »og aldrig havde vi kundet kommen til Stokholm, om Dronningen ikke havde befalet een Svensk Oberst Lieutn. at følge os igiennem landet, hand brød

¹⁶) Se om dette sagn Hyllén-Cavallius-fören. Arsbok 1922 s. 105—31 og 198—219.

staaldene og pryglet bønderne, og om natten lugte dem ind i eet huus, men saaledis vare bønder og borger imod os. Generalens folk begiærte at gaae ind i eet huus i een kiøbsted, men dem blev svared at de havde ingen ild nemlig in Martio, men da Oberst Liutenanten kom, havde de ild nok.« I *Södermanland* mødte de den finske præst Peter J. Brenner, der kom ridende i bolt og jern, om natten lænket til en krybbe, han kom fra Hamburg, hvor han var blevet fængslet for landsforræderi, og henrettedes senere på året i Stockholm. »Om reisen ellers vil Jeg intet tale, vejen var ond og fuld af klipper, og dersom Generalen ikke selv havde ført provision med sig, saa havde vi døet af hunger. Vi reiste endog i dend strengeste vinter og kom til Stockholm d. 31 Martij 1720.«¹⁷⁾.

Tilbagerejsen gik så hurtigt, at der ikke blev megen tid til iagttagelser, end mindre til at skrive dem ned. Som B. klager i sine breve til Balslev¹⁸⁾: »Denne reyse gaaer aldt for gesvindt, vj hâr hvercken tiid til at sove eller spiise, mindre til at skrive dig lange breve — —. Hvad skal ieg sige dig, vi reyser baade dag og natt, og ieg taler med ingen, som kand sige mig noget om Landets tilstand — — —. Hvorfra skal ieg datere dette bref, vj reyser baade dag og nat, og brevet skrives under oben Himmel. Jeg sov i nat i Generalens Caross, ieg er der endnu i dag, og ieg bliver der vel og i morgen, med mindre at vj kommer til Helsingborg. Vj ere 13 miile derfra, vj haster at komme did, alle søvnige og hungrige folck af dette Compagnie beeder derom af hiertet, Gud maae jo høre de nødtørfftiges bøn. Du som er Præst, intercedere [gå i forbøn] og du for din Broder — —«. Det kneb nemlig endnu mere end på vejen op med at skaffe levnedsmidler. Nyköping var brændt, Norrköping ligeså og tilmed plyndret af svenske soldater. »Ambassadeuren [en englænder, der rejste sammen med dem] er svag af hunger, hands middagsmaaltiid var eet stycke tørt brød, ieg ønckede ham af hiertet; vj andre vj suede paa lapperne — —.« Til slut giver B. som afskedssalut en samlet

¹⁷⁾ Efter Gl. kgl. Saml. 30:10 f, 4°; jf. G. Christensens udg.

¹⁸⁾ Det følgende efter G. Christensens udg. (1924) s. 100—01, 99 og 97, da det er det eneste sted, hvor tilbagerejsen omtales. Man bemærke den afvigende retskrivning, det er nemlig ikke B.s egen hånd, men en afskrift, der dog skal være gennemset og rettet af B. selv.

oversigt over de forskellige fællers uheld på rejsen: En fik en sten i øjet, så han var halvblind i dage efter; en anden »brød hælen fra sin eene skoe, da hand cengang vilde gaae til bords — —. Kammer-tiennen raaber paa tyve: de hår staalet hands støvle — —. Den eene Laquai hår slaget sin pande i støcker, dend anden er bleseret paa sin eene finger, og hand savner een kappe. Dend 3die var een Svensk skielm, bort, bort med denne, hand er icke værd at tale om. Kocke Drengen klager, at hand aldrig hår faaet fleere hug end hand faaer i Sverrig, nu er det 2. Maaneder, at hand daglig beeder Gud om, at komme ud af dette Svenske fegfyr [skærsild], Hand meener, at lufften gjør Kocken gael.«

Men hjem kom de da, og B. stod nu igen uden stilling. »Reysen er nu til ende«, skriver han i Frederiksborg, dateret d. 29. juni, »og tiden vil viise, om dend bliver mig til nytte, ieg spaaer mig af ingen. Jeg hafde misundere, da ieg gick til Sverrig; der vil vel ingen miszunde mig at ligge hiemme in otio [ledig]. Med første reyser ieg til Kiøbenhavn, der tager ieg mit logement i byen, og over mit Kammer sætter disse ord: Her Hviiler vor Jacob Birckerod.«

Så galt gick det dog ikke. Thi samme år blev han, ganske vist nærmest mod sin vilje, »men effter ordre«, beskikket til sekretær i det danske kancelli, og i den stilling blev han i København i 5 år. Et tilbud om at gå til Paris eller Moskva som kongelig sekretær målte han omend med sorg afslå, »det min moder ikke vilde tillade for min faders svaghed.« Det er det eneste sted i sine skrifter, hvor B. omtaler sin moder. Om denne tid i København ved vi så godt som ingenting.

I 1725 udnævntes B. endelig til tredie landsdommer på Fyn, »Nb. med exspectance paa lønning«, og flyttede til Odense. Han var selv den, der var mest forbavset over udnævnelsen. Han havde kun søgt denne stilling på henstilling af sin moder og morbroder, ikke fordi han fra først af selv ønskede eller ventede at få den. Dem, han kunde takke for det, var, efter hvad han selv siger, oversekretær Chr. Møinichen, senere stiftamtmand i Bergen, »som uden at have kient mig før, havde een utroelig godhed for mig«, samt grev Chr. Danne-skjold-Samsøe, hvem han havde tilbudt sin faders skrift om Knud den Hellige, og som »for denne bagatellis skyld blev

min store patron.« Det var jo skik dengang at dedicere det, man skrev, til store folk, der så skulde bekoste udgivelsen og i det hele taget optræde som velynder, »patron«. Og B. vilde desuden gerne have nogle af sin faders mange utrykte værker frem. Et forsøg med Rostgaard — med faderens skrift »Historia naturalis quatuor costarum bubularum«¹⁹⁾ — var mislykkedes, men så meget bedre gik det altså med Danneskjold. Denne var en stor bogelsker og efterlod sig ved sin tidlige død et meget betydeligt bibliotek både af manuskripter og bøger. Der var også tale om, at B. skulde rejse med ham til Italien for at samle manuskripter og sjældne bøger. Men hverken det eller udgivelsen af Knud den Helliges historie blev til noget²⁰⁾, dels på grund af grevens død 1728, kun 26 år gl., dels på grund af Københavns brand samme år.

Det var nu ikke alene for sin faders, men også for sin egen skyld — sin elendige økonomiske stilling, med stadig ekspektance på løn —, at det var nødvendigt for B. at være om sig. I 1728 forsøgte han således en henvendelse til Løvenørn for at komme med hans ven, gehejmeråd Ditlev Vibe, som sekretær til kongressen i Soissons, *med gage(!)*, beder han, og til ladelse til at hans landsdommerembede skulde stå ham åbent. Imidlertid afslog Vibe helt at rejse, så det blev ikke til noget²¹⁾, og B. kom ikke mere bort fra Odense.

Odensetiden blev, ligesom Københavnsopholdet 1721—25, en rolig tid for ham, og den varede lige til hans død den 23. marts 1737. Af ydre begivenheder oplevede han kong Frederik IVs død i Odense natten imellem den 11. og 12. oktober 1730. B. har ført dagbog over den tid, da kongen lå syg i byen, fra den 29. august, og sendte en afskrift af den til grev N. Rantzow, sammen med en beskrivelse af Odense bys antiquiteter (i *Addit.* 161 fol. på Univ. bibl., trykt af G. L. Wad i *Fra Fyens Fortid III* (1920) s. 71 ff.). Endvidere oplevede B. i 1732 en opsigtsvækkende mordsag: Præsten i Kerteminde, J. F. Hornemann, var blevet ombragt af sin

¹⁹⁾ Udg. af B., Kbh. 1723.

²⁰⁾ Først udg. 1773 i Odense af C. G. Biering. Sml. M. Cl. Gertz, »Knud d. Hel. Martyrhist.« i Kbh. universitets festskrift 1907 s. 37 f. og 106—13.

²¹⁾ Se brev af 4. jan. 1728 i Bollings brevsamling på Det kgl. Bibliothek D, 4°, nr. 103.

20årige hustru og hendes fætter og tidligere forlovede, student Lars Pedersen Mørch. B. var som landsdommer selv med til at dømme de to unge til at henrettes, og han har efterladt en udførlig beretning om sagen (= Gl. kgl. Saml. 3074, 4°, se Saml. til Fyns Top. og Hist. V). Men ellers var hans liv i Odense uden større begivenheder.

Den 19. januar 1731 døde hans fader Thomas B. Bircherod, efter længe at have været svag. Det fik den betydning for B., at han som eneste overlevende søn og »oldermand for de Bircheroders familie«²²⁾ arvede hans store samling af gamle breve og andre dokumenter, deriblandt også farfaderens, Jacob Jensen B.s, efterladte værker. Dertil kom en stor møntsamling og en samling af »rariteter«, dvs. allehånde mærkværdigheder som udstoppede, sjældne dyr og fugle, gudebilleder, gamle bægere og krudthorn, kalendere og primstave osv.²³⁾ B.s slette økonomiske kår gjorde, at han straks tænkte på at få denne arv omsat i penge. At han alligevel i første omgang ikke nænnede det, ses af et brev til Chr. Falster i Ribe, fra juni 1731²⁴⁾. Dog solgte han snart raritetsamlingen til etatsråd Th. Adler på Lykkesholm for 220 rdl. og 30 læs brænde²⁵⁾ og overdrog senere gennem Gram mønterne til kongens kunstkammer. Med Gram lå han også i forhandlinger om, hvad han skulde gøre ved de håndskrifter, han havde arvet. Men samtidig offentliggjorde han i »Hamburgische Berichte v. gelehrten Sachen« 1733 (s. 839 f.) og »Bibliothèque Germ. ou Hist. litt. de l'Allemagne, de la Suisse et des Pays du Nord« 1734 (bd. XXIX s. 176—77) meddelelser om, at hans faders efterladte manuskripter var til salg. En medvirkende årsag

²²⁾ Kall 130 fol. s. 59.

²³⁾ Fortegnelse over hele samlingen i Kall 130 fol. mellem s. 53 og 55.

²⁴⁾ I Addit. 2c, 4°, på Universitetsbibl., sammen med en fortegnelse over breve og dokumenter, som havde tilhørt B.s fader og var afskrevet i hans kopibog (= Ny kgl. Saml. 402 fol.), men hvortil originalerne var udlånt til »een stor herre«, som ikke vilde levere dem tilbage. I Kall 130 fol. s. 27, 53—55, 68 b, 71 og 73 omtaler B. yderligere dette: den store herre var Fr. Rostgaard, der ganske roligt svarede, at de lånte — over 100 — håndskrifter var indlemmet i kongens arkiv, hvor de formodentlig er brændt med i 1728. Over 200 andre gamle breve forærede B. professor Anchersen i Odense.

²⁵⁾ Kall 130 fol. mellem s. 53—55.

var, at B. var ugift og uden arvinger. han ytrer flere steder bekymring for, hvad der ved hans død skal blive af hans samlinger. Og forhandlingerne med Gram endte så med, at han i 1735 overlod Universitetsbiblioteket sin faders og farfaders værker, »de udgjorde mer end 30 volumen« og findes der endnu i Collect. Donat. varior. 4° nr. 47—107, 8° nr. 5 og fol. nr. 31—39. Til Karen Brahes bibliotek i Odense skænkede han Jacob Bircherods indledning til et trykt katalog over Anne Gjoes bibliotek, K. B. 2596, 4°.

Erhvervelsen af disse samlinger i forbindelse med rigelig fritid og et helbred, der vist allerede dengang tvang B. til megen stillesiddende, samt naturligvis familieanlæg, gjorde sit til, at B. nu ret gav sig i lag med skriverierne. Hans dagbøger har vi allerede fået et godt indblik i. Formodentlig er det først i Odense, at han med henblik på en mulig udgivelse²⁶⁾ er begyndt at omarbejde dem. Han siger selv²⁷⁾, at det var i slutningen af 1731, han begyndte at skrive sammen med sin ven og fætter, pastor Jens Rasmussen Balslev i Tommerup, i breve til hvem både beskrivelsen af Parisrejse og den ene svenske rejseskildring er formet. Balslevs moder var en præstedatter fra Særslev, født Bang, og søster til B.s farbroders kone, pastor Chr. Broder Bircherod i Særslev; dennes søn og efterfølger var desuden gift med en søster til Balslevs anden kone, begge døtre af professor L. Luja i Odense. Men ellers kender vi ikke noget til B.s og Balslevs indbyrdes forhold.

Det første udgangspunkt for B.s forfattervirksomhed var som sagt hans dagbøger. Et andet var hans interesse for sin slægt, forbundet med en vis, naturlig stolthed over den: »Nafnet Bircherod haver udenlands baade i tydskland og Sverrig været mig til stor nytte. Jeg har derved havd adresse til alle gæistlige, og for dets skyld allene nydt meget gott. Bircherodernis navn og skriffter ere bekiendt hos alle lærde, dog meest hos Theologos, som i tydskland sørgede for at befordre min lykke, da Jeg der søgte at engagere mig.«²⁸⁾ Allerede i 1726 var B. begyndt på at skrive en samlet fremstilling af

²⁶⁾ Se fortalen til Addit. 200, 4°.

²⁷⁾ Kall 130 fol. s. 68.

²⁸⁾ Kall 130 fol. s. 69.

sin slægts historie gennem tiderne, så langt tilbage han kunde følge den, og til dette arbejde har han fået ny impuls ved arven af de mange slægtsdokumenter efter faderen og fortsat det lige til sin død 1737. Værket findes nu på Det kgl. Bibliotek (= Kall 130 fol.)²⁹⁾ og er allerede flere gange citeret i skildringen af B.s liv. Han har dog ikke nøjedes med blot at tage det mest nærliggende stof med; det ser vi af det førnævnte brev til Falster 1731, hvor han benytter lejligheden til at spørge, om Falster skulde kunne skaffe ham oplysninger om en af hans moders forfædre, Caspar Mule, der havde været domprovst i Ribe i det 16. årh. Men hovedsageligt er det de nævnte dokumenter, der ofte vedlægges i original som bevis på rigtigheden af hans oplysninger, samt hvad han selv har kunnet opspore i Odense, udfyldt med hvad han personligt har vidst eller hørt, som danner grundlaget for hans arbejde. Han oplyser det selv i indledningen, der er skrevet 1730, og hvor han også gør rede for, hvorfor han har påtaget sig dette arbejde: »Da Jeg og een anden af ringe og ubekjendte folk søgte om een stilling, da blev svaret af Obersecretaire Moinichen, at Jeg for min families skyld buurde aldtiid at nyde preferencen. Hvad tak er Jeg dem da ikke skyldig, det mindste som Jeg kand gjøre er at conservere deres nafne og ihukommelse. — — Dette skrives ikke for at producere i trykken, men allene for mig og mine, og det paa een tiid, da Jeg lidet har at occupere mig selv med — —. Men det er langt fra, at Jeg skriver om dem een panegyriske tale [lovtale] eller tenker at gjøre mig til deraf. — — Jeg deres descendent har ingen lykke gjort og er kuns allene een fattig skribenter.« Den sidste sætning er senere tilføjet, i et øjeblikks mismod. B.s egen levnedbeskrivelse findes også deri (s. 59 ff.), ganske kort, »Jeg er embarassered ved at skrive udførligt om mig selv«, men han henviser dog til en mere udførlig selvbiografi, der som sagt ikke mere kendes.

I denne slægtshistorie figurerer de fleste betydelige Odense-slægter fra den tid, det 15. til det 17. årh., som B. især gennem sin moder var knyttet til. Med udgangspunkt deri var

²⁹⁾ Det er hovedsageligt dette, der ligger til grund for Mule- og Seebled-slægtens historie i G. L. Wad: Fra Fyens Fortid I (1916) s. 38 ff. og IV (1924) s. 320 ff., hvor der findes en mængde nyttige sammenlignende noter.

det derfor let for ham at fortsætte med andre personalhistoriske værker »Om 100 (200) lærde mænd fød(d)e i Odense«, »Om nafnkundige verslige mend føde i Odense«, »Om lærde mend føde i Nyeborg, Svenborg osv.«, om »meere end 50 Antiquariis Danorum« og om »lærde mend baade fremmede og danske af det nafn [Hans] eller Johannes — —«, ligesom hans fader, Thomas B., havde skrevet om lærde ved navn Thomas, og hans farfader, Jacob, om Jacob'er³⁰); for B. var det Hans Grams navn, der bestemte valget. Ligeså skrev han sin faders og farfaders levnedbeskrivelse³¹).

En anden side af B.s forfattervirksomhed bundede i hans og hele hans families interesse for »antiquiteter«, som man sagde, dvs. alle slags gamle ting både fra hedensk og katolsk tid, oldsager og kirkeinventar og lgn. Han skrev derfor »Beskrivelse over byen Odense og dends Antiquiteter«, »om alle dagenis Antiquiteter«, »om thaasing Lands Antiquiteter«, »om dend curiose, men mørke gravskriff t paa Hindsholm, som tillægges Marsk Stig«, »om gamle gilder og gildesskraae i Odense«, »om pestens merkværdigste tiider i fyen«, »om een gammel bog i Horne kirke, »Noget om Roeskilde domkirkes Antiquiteter«, »Een samling om gamle vartegn«, »Om smaae øerne ved fyen og deres Antiquiteter«, »Een samling om gamle Epitaphiis«, og »om Roeskilde Antiquiteter«, »De Altaribus et Monumentis« og »Een liden samling om Runiske Jnscriptioner i fyen«. Både antikvarisk og personalhistorisk er det store »Theatrum fionia« i 7 bind, som var tænkt som et supplement til E. Pontoppidans »Theatrum Dania« (fra 1730). Denne side af B.s forfatterskab er dog ikke meget selvstændig, men for størstedelen en fortsættelse og nærmere udførelse af efterladte værker af faderen³²). I sin indledning til beskrivelsen af Odense og dens antiquiteter søger han også selv at værgе sig mod mulige beskyldninger for plagiat: »Jeg seer i Biskop Bircherod i Aalborg min faders broders Catalogo, at der paa hans Auction er bleven solt een tractat nomen, situm et privi-

³⁰) Gl. kgl. Saml. 3017, 4°, og Ny kgl. Saml. 1216, 4°.

³¹) Se fortegnelsen over B.s værker s. 115 ff.

³²) F. ex. hans Fyens Lands Beskrivelse = Rostg. 18 fol. på Univ. bibl. Sml. fortegnelsen over Th. B.s værker hos J. C. Bloch: Den fyenske Geistligheds Hlist. (1787) s. 414 ff.

legia Urbis Othinæ explicans, men som Jeg aldrig har seet dette skriff, eller veed hvor det nu findes, saa kand der ingen beskyldte mig for at have været een plagiarius, mueligt ogsaa, at det aldrig haver handlet om det, som Jeg skriver«.

Som før nævnt lå B. en tid i forhandlinger med historikeren Hans Gram angående muligheden for at få sin faders efterladte manuskripter og andre samlinger afsat i København. Hvordan B. og Gram er kommen i forbindelse med hinanden, ved vi ikke. Måske er det kun, fordi Gram ved sin udnævnelse til kgl. historiograf og gehejmearkivar i 1731 stod som den mand, det faldt B. naturligt at henvende sig til, da det drejede sig om (personal-)historiske dokumenter og arbejder. Dog havde Gram også været en ven af biskop Jens Bircherod, B.s farbroder, og hans moder var ligesom B.s en Mule. Nogle af B.s breve til Gram er bevaret, de er for størstedelen uden dato, men ingen ældre end 1731, da han stadig titulerer ham justitzråd, hvilket Gram først blev det år. I sin store slægtsbog, Kall 130 fol., har B. indhæftet to breve fra Gram, fra 9. juni 1732 og 21. juni 1733, angående salget af faderens samlinger³³). Men ellers gjorde hans morbroder og eksekutor, Erik Mule, ham og os den tjeneste (!) at brænde alle brevene fra Gram ved B.s død³⁴). E. M. synes i det hele taget ikke at have været B. venlig stemt, skønt de i de sidste år boede sammen.

Forholdet til Gram udviklede sig imidlertid videre, således at B. efterhånden sendte størstedelen af hvad han skrev, til ham, dels fordi han — med rette — mente, at det var bedre bevaret der end hos ham selv, og dels fordi han håbede at interessere Gram for sig, så han kunde hjælpe ham til en bedre stilling; senere vist også ligefrem fordi han gerne vilde høre hans mening om sine skrivelser og vedligeholde forbindelsen med en mand, der havde samme interesser som han selv. Og det er da også denne omstændighed, vi kan takke for, at så mange af B.s værker er bevaret, som tilfældet er, idet de fra Grams (og Klevenfeldts) samlinger er gået over i Ny og Gl. kgl. Samlings håndskrifter på Det kgl. Bibliotek i København.

Det første skrift, som B. sendte Gram, er vistnok den lille

³³) Trykt i Numismat. Tidsskr. 1933 s. 177—80 og 187—89.

³⁴) Se Suhms Nye Saml. IV h. 1 s. 178.

»samling om thaasing Lands antiquiteter« (= Gl. kgl. Saml. 2349 e, 4°), et uddrag af det større værk om Fyns antiquiteter. Det ledsagedes af følgende brev eller forord:

»Det er Hr. JustitzRaad vel bekiendt, at Jeg haver samlet og skreven adskilligt om fyens landsbye kirkers antiquiteter, præster og Epitaphier, men som det ikke er mig anstændigt eller mueligt at lade sligt gaae ud i trykken, og det her giemmes i mine eye, skjult for alle mennesker, saa efftersom det er uvist, hvor det, som Jeg har skreven, skal hen effter min død, og det mueligt kand falde i een vankundig arvings hender, som deraf vil gjøre kremmerhuuse, saa for at viise hvorledes Jeg derom vilde skrive, vil Jeg her til een liden preuve tale lidet om taasing Land som er eet af de mindste under fyens slifft.«

Brevet er sandsynligvis sendt til Gram i 1733. Thi den 19. december 1733 skriver B. atter til Gram og takker for »Hr. JustitzRaads taksiigelse« for det, som han slet ikke fortjener: »Hvad Jeg gjør er effter min skyldighed, og fra mig kom dog intel ud for lysset.« Af dette brev fremgår det, at han sammen med Tåsing-antiquiteterne også har sendt sin faders kopibog³⁵) og skrift om *Insula Dei*³⁶) og hans og sit eget om altertavlen i Stubberup kirke (se s. 116—17); desuden et skrift, som han ikke nævner titlen på, »gid det var brendt, der findes mange i een clasze, hvoraf nogle ikke vare værd at løse de andres skœtvinge, dog glæder det mig at Hr. JustitzRaad derved fik lidet som ham behagede.« B. besvarer derpå forskellige spørgsmål om sine egne og sin farbroders skrifter, som Gram åbenbart har spurgt efter. Om de sidste oplyser han, at de blev solgt på auktion, og nogle, deriblandt »*Inscriptiones Othenienses*«³⁷), købt af hans fætter, provst Jens Willumsen Rosenvinge i Vis-

³⁵) Ny kgl. Saml. 402 fol., sml. foran, note 21.

³⁶) Gl. kgl. Saml. 2349 h, 4°, »Een samling om Holme kloster, *Insula Dei, Cænobio Bernhardinorum in Fionia cum suis Abbatibus*«, i Brahe-Trolleborg sogn. Vist egentlig skrevet af Peder Jensen Lucoppidan (1651—1717) til Thomas Bircherod; men i Ny kgl. Saml. 729, 4°, opfører B. det mellem faderens skrifter, og han har selv gjort tilføjelser i det.

³⁷) Med kobberstik af farbroderen Jacob trykt uden år, se Bibl. Dan. II s. 695 og sml. Kall 130 fol. s. 36. Det håndskrift, Rosenvinge købte, findes nu i Gl. kgl. Saml. 738 fol.

senbjerg³⁸), der nødig låner dem ud til andre end B. Det lykkedes dog Gram ved B.s hjælp også at få dem til læs og kopiere dem³⁹). — Men til slut må B. så ud med den egentlige (?) bevæggrund til sit brev, den nu 17 års lange ventetid på lønning: »Nu spørges ydmygt om det ikke var mueligt ved Hr. JustizRaads godhed at kunde faae een tilladelse fra hans Majestet under een eller flere Geheime Raaders hænder, at dersom eet Contoir i Cancelliet blev først ledig, førend at een af mine formænd afgaaer, Jeg da maatte træde dertil ad interim [midlertidigt]. Dend yngste Landsdommers løn er 300 Rdl. foruden sporteler, saa at differencen deri blev vel ikke stor, Jeg har endog i mangfoldige aar været i tienniste førend de andre Secretairere at der ingen med føje kunde besvære sig over mig som er langt ældere — —.«⁴⁰).

Selvom B. ikke lige straks fik en stilling, som han ønskede sig den, er der dog al mulig grund til at tro, at det var Gram, der i 1735 ved den øverste landsdommers død skaffede ham stillingen som anden landsdommer samt litel af justitsråd. Og i hvert fald har han stadig sendt ham opmuntrende breve som tak for hans skrivelser og tilsendte arbejder. Thi B., der stadig havde god tid, blev nu ved at skrive og sendte det meste i original eller udtog til Gram, ligesom det var gennem ham, han i 1735 overdrog sin faders og farfaders skrifter til Universitetsbiblioteket. I de to sidste breve, der er bevaret fra ham, fra 1736, titulerer han foruden justitsråd ogsaa Gram »højtærede hr. fader« og udtaler sin forundring over, at han stadig svarer ham så »vidtløftigt«, som om han, B., var »en lærd mand«. I øvrigt handler disse breve mest om B.s anstrengelser for at samle gamle bøger og manuskripter til Gram. I forbigående nævner han, at han sidder med noget oversættelsesarbejde, som Gram åbenbart ikke interesserer sig slet så meget for. B. har oversat Chr. Vs Kirkeritual og to bøger af hans Danske lov til fransk (= Gl. kgl. Saml. 3239 og 3238, 4°, dediceret henholdsvis biskop Chr. Ramus i Odense og

³⁸) Son af B.s faster Birgitte († 1740) og borgmester Willum Jensen R. i Odense († 1684).

³⁹) Se H. Grams breve, udg. af Herm. Gram (1907) s. 31–35 og 64–65, to breve til Rosenvinge 1734.

⁴⁰) Gl. kgl. Saml. 1101 fol. nr. 128.

Gram og minister Rosenkrantz). I en fortegnelse over sine værker (se s. 119) fra o. 1733 oplyser han, at han er begyndt at oversætte en »Explication des fables« i to store bind, formodentlig La Fontaines franske fabler, som han også citerer et enkelt sted⁴¹). Allerede da han sad som kancellist i København, forsøgte han sig som ovenfor nævnt med at oversætte et fransk skuespil.

Det sidste brev til Gram, fra 2. maj 1736, er skrevet med mindre omhu end ellers. Det skyldes måske, at han allerede da var en dødsmerket mand. B. siger selv, at strabadser og kulde fra hans rejser, især den svenske, har mærket hans helbred og f. ex. gjort, at han de sidste år var helt lam i det ene ben. Bundet til sin stue i Odense fandt han da sin glæde og tidkort i sin litterære virksomhed. Skrev skriftet »De claudis« (= Gl. kgl. Saml. 3040 g og h, 4°), hvor han fandt frem andre eksempler på lamme og halte, bl. a. var hans egen fader halt efter et benbrud engang. En helt vemodig tone råder også i et andet skrift, »Om een raisonnable retraite for folk« (= Gl. kgl. Saml. 3040 i, 4°), skrevet året før hans død: han er aldrig kommen til mange, siger han, og ser derfor heller ikke mange hos sig, »uden dem som Jeg kand leve med, og de ere mig kjærkommen, dog helst om de ikke vil blive for længe«. Og han beskriver sine værelser, det eneste som han nu har for øje: sengekammeret, hvor han ligger og ser det hele fra, og stuen ved siden af med udsigt til gården og kirkegården⁴²), som han delvis må nøjes med at beskrive, som han husker den. De mange billeder af hans forfædre giver ham endnu engang lejlighed til at mindes sin slægt, Mulerne, Paascherne og Bircheroderne, og han gennemgår dem eet for eet, som han ser dem for sig på væggen, eller husker dem fra den anden stue. Hans betragtninger er uden al bitterhed, præget af mild resignation, kun misunder han lidt katolikkerne deres klostre, hvor hvem som helst kan trække sig tilbage fra verden, og han slutter med et ganske smukt lille digt, måske det sidste af alt, hvad han har skrevet:

⁴¹) Addit. 161 fol. s. 73.

⁴²) B. boede sammen med sin fornævnte morbroder, Erik Mule, i den 1581 af Oluf Bager opførte, 1834 nedbrudte gård på St. Knuds kirkegård. Suhms Nye Saml. IV h. 1 s. 178, Fra Fyens Fortid III s. 72.

»Naturen vil, at gammel mand
skal ingetogen være.
Det skader ei, de unge kand
og følge samme lære.

Men siælden dette prækes ind
for verdens unge venner,
de følger heller deris sind,
og kjødet gierne tienner.

Dend meere er end menniske,
som verden ung kand hade
eller og et dyr maaske,
som alle vil forlade.

Hvad veed du da du Zoile⁴³),
hvad du om dend skal siige,
som hiemme fra hver menniske
vil ung allene viige.

Der ingen veed hvad hand vel der
i eenligheden skriver.
Kandske hand gode frugter bær,
og got fra sig der giver.

Ja meer end dend som gaar omkring
og mæsker sig blandt sine,
og gjør for resten ingen ting
for disse eller hine.«

En redegørelse for B.s forfatterskab, udover hvad der fremgår af denne hans livs historie, er ikke mulig, da yderligere oplysninger om tilblivelsen af hans skrifter mangler. En fortegnelse over disse, efter B.s egne oplysninger i Kall 130 fol. og Gl. kgl. Saml. 3040, 4°, findes s. 115 ff.

Det samme gælder grundlaget for de småskrifter om overtro og skikke ved begravelse, bryllup og dåb, som her udgives: at det egentlig allerede er givet ved beskrivelsen af B.s liv. Lige fra sin første ungdom har han i sine dagbøger noteret

⁴³) Zoilus var oldtidens strengeste kritiker («Homers svøbc«).

sig, hvad han iagttog af overtro og påfaldende sædvaner hos de mennesker, han kom i forbindelse med, så vel som sagn og anekdoter, han hørte. Disse dagbøger er da hans ene kilde. Den anden er de oplysninger, han fandt i sin faders samlinger om livet i Odense i ældre tid; de sidste oplysningers værdi ligger bl. a. i, at de fleste af de dokumenter, B. havde til sin rådighed, nu ikke mere kendes.

At B.s farbroder, biskop Jens B. i Ålborg, også i sin tid har beskæftiget sig med emner fra folketroens overdrev, har næppe haft nogen betydning for ham: Jens B.s »Antikvarisk Fægteplads« fra 1688 er blot en prøve på de disputereøvelser, han dengang som universitetsprofessor måtte holde med de studerende; men emnet for den, julen og dens skikke, røber dog en vis interesse for folkeminder, uden udgangspunkt i den forargelse, som var det almindeligste dengang. Ej heller Erik Pontoppidans »Everriculum, Fejekost til at udfeje den gamle surdejg [o: overtroen]« fra 1736 kan ifølge sit trykkeår være forbillede for B., hvis »Superstitioner« er dateret 1734⁴⁴). Men de fleste af Pontoppidans iagttagelser stammer fra hans præstetid på Als 1723—26, og det er ikke usandsynligt, at B.s ikke få oplysninger om alsisk folketro stammer fra Pontoppidan; dog nævner han ikke nogen steder noget om, at de har stået i forbindelse med hinanden.

Men der er en anden præst, om hvem vi med bestemthed ved, at han har bidraget til B.s »Superstitioner«. Det er *Anders Pedersen Samsing i Kølstrup*, hvis samling af folketro er indsat direkte i B.s manuskript, her s. 43 ff (sml. brevene s. 90 ff). Samsing var født 1672 i Ramme i Vestjylland som søn af præsten der; faderen stammede fra Svendborg og vendte efter sin afsked 1680 tilbage til sin fødeby, hvor sønnen så også kom til at gå i skole en tid. Desuden gjorde han i sin for resten meget bevægede ungdom tjeneste hos to præster på Fyn, før han selv fik embede dér; ligesom hans kone var fra Odense og søskendebarn af sin mand. Der er derfor ikke noget mærkeligt i, at Samsing og B. er kommet i forbindelse med hinanden, da de også plejede de samme interesser, særlig personalhistorie. Samsing arvede eller købte åbenbart også en del

⁴⁴) Everriculum er udg. 1923 i dansk overs. af Jørgen Olrik, til hvis fortale s. XI—XVIII om »Antikvarisk Fægteplads« også henvises.

af B.s bøger efter hans død og fortsatte f. ex. hans skrift om fynske lærde og embedsmænd (= Gl. kgl. Saml. 2349 m, 4°, og Ny kgl. Saml. 404 fol.)⁴⁵⁾. I de breve, der er bevaret fra B., nævner han dog kun en ganske enkelt gang Samsing, nemlig da han i 1736 skriver til Gram om digteren Hans Willumsen (se note 121): da bemærker B., at han straks har skrevet til Samsing for at høre, om denne skulde have nogen oplysninger om Willumsen, hvad han dog ikke havde. Sammen med sine egne optegnelser om overtro sendte Samsing også »Dend nordske Primstaff eller Bonde Almanach« og »Dend nordske Tro«, som B. ligeledes afskrev og indsatte råt i sit eget arbejde (S. 46 ff.).

I det hele taget må man sige, at dette har et noget tilfældigt præg. Udgangspunktet synes nærmest at være de mange mærkeligheder, som B. iagttog hos katolikkerne, og som han med rette regner for »superstitioner«. Men ind imellem disse iagttagelser, som han som sagt allerede har noteret ned i sine dagbøger, sætter han eksempler på overtroen fra sit hjemland. Måske er det Samsings indlæg, der har henledt B.s opmærksomhed på, at der også herhjemme var stof til en samling superstitioner. Det beror nemlig udelukkende på dansk, vel fortrinsvis fynsk, folketro, og det er kommet B. så tidligt i hænde, at det er indsat allerede i hans første samling fra 1734, der blot hedder »Om Superstitioner«. Thi mens denne er en forvirret blanding af eksempler på fransk, fynsk og norsk folketro mellem hinanden, så har de følgende samlinger, så vidt vides efter deres titel, udelukkende bestået af fynsk folketro, således som det også er tilfældet med den eneste bevarede »Continuation af fynske Superstitioner«. Det er naturligvis denne samling, der har mest interesse for os. Og det viser sig af den, at det allernæste af det, som B. har noteret sig, er ting, som vi kender den dag i dag, for en stor del ting som vi siger i spøg, og som videnskaben gerne vil affærdige med et skuldertræk og en bemærkning om »nyere overtro«, men som altså alligevel viser sig at have i hvert fald et par hundrede år på bagen, uden at det har ændret det fjerneste. Eksempler:

⁴⁵⁾ Sml. Brickas Biogr. Lex. med henvisninger. Personalhistoriske værker og optegnelser af Samsing findes i Thott 1146 fol., Ny kgl. Saml. 1666 fol. og 1269, 4°. Personalhist. Tidsskr. 5. række VI s. 1 ff.

Når hagen eller næsen kløer, spørges lig; når højre øje kløer, skal man græde, er det det venstre, le; når et barn græder i kirken, får det en god stemme; hvad man drømmer første nat, man ligger et nyt sted, skal gå i opfyldelse; om mandagen må man ikke tage (hovedløse) knappenåle op, så får man uheld hele ugen igennem; en kniv, der ligger på ryggen, varslers dødsfald; man må ikke fløjte om aftenen, ikke sidde under en bjælke, når man spiller kort, ikke spinde i julen, ikke lege med lys om aftenen —, osv. Det er den slags ting, som de fleste mennesker selv i vore dage kan nævne eksempler på og ikke tænker på, også har deres historie, og som de lærde endnu mindre for nogle hundrede år siden lagde vægt på eller gad gøre sig den ulejlighed at optegne. Så meget mere taknemmelige er vi derfor B., at han ikke agtede det for ringe eller sig selv for stor til at føre det på papiret og derved sikre os et vidnesbyrd, der ikke er uden interesse for folkemindeforskningen.

De tre håndskrifter, som her trykkes, findes alle på Det kgl. Bibliotek i København, i Gl. kgl. Saml. nr. 2499, 4°, der stammer fra Grams manuskriptsamling nr. 244. Efter Eriksens håndskrevne katalog over Det kgl. Biblioteks håndskrifter 1786 skulde dette nummer indeholde følgende 13 hæfter fra B.s hånd: a) Lidet om Kirker i Almindelighed. b) De Altaribus. c) Om de Catholskes Reliquier og Superstitioner. d) Om Superstitioner, tildeels Fynske. e) Continuation af Fynske Superstitioner. f) 3e Continuation af samme. g) Om Dages Navne^{4o}), Floder, Søer og Fanger. h) Saml. af visse nu brugelige Ceremonier. i) Om Skikke ved Begravelser, Bryllupper og Børnedaab. k) Om hvorledes Folk begravnes udenlands, med mere om samme Materie. l) En Samling om Tidens Forandring i Almindelighed. m) Om visse Ting som ere gaaede af Moden. n) Et Fransk Udkast i Anledning af Jubelfesten 1736. Af disse småskrifter er nu over halvdelen gået tabt, kun a, b, c (det er i virkeligheden efter sin titel 2499e. ikke c som der står på hæftet), d, g og i findes endnu, og af dem er det c (e) og d, om overtro, samt i, om skikke ved begravelse, bryllup og barnedaab, som her udgives. At B. virke-

^{4o}) Skrevet efter almanakken 1732, iflg. Kall 130 fol. s. 68 a.

lig har sendt Gram hele tre samlinger af fynske superstitioner, hvoraf altså kun een er bevaret, betyder han også i Gl. kgl. Saml. 3040, 4°, i en oprensning af, hvad han i tidens løb har sendt til Gram. Af 2499 d findes en ufuldendt afskrift i Ny kgl. Saml. 1128 c, 4°.

Af det stof, B. har samlet, så vel af folketro som sagn, har det meste ganske vist været trykt rundt omkring i E. Tang Kristensens store samlinger af »Danske Sagn« og »Fortællinger om det jyske Almuelev«, og jeg henviser naturligvis stadig til det pågældende sted, også fordi man ved at slå efter der stadig vil få parallelsteder til B.s oplysninger. Men det er alligevel ret tilfældigt, hvad og hvor meget Tang Kristensen har fået med, ligesom det der står helt løsrevet fra sit sammenhæng. Og det store afsnit om skikke ved begravelser, bryllup og barsel har der så godt som intet været trykt af før. En kulturhistoriker som Troels-Lund har ikke kendt det.

Til slut blot et par ord om retskrivningen, der i det store og hele er bibeholdt, da den ikke frembyder større vanskeligheder for forståelsen. I Samsings indlæg er dog gennemført små begyndelsesbogstaver i navneord, da det ofte er umuligt at se forskel på hans store og hans små bogstaver, og de bruges fuldstændig i flæng. Hos B. er det derimod i reglen ret tydeligt; han skriver gerne navneordene med lille, kun når han føler dem som fremmede, mest ord af græsk eller latinsk oprindelse, samt titler, gerne med stort. Desuden har han en mærkelig forkærlighed for L fremfor l og omvendt t, f fremfor T, F, således at han f. ex. konsekvent skriver taasing Land i stedet for Taasing land, som vilde falde os mere naturligt, og stadigvæk staver sin fødeø: fyen. Disse særheder har jeg ladet stå, men derimod gennemført stort begyndelsesbogstav efter punktum, som B. ofte ikke tager hensyn til. Hvad stavemåden ellers angår, gør jeg opmærksom på, hvad læseren forøvrigt snart selv vil blive klar over, at B. ofte bruger enkelt konsonant, hvor vi har dobbelt (kloke, styke, føder, æget for klokke, stykke, fødder, ægget), og omvendt dobbelt hvor vi har enkelt (dørren, kull, øll, og stadigt dobbelt f: effter, afften); ch skrives ofte i stedet for k eller kk (folch, driche); i og j veksler, og som stort skrives det altid J; der gøres

heller ingen forskel på e og æ (brende, hender ved siden af brænde, hænder, kiædel, ræder og reder), ø og y, løsz og lysz = lys, spølte og spytte findes lige ved siden af hinanden) og på u, v og f (naune og nafne, ofver, over); lang vokal skrives gerne dobbelt (steen, viin eller vijn, juul) eller med e (gaae, smaae, troe); og endelig udelader B. som fynbo ofte på en noget generende måde bogstavet d og skriver moent for mo-dent, gne(d), tor(d)ner.

OM SUPERSTITIONER 1734

(Gl. kgl. Saml. 2499 d og c, 4°).

Høiædle og Velbyrdig

Hr. Justitz Raad [Gram].

Det Jeg i dag vil skrive om, bliver mig unucligt at kunde udføre, som Jeg buurde og gierne vilde, men hvad kand ventes fra een læg mand, hos mig findes intet uden lyst til at skrive, men eruditionen [lærdommen] fattes, det bliver derfor som det kand.

Jeg tenker i dag paa Superstitioner og overtroer, og Jeg ønsker at viide, hvorfra sligt er først kommen, det maae være fra de forrige tiiders eenfoldige folk og siden er conservered til vore tiider, ja og dereffter er bleven forbedret. Lærde folk maae siige os deres tanker om Superstitieuse folk, mig siunes at have læst i Thomasii skriffter¹⁾ at han gjorde liden forskiæl paa Atheister og Superstitieuse folk, men Jeg veed ikke, om de som Jeg vil tale om, meriterer dette prædicatum [forljener denne betegnelse]; Jeg tenker allene paa dem som af overtroe begaaer eet eller andet, og de derfor kand vel være gudfrygtige folk, og Thomasius har vel ikke meent saadane. Jeg vil derfor tale om mine folk og specificere de Superstitioner, som Jeg veed, naar begyndelsen til slig een samling er giort, saa kand det siden aldtiid forbedres af andre.

Jeg har kiendt een tienniste pige, som var meget elendig af tandpiine, hun brugte derfor aldt det hun vidste, men aldt forgiævis, omsider blev hende raad at søge een som kunde døve tenderne, det var at siige een signekone, som kunde læse derover, der blev een funden, som for 2 skilling danske gjorde curen, og patienten siuntes at hun var bleven hiulpen. Jeg bespuurte mig om hvad der blev sagt, dend stakkels pige erindrede sig det ikke, uden at der blev næfnet om Jesu Christo Guds søn. [DS. VII 1640, Ohrt 391]²⁾.

Naar der skal læses over kiør [køer], saa begynder talen med denne snak:

Jesus op ad bierget reed,
ham fuldte de tolv Apostler. [DS. VII 1728, Ohrt 41].

Naar een vædsel skal drives af gaarde, saa sættes een kiæp med blaar paa, som vædselen skal spinde paa, det folk kalder at flie [fly] dend andet at giøre, end at æde æg og kylinger. [DS. VII 686].

I Commissions forrætningen over stifts kiisten [stiftsarkivet] ved fyen finder Jeg, at der tales om een Kongl. befaling anlangende misbrug som skeede til signing med udøbte børn at sætte paa qvæg, af 1645³). [DS. VII 1686].

Jeg veed ikke, om Jeg tør tale om een Zeddel, som i min første ungdom blev funden i een stærfboe [dødsbo] og læst i skiffterætten; dend døde besøer ormene at ikke æde af hendes kiød førend effter een visz tiid, som Jeg for forargelses skyld vil ikke næfne. [DS. VII 1449, Ohrt 444].

I de Catholske lande sælges smaae trykte seddeler, som siiges at være strøgne paa de hellig tre kongers hoveder, disse meenis at være gode for mange slags ont.

For feber, tandvehe og andre svagheder skrives zeddeler med Characterer [skrifttegn] og henges om halsen. [DS. VII 1575].

Ved at henge Johannis Evangelium paa sig og synke stempede oblater, formeener mange at blive frie for skud. [DS. VI 753⁴].

Seer mand storcken flye først om aaret, saa bliver mange tunge; seer mand ham staae da lætte.

Dersom een kone bryder sin brylupsskoe eller tøffel, saa er det eet tegn til at hun faaer hug af manden. [JA. III 420].

Dersom een i frankrig presenterer een anden eet saltkar, og det imidlertid spildes imellem hænderne, saa kommer de vist i trætte, dersom saltkaret derfor bliver spildt saaledes, saa skal dend eene strax presentere dend anden eet stykke brød. Derfor vil ingen i de lande holde eet saltkar, imens een anden tager deraf.

Dend der æder ertes og bønner, og saær af det slags i samme uge, ham komer de ikke [op]. [JAT. I 200].

Bryder de franske ikke æggeskallen af eet blødsøden egg, saa frygter de for at blive forhexet⁵).

Dend der har en gevext paa sit legeme og toer sig med friskt vand, som er hent paa een banke imens eet liig bliver begravet, hand hielpes, men dette siunis næsten unueligt uden hvor der findes kilder. [DS. IV 1893].

Vender mand een kost, og sætter dend bag dørren, saa kand ingen hex komme ind. [DS. VII 220].

Dend der kiøber een nye kniv, skal kaste det første styke, som hand skiærer dermed for een hund, saa bliver dend ikke borte. [DS. VII 1253].

Dend mand der om morgenen nyser fastende, hand legge sig 3 tiimer igien i sengen, ellers bliver konen absolut mester dend gandske uge. [JAT. III 360].

Dend der først seer een stork og byder ham velkommen, hand i det gandske aar faaer ingen tandvehe. [DS. IV 2185].

Dend der spiller og vender sin ryg imod maanen, hand taber. [JAT. I 493].

Dend der i 3 fredager sætter dend høire fod ud af sengen først, ham trykker skoen ikke det gandske aar. [JAT. III 319].

Dend kone som vil ikke miste sin kat, hun smørre føderne 3 afltner med smør. [JAT. I 1120].

Legger mand eeg [æg] under høns om fredagen, saa bliver kyllingerne ædt af fugle. [JAT. I 1148]^o).

Voldermisse afften [d. ³⁰/₁] sættes een røn ved alle dørre og over kiør for at hindre hexe at komme ind, og at ride bort med kiørerne. [DS. VII 366].

Naar koen stønner, det kalder den gemeene mand at dend bander, (og) da skal de nærværende spøtte for at forekomme at dem ingen gevext kommer i ansigtet. [DS. IV 2168, sml. Ohrt 507—8].

Kommer der een skade paa huuset, det betyder fremmede. [JAT. III 1182].

Dend der hører kukeren fastende, bliver den dag bedaaret. [JAT. I 1447].

Naar een grav falder i kirken, det betyder, at een i familien skal snart komme deri. [JAT. III 1560].

Jeg veed dend i Dannemark, der aldrig vilde spiise spurre

[spurve], af aarsag for de i Saxen siiges at inclinere til slag. [DS. IV 2235].

Over een Patientis dør skrives offte:

feiber bleib herausz,

N. N. ist nicht zu hausz⁷). [DS. VII 1576].

Det skeede i Paris i min tiid, at een konis søn druknede i floden Seine, hun beklagede sig for een anden kiærling, hvor hun skulde finde dend døde; denne af superstition raade hende at tage eet lysz, tende det, og consacrere [vie] til S. Nicolai, som er alle søefarendes Patron, dereffter skulde hun sætte lysset paa eet stykke brød, og brødet paa een spaan i floden, hvor dette blev staaende, der laae dend døde. Konen gjorde som dend anden raade, lysset med aldt det andet gik med strømen, det blev staaende ved een baad som var fuld af hœe, folk for at frelse deris huuse, skar den gloende baad løsz, dend drev med strømmen og blev staaende ved een grundmuret broe, hvorpaa var bygget toc radde [rækker] huuse som een gade, der bag fra kom ild i huusene, ingen kunde rædde, og det brendte i 3 dage. Denne ulykke kom af Superstition⁸).

J frankrig er een svaghed, at endetarmen gaaer ud af folkes liv, Jeg veed vel, at dend og er bekiendt hos os, men ikke saa meget; de som der ere incommodered dermed, skal tilbede S. Fiacre, som af mange holdes for een contraband [forbudt] helgen, og reise ud og sætte sig paa een visz steen med dend bare rumpe⁹).

Men dend der begyndte paa at specificere alle de Catholskes Superstitioner, fik nok at gjøre, ingen er mcere portered [anlagte] derfor end de, og ved eenhver bye findes nok at skrive om deris Superstitioner i Religions sager.

Jeg vil kuns allene tale om det, som jeg remarquerede paa reisen fra Paris til Bryssel.

Een kone fortalte mig, at dend der er excommunicered [bandlyst] bliver strax til een vehrulv [varulv] eller andet vildt dyr¹⁰).

Ved Domkirken til Cambrai siiges at være een stor skatt som Superstitieuse folk haver givet til Notre Dame de grace¹¹). Kong Ludvig den 14de, som fattedes penge til at føre krig, begiærte cengang skatten. men dumherrerne svarede at de heller vilde miste livet end declarere [angive] stædet, hvor

skatten laae; toe veed det allene, og de paa deris yderste skal igien siige det til 2 andre. Iblandt skatten er effter folkets siigelse der i byen een krone af guld saa stor, at een hest kand vende sig deri. Denne krone er foræred af een General, som beleirede byen, Jomfrue Maria loed sig see paa volden, og samlede kuglerne sammen som fienden skiød imod byen. Generalen som dette saae, spuurte hvem dend røde qvinde var, thi hun var klæd i rødt; men til een straf blev hand strax blind, og for at forsone sin synd offererede [skænkede han] denne [krone], effter hvis mynster dumherrerne siden skal have ladet giøre een anden af blye, som sees i kirken; saaledes bilder munchene folk ind.

Der i landene troer gemeene folk, at naar der skeer eet stierneskud, een siæl da kommer ud af fegfyr [skærsilden]¹²⁾.

Den fornemmeste kirke til Valenciennes er dedicered til Jomfrue Maria, og der aarlig d. 8. Sept. holdes een prægtig procession hende til ære. Der siiges at da byen eengang var plaget med pest, een Einsidler [eneboer] da gik ud paa et bierg og ved 3 dages faste og bøn formaade at pesten ophørte. Det blev ham endog aabenbaret i søvne, hvorledes at Jomfrue Maria og een mengde Engle havde omringet byen med een snor, og at pesten dereffter ophørte. Denne aabenbaring forkyndede Eremiten i byen, der ledtes effter snoren og dend blev funden, Erkebispem af Cambrai blev kaldet der hen, snoren blev ført i procession og glemmes i dend fornemmeste kirke, men viises for ingen uden for kongen og bisperne, og exponeris [udstilles] for folket hver 100 aar. Bierget hvor Eremiten gjorde sin bøn, er een miil fra byen, og derpaa er bygget een kirke til notre Dame de l'esperance.

Naar ravne flyer om kirken det betyder store liig. [JAT. III 1638].

At udtolke drømme er og een Superstition, som [at] luusz betyder lyke. [JAT. III 1443]. Jeg har kiendt een pige i Paris, som havde slig een drøm, hun ventede sig dereffter lykke, og som hun vidste ikke hvorfra dend skulle komme, saa begiærte hun at maatte participere [få del] i mine Lotterie zeddeler; jeg vilde ikke, hun gik bedrøvet bort, og strax effter fandt paa gaden eendeel penge og eet hunt kniplinger.

Jeg har kiendt dend, der ælskede ingen mad meere end lamme hierter, hand maae vel have havd Superstition derved.

Ved Superstition troer jeg, at mange ere blevne cured, Brøgaarsmanden¹³), som i fyen kaldes dend kloge mand, hand curerer mange, som siunes allene at ske ved Superstition. [DS. VI 833].

De der spiiser mange slags kaal paa een dag om aaret, haver vel og deris tanker derved¹⁴).

Og hvad er handsel uden Superstition.

De franske presenterer det første viinklase som bliver moent [modent], og dend første silkeorm i æget, til eet Mariæ billede, som og er af Superstition¹⁵).

Men det er mig umueligt at kunde beskrive alle de Catholskes Superstitioner. I grævskaabet la Marche hugger bønderne eet træ og alle greenene deraf, dette giemmes til Juule afften, da de førend de gaaer i kirke, breder een reen dug paa bordet, sætter derpaa een steenskaal med viet vand og een stilk buxbom, besprenger træet dermed, som offte er saa langt at dend eene ende deraf, som er tent, ligger paa skorsteenen, og dend anden uden dørren, naar ilden er tent, falder folket paa knæ og gjører deris bøn ved skorsteenen; siden gaaer de alle i kirke, undtagen een som skal vare ilden, og dette træ kaldes Juulen. Naar de kommer af kirke, løser¹⁶) de een pistol for at helse Juulen, dereffter spiiser de frøekost, thi det viides at de Catholske ere i kirken dend gandske natt før juuledag. Træet brender dereffter i 8 dage, til det er som eet andet stykke træ eller brende, da det bæres paa lofftet, og siden hendtes neder som een helligdom og legges paa ilden aaret igiennem hvergang det torner¹⁷). I aldt dette er Superstition.

Naar de franske legger nye halm i senge, saa føres dend gamle ud paa gaden og brendes af frygt for troldom¹⁸).

At see nye aars nye, dereffter at opslaae en Psalme, og deraf at dømme om hvad skee skal [se s. 50].

Ved samme nyeaars tiide haver folk mangfoldige overtroer, dem jeg ikke veed at specificere¹⁹).

Vedselen [væselen] maae ikke næfnes ved sit navn, men skal kaldes dend kiøne. [DS. VII 1238].

Mareloke [-lokker] betyder lykke og giemmes vel. [DS. II F 97].

Bønderne paa landet holder det for een synd at skiære sine nægle om søndagen²⁰).

Effterfølgende er Hr. Anders Samsing, min Correspondents, tillæg.

Naar nogen først om aaret kiøber fisk, skal hand skiære hovedet af den første, forvare det under en bielche eller paa et andet sted, saa faaer hand effterfølgende aar got kiøb paa samme slags fisk. [JAT. I 1372].

Ingen kone som lafver til barsel, maa spise hovedet af nogen slags fisk, thj da faaer barnet tungebaand.

Dersom nogen om juulen legger brød paa saltmads fadet, vil svinene æde deris kaal inden paaske. [JA. IV 311²⁰].

Af alt hvad som slagtes, naar hovedet er afskaaret, maa det første leed af halsen hugges fra og kastes bort, thj om en qvinde æder der af, bliver hendis barn hengt. Dette observeris nøye af alle.

Regner det om søndagen, saalænge alterbogen i kirchen er aaben, vil det regne den gandske uge igiennem. [JAT. I 521].

En kost maa ey leggis heel paa ilden, men skal skillis fra hverandre førend den brændis, om der er en frugtsommelig kone i huset, thj ellers kand hun ey blive forløst.

Mand maa ey brænde halm i juulen, thj da kommer der effterfølgende aar mange brandax i kornet. [JAT. I 154].

Den som vil viide hvem der er hexe, skal S. Hans afften gaae til 3 ofvervendinger [forpløjninger, hvor flere agre mødes] og tage et ax af hver. De samme skal hand dagen efter tage med sig i kirchen, og da kand hand see alle hexe have en rund skaal paa hovedet. [DS. VII 200].

Naar et spædt barn græder, og der kommer vand af dets øyen, er et vist [sikkert] tegn, at nogen har bandet det. [JAT. III 786].

Naar et barn græder i søfne, skal man næfne det ved naun og sige det er løgn. [JAT. III 787].

Naar nogen gaaer ofver gulveskarn, maa han endelig spytte. [DS. VII 829]. Ligesaa naar hand finder noget, førend hand tager det op.

Naar en pige strøer sand paa et gulf, maa hun vare sig, at

hun ey kaster sand paa nogen, thi dersom det skeer, blifver den samme person iche gifft det aar.

Men der som hun uforvarendis svier sig eller brænder hull paa sine klæder, betyder [det], at hun snart blifver gifft. [JAT. III 665].

Ligesaa om hun bliver bidt af en hund. [JAT. III 666].

Naar 2 hunde henger sammen i en port eller dør, maa der slaaes vand paa dem, thj ellers om der kommer en svanger kone og gaaer der igiennem, kand hun og hendis foster ey adskillis.

Naar brudefolch kommer hiem fra kirchen, gives dem allerførst et styche brød, thj saa faar de god lyche. [JAT. III 604].

Hvad mand drømmer paa den sted, mand ey tilforne har sovet, det blifver vist. [JAT. III 1380].

NB. Om drømme er ellers mangfoldige Superstitioner, og heele bøger trychte om deris udleggelse. Under der og ey er bøger, om alle de ting en barselqvinde skal tage i agt at vare sig for.

Naar tienniste-folch skal binde qvæget ind imod vinter, maa de have uldne handske paa, ellers kand qvæget iche trives. [JAT. I 1184].

Naar en ung kone føris hiem til den sted hvor hun skal boe, maa hun have en hund eller kat med sig, der kand løbe, eller kastes, ind ad dørren for hende; ellers blifver der ont forligelsesmaal imellem mande[n] og hende. [JAT. III 603].

Om tirsdag og torsdag maa ingen gierning begyndes, saasom qvæg udslaaes, pløyes eller des liige. Jeg bad engang min røgter effter vinteren at lade mine faar ud paa græs, hand gich ned i gaarden og raabte til de andre folch: Nu kand man høre, at præsten er gall, hand siger, ieg skal luche faarene ud, og det er torsdag idag. En anden gang i foraaret befalede ieg min karl, at reyse ud en tiirsdag og begynde at pløye. Terskerne som stoed paa loen og saae det, sagde den eene til den anden: Nu! gaaer det vel af, da veed ieg iche, hvad ieg skal sige. [JAT. I 1566].

Naar mand gaaer i seng om afftenen, maa mand see til, at tøflene er vendt ud fra sengen, thj er de vendt ind til sengen, kommer maren og rider den som sover, men naar de er vendt udad, har hun ingen magt.

Naar hundene tuder, betyder det liig, thj da tuder de een af gaarden. [JAT. III 1142].

Ingen maa spinde om søndagen, eller i juulen, thi da vil de ligge og liges[aa] spinde med fingrene paa deris yderste, naar de skal døe. [JAT. IV 260].

Naar een ligger paa sit yderste og iche kand døe, dersom der meenis, hun er en hex, maa der sættes ild under sengen, saa dør hun. [DS. VII 1420].

Fingrene eller andet lem af en tyv, som er hengt, eller en misdædere som er steylet, hengt i ølltønde, gjør det at kromanden faar søgning og got aftrech paa sit øll. [DS. VI 1153].

Et leed af den lenche, som en tyf er hengt udj, naar det smiddis i et bidsel eller en grime, gjør det at den hest, som skal selgis, bliver moedig og gaar vel i penge. [DS. VI 1158].

Om S. Hans urter /: latine [på latin] Crassula eller Telephium :/ er og adskillige superstitioner, til at see naar nogen skal døe, eller om 2 personer skal have hverandre. [JAT. III 1662].

Naar nogen kommer først i tienniste, det første hun skal gjøre, skal være at rage i asken, thj det forvolder, at hun iche længis. [JAT. III 918].

Den som har vorter skal gnide dem paa et liig, saa tager den døde dem med sig. Det samme troer de og om liigtorne.

Hvad Superstitioner er der iche om melch og smør, naar kørerne giver lidet melch, saa har troldkoner melchen fra dem. Naar man kierner og iche kand faae smør, saa har de krafftten af fløden, saa skal der slaaes hesteskoe i fandens naun og kastes deri, eller fløden i samme naun kastis i ofnen og brændis; kommer da nogen imidlertid til dørren, saa er det den hex, der har taget smørret fra dem, den maa ey indladis eller faae noget derfra, enten til laans eller til gave. [DS. VII 600]²¹).

En svanger qvinde maa ey driche af den melch, som en kat har labet af, thi da blifver hendis foster til katteunger i hendis lif.

Naar et barn sover, skal den yngste af dets faddere slaac det i ansigtet med en handsk, thi da sagler [savler] det siden iche.

At børnene sagler, kommer derudaf, at moderen, naar hun laver til barsel, tager et vaadt klæde i munden. [DS. IV 2336].

Naar et barn er sygt, og der kommer nogen i huuset, som aldrig har seet barnet eller været der før, skal den samme kaste et linnet klæde ofver barnet, saa bliver det frisk. [DS. IV 2150].

Kommer de baand, som kornet eller halmen er bunden med, heele i sengehalmen, kand man ey sove roelig i den seng. [JAT. III 318].

Vedsel, rotter eller muus maa iche næfnis, thj da gjør de dis meere skade, men vedselen skal kaldis den kiønne, rotterne de store, og muszene de smaa. [DS. VII 1239].

Kaal-orme skal stefnis til tinge med 2 mænd, saa forgaaer de. [DS. VII 685]²²⁾.

[Her ender Samsings tillæg, og Bircherod fortsætter:]

Til sidst har jeg seet eet skriffit kaldet dend nordske Primstaff eller Bonde Almanach²³⁾ med sine udførlige forklaringer til hver hellig dags betydning, som findes herudi indført, [da] de Nordske ey vil arbeide, forbedret med dend nordske troe 1676, og deri dette:

D: 14. dag i Octbr. er første vinterdag, da qvinderne skal rengjøre deres melke kar, paa det sommer og vinter melken ikke kommer sammen, thi ellers haves dermed ingen lykke. [JAT. III 104].

Simonis Judæ dag [d. ²⁸/₁₀] gaaer Buszemanden, tigger og fanter med buszesken, tiggeposen. [JAT. I 810].

D: 11. Novembr. kommer S. Morten og spørger om gaasestegen. [JAT. I 817].

Paa Agathe dag i Januarij maaned [det er d. ⁵/₂] vil nogle norske ikke byrste sig, fordi at hun var een hellig Jomfrue, som for sin gudfrygtighed blev byrsted og piinet langsomt til hun døde. [JAT. I 631].

D: 25. Januarij S. Pouels dag maae intet bestandigt verk forretages. [JAT. I 591].

Blasii dag in februario [d. 3.] tør fiskerne ikke næfne, thi ellers kommer der mange stormvinde. [JAT. I 628].

[Et beskrevet blad er her revet ud].

D: 14. April skal sommermelken skilles fra vintermelken, ellers faaer de ingen lykke. [JAT. I 724].

D: 25. April vil bonden ikke arbeide jorden, thi det som saaes og pløjes dend dag, bliver fordervet af smaae orme. [JAT. I 728].

D: 25. Julij røres hverken græsz eller høe, thi de meener, at udyr have da det aar ingen magt med fæet. [JAT. I 773].

Samme tanke har de om Olufs dag, d: 29. Julij. [JAT. I 774].

D: 1. Aug. da røres hverken kornet eller høet, thi de meener at af det foer kommer luusz paa fæet. [JAT. I 784].

Effterfølgende er det de kalder dend Nordske troe, men det meste ilde skrevet ved min dreng²⁴):

[Nr. 1—99, se note 24].

100. Førænd nogen tager af sit saaekorn og det paa ageren udbæres, saa skal hand over kornbingen eller det kar det staaer udj, med eet fyrtøj slaae nogle gnister ild over kornet, eller og kaste heede gløder over det, saa kommer det aar ingen forbrendte ax i kornet. [DS. VI 1257].

[101. Gl. Bunde-Regler nr. 100 = DS. VI 1229].

102. Juule afften naar [solen] er gaact neder, bredees paa loe gulvet eet reent manglet [rullet] sengelagen, hvoraf de giver de 4 hiørner nafne effter 4 folk i gaarden, tildekker alle hullene paa veggen, gaaer saa ud og lukker dørrn, saa at ingen blæst kand indkomme, om morgenen tielig gaaer de ud og bescer lagnet, findes det slet [glat], som om afftenen, bliver de glade, og formoder at det aar kommer ingen sygdom i gaarden; men er der bølger eller kryller [krøller], frygter de det aar for svaghed; findes og krylerne paa hiørnene, saa betyder det dend hvis nafn hiørnet havde, og hand dør inden Juul igien, hvorover de bliver bedrøvet. [JA. IV 316²⁰].

103. Afskiæres negle paa hender eller føder, skal de bren-des, eller giemmes hvor fæet kand ikke æde dem, thi deraf voxer een hinde over øjncne, hvoraf de bliver blinde, om der ey findes raad til.

104. Om afftenen førænd pigerne gaaer i seng, skal de feyc stuen, thi ellers kommer biergetrolle til gaarde om natten; men glemmis det torsdag afften, kommer alle de døde fra samme

gaard deris siæle til gaarden og giører sig der lystige. [DS. V 1629].

105. Bygges huusz af nye, maa derved ey hugges torsdag afften naar solen er gaaet neder, thi ellers vil det stedse knage i huuset, meest naar sqvalder [sladder] kommer til gaarde. [JAT. I 538].

106. Naar brudefolkene offerer, maac de vel observere, at de vender dend høire foed først fra Altered, dette giver lykke. men tvertimod vandheld. [JAT. III 588].

107. Qvinden som gaaer med barnet til offers, skal naar gaven er lagt paa Altered, støde barnets føder imod Altered, dette giver riigdom og lykke. [JAT. III 885].

108. Naar bruden kører hiem fra kirken, føres hun ind i stuen, og da først skal see til skorsteenen, under bordet, siden til maden paa bordet, dereffter kand troldfolk og onde menisker intel faae af brylupsmeden. [JAT. III 589].

109. Langfredags morgen skal husbonden eller madmoderen samle alle hønsene i gaarden, stoppe dem i een sæk, binde for dem og veye dem paa een besmer over skorsteens varmen. men maae ikke see effter vægten, dereffter skal sækken løses og hønsene gaae, og det aar faaer høgen eller andre skadelige fugle ingen magt med dem. [JA. IV 453¹⁸].

110. Jmens barnet er i kirke til Christendom, maae moderen ikke spiise, thi som hun smuller brødet og maden i sengen, saa bliver barnet fuldt af luusz. [DS. IV 2286].

111. Jngen skræder maae sye paa nye klæder om søndagen under predichen, ellers bliver de fulde af luusz. [JAT. III 323].

112. Skiertorszdag morgen førend solen opstaaer, skal der tages rindendes vand med koebielde²⁵) imod strømmen af een bek, som løber i nord, og deraf stenke nogle draaber paa fæets kløver [klove], saa bliver det ikke halt dend sommer. [JAT. I 1183].

113. Paaske morgen før soel staaer op, skal unge drenge og piger springe 3 gange med hast over een rindendes bek og siden jage skaden af sin reede, saa bliver disze unge folk det aar aarvogne, lystige, lætte, flittig og villig til deris arbeide. [JA. IV 455²¹].

114. Jngen maae faae mad fredag eller søndag før effter predichen, ey heller afskiære sine negle, før solen er gaaet

neder, eller vende sit hoved i nord, naar hand vasker sig, hver dette observerer, med ham haver satan ingen magt enten i dette eller det andet liv. [JAT. III 479].

115. Dersom mand og kvinde, som længe lever sammen, vil gaa i seng hver fredag aften foruden mad og drikke, det giver lykke til kalve og svin. [JAT. I 1076].

Om de Superstitioner som barselkvinder skal observere, derom kand confereris med jordemødre.

CONTINUATION AF FYNSKE SUPERSTITIONER

(Gl. kgl. Saml. 2499 c, 4°)²⁶).

Luciaë natt naar folk haver læst deris afftenbøn, saa skal pigerne sige: Lucia dend bliide, skal flic mig at viide, hvis dug Jeg skal brede, hvis seng Jeg skal rede, hvis barn Jeg skal bære, hvis kiærste Jeg skal være, hvis arm Jeg skal sove i! dereffter kommer kiærsten ind i kammeret, og der bliver lyst hos dem. [DS. VII 983]²⁷).

Nye aars afften bruges mange Superstitioner, folk skal kaste op i een Psalmebog: faaer de een liig Psalme saa døer de, faaer de brude Psalme saa skal de gifftes, faaer de dend, Beklage af ald min sinde²⁸), saa bliver de loket. Jeg har hørt tale om een fornemme ung karl, som var i kongens tienniste og døde anno 1685. Hver nye aars afften holdt hand paa sit membrum [lem] og meente at dend dereffter skulde aldtiid føje ham. [JA. IV 380]²³).

Nye aars afften kaster tienniste folk deris tøfler til dørræn. Vender de ud saa kommer de af tienniste, hvis ikke saa bliver de.

Samme afften skal de dekke ilden og sætte deris tøfler rundt omkring vendt imod ilden, hvis der om morgenen er vent ud ad, dend kommer af tienniste. [JA. IV 380]⁴⁹).

Samme afften skal det hviide af eget [ægget] kastes i eet glasz vand og staae urørt, dereffter kand mand see deri dens ansikt, mand faaer til egte. [DS. VII 1010].

Samme afften skal pigerne sætte sig for een stølge med eet lysz for sig paa eet bord, og derpaa have eet glasz viin, eet glasz øll og eet glasz vand, dereffter kommer kiærsten og driker dem til med eet af dem; tager hand viinen, det betyder lykke, øllet saa bliver ægteskabet maadeligt, men vandet reen skarn. [DS. VII 1009].

Dersom nogen nyeaars afften vil see ind af vindvet til folk, da om een i Compagniet dør, saa sidder hand hovedløs.

J Odense er een Superstition, at aaemanden gaaer i aaen og raaber, og hvilket aar der drukner ikke eet menneske, saa aaret effter faaer hand toe. [DS. II D 43, ny række D 41, og her note 31].

Dersom een vil lade sin kiærste blive møe dend første nat, saa koger hun god kaal. [JAT. III 606].

Dersom nogen Kyndelmisze aften vil give sin gasze [gase] hviid løg, saa kand hand slaes med alle gaszerne i sognet. [JAT. I 1168].

Hvad de ønsker dem i eet stiernes kud det faaer de. [JAT. I 489]. Jeg veed ikke, om Jeg har sagt i min forrige samling, at de Catholske troer at een siæl da bliver løst af fegfy.

Jeg troer vel, at det er Superstition som siiges om at døve ild.

Det er bøndernis overtroe, at Marmelenæ, Mariæ Magdelenæ dag [^{22/7}] skaber humble paa grene. [JAT. I 769]²⁰).

Dersom bønderne i Norge finder deris daatter og svigersøn sovende den første morgen effter brylupet, og vender næsene sammen, saa holdes det for eet got omen, vender de ryggen til hverandre, saa gaaer de bedrøvet bort. [JAT. III 607].

Meget kunde skrives om de Catholskes Superstition ved deres guds tienniste, hvad er vievand, reliquier og hvad er deres consacreret [viet] buxbom paa palmesøndag, een dreng presenterede mig dend dag een slik buxbom; Jeg kastede dend i rendesteenen, mon Dieu, raabte hand, dend er consacreret; havde andre seet det, Jeg var virkelig kommen i fortræd.

Naar hagen kløer, saa spørges karleliig, naar næsen kløer, saa qvindeliig, og naar rumpen kløer, saa bliver mand roest; naar det høire øje kløer, saa skal man græde, naar det venstre da lee. [JAT. III 448 og 499].

Hereffter viidere.

Meget siiges om Maren, som rider folk, og mange vil siige, at dersom mennisked, som dend har reden paa, kand bag effter siige til Maren førend dend gaer bort: kom igien i morgen, og laan 3 laan af mig foruden trug, saald og kniv! dereffter kommer hun om morgenen og viiser hvem hun var, og da skal mennisket siige 3. gange: du er een mare, hvortil

dend anden svarer, er Jeg det, da gid jeg aldrig blive det meere, og bliver saa borte. [DS. II F 63].

Meget fortællles om varulv, som siiges at rive frugtsommelige qvinder ihjel.

Barbererne for deris Interesses skyld vil, at folk skal troe, at dend kniv, som bruges til døde, duer siden intet meere. [JAT. III 1506].

Naar een frugtsommelig kone dør førend at hun gjør barsel, saa legges vand, naal, traac, fingerbølle, sax, list, svøb og aldt det som bruges til eet nyefød barn i kisten med, for at hun ikke skal gaae igien dereffter, og meget siiges i Odense om een død kone, der saaledes af mangel paa een blee laante eet tørreklæde af een pige. [DS. V 1138].

Der er vel og een Superstition i det at mungen præst lader sine predichener legge under sit hoveet i kiisten; dend store Catholske biskop Lago Urne³⁰) loed een penge legge under sit hoveet i kisten, dend Jeg eyer, men haver laant til Kiøbenhavn. [DS. V 2151].

Det er en Superstition, som siiges i Odense, om dend kloke, som for mange 100 aars siden skal være miraculeusement faren ud af dend gamle Albani kirke, og falden i aaen, paa det stæd, som kaldes endnu Klokedybte, og at der siden effter blev derved aldtiid hørt een lyd paa vers, hvorved kloken klagede sig over mesterens falskhed, og det gemeene folk endnu veed meget at siige om³¹).

Det er een Superstition det som siiges i S. Knuds sogn i Odense, at der paa kirkegaarden skal gaae om natten een hælhest, nemlig een hest paa 3 been, som eet spøgelse. Dette passerer for een troens article; og i eet andet sogn skal gaae eet faar eller eet lam. [DS. II H 130, Fejekost s. 16—17].

Dersom nogen vil tælle kaalormene som sankes af kaalen, saa bliver de aldtiid dobbelt. [JAT. I 1393].

Naar eet liig bæres ud af huuset, saa skal der kastes vand effter det ud af dørren, for at det ikke skal gaae igien, saaledes skeede effter een borgemester i Odense. [DS. V 929].

Aldt det, som siiges om at gaae igien, er og Superstition.

Det er og Superstition at sætte potten paa ilden effter folk. [DS. VII 768].

Superstitionseuse folk bruger spøtt til mange ting, og saaledes stryger de Catholske Præster spytt paa børn ved fundten, naar de skal døbes.

Det er og Superstition, at døde folk skal legge deris hænder sammen i kiisten, som de læszde. [JAT. III 1503].

Naar folk kommer først i tiennisten, saa skal de stilliendes rage i asken, dereffter husker de vel hvad dem befales. [JAT. III 917].

Det holdes for een lykke, hvor storken bygger paa huuse.

Naar døde folkes negle bliver klippet, saa skal saxen i kiisten med, for at dend døde ikke skal gaac igien. [DS. V 932].

Naar barnet er i kirke for at døbes, saa imidlertiid maae moderen ikke spiise, barnet bliver ellers umætteligt. [DS. IV 2287].

Naar een seer eet liig, og dend tiid laver til barsel, saa bliver barnet aldtiid blegt som eet liig.

Naar een frugtsommelig kone sidder paa eet jernbunden [-beslået] skrin, saa faaer barnet jern bylder. [DS. IV 2264].

Naar een frugtsommelig kone æder fiskchoveder, saa faar barnet fiskens mund. [DS. IV 2333].

Naar eet barn græder i kirken, saa faaer det een god stemme. [JAT. III 876].

Naar eet barn faaer lever at æde førend at det kand næfne een lever, saa lærer det sildig at tale tydelig. [JAT. III 805].

Een kone som laver til barsel, maae ingen dyr stikke, ellers faaer barnet eet fald [en skade], som kaldes effter samme dyr. [DS. IV 2279].

Dersom een frugtsommelig kone seer een hare i munden, saa faaer barnet eet hareskaar i munden. [DS. IV 2318]³²).

Dersom moderen vil læse imens barnet er i kirke til daab, saa faaer barnet nemme. [JAT. III 849].

Dersom børnene tager allerførst paa een hund, saa bliver de nemme, men aldrig [må de tage] paa een kat. [JAT. III 804].

Børnene maae ikke kysse hverandre førend at de kand tale, ellers lærer de ikke at tale tydelig. [JAT. III 808].

Dersom een frugtsommelig kone bliver slaget med eet eller andet, saa faaer barnet een plet paa samme lem, men hun skal tage til rumpen³³). [DS. IV 2301].

Een frugtssommelig kone maac ikke see igiennem eet nøglehull, ellers bliver barnet vindøjet. [DS. IV 2329].

Naar eet barn er nyelig fød, skal hænderne stikkes i kolt vand, førend det kommer i kirke, saa fryser det aldrig. [JAT. III 755].

Naar eet barn først toes, skal det skee i een kiædel af kaaber eller messing, saa bliver det klingrøstet [får klinger røst]. [JAT. III 753].

Naar eet barn er nyelig fød, skal det tage ved een kjerne og trække dend op og neder, saa faaer det godt smørhæld. [JAT. III 756].

Naar barnet er fød, skal der sættes een sax aldtiid under listen, til det kommer i kirke, saa er der intet underjords kræe som tager det.

Naar een gaaer forbi, hvor een soe haver gneet sig, saa skal hand spyttle 3 gange, ellers faaer hand ont i halsen. [DS. IV 2165].

Om mandagen maac ingen hovedløse knappenaale tages op af jorden, ellers faaer de utak dend heele uge. [JAT. I 1560].

Dersom een kniv bliver lenge liggende paa ryggen, saa frygtes for liig i huuset. [JAT. III 1606].

Dend som ræder først sit haar med een kam, som der er brugt til eet liig, hans haar falder af. [DS. IV 2234].

Jeg har hørt tale om een gammel præstekone, som aldtid spottede 3 gange førend hun satte sig i kirken. [DS. VII 824].

Dersom een kommer ind i een stue, og eet barn er uforvarendes falden i ilden, da om een stoel, een skammel ere væltet, eller een øxe ligger paa ryggen, da skal aldt dette først forandres, det er ellers een stor synd.

Jngen maac klæde sig i een nye særk, førend at den er toet, ellers sanker de luusz. [JAT. III 314].

Naar folk haver klædet sig i een nye kiortel, saa skal de strax drikke, saa bliver dend ikke staalet. [JAT. III 313].

Naar pigen bryger, saa skal hun kaste eet kull deri, saa giøres det vel. Kaster hun salt deri, saa bliver det klart. Kaster hun ægstaal³⁴) deri, saa kand øllet ikke forgiøres, kastes sølv deri, saa bliver det ikke suurt. [DS. VII 801].

Kroemænd skal legge tyvfingere i øllet, saa faaer de god næring. [DS. VI 1152]. It. membr. virile³⁵) af tyve.

Folk skal spytte naar de gaaer over een stente, for om trolde-folk ere sidst gaaen derover. [DS. VII 835].

Dend der vil sine uvenner ilde, læser dend 109 Davids Psalme over dem, dette er almindeligt, og de lærde haver skreven om Psalmens misbrug³⁰). [DS. VII 745].

Naar folk kierner, saa om der kommer sukker i, saa faaer de aldrig smør, men kommes der allun i, saa strax smør. [JAT. III 183].

Naar een svanger kone spiiser af eet gaaschovet, saa faaer barnet gaasøjne. [DS. IV 2334].

Gemeene fynske folkes afftenbøn.

Naar Jeg i min seng gaar, 14 Guds Engle hos mig staaer, 2 ved mit hoved, og 2 ved mine fødder, 2 ved min høire side, og 2 ved min venstre side, toe mig vekker, 2 mig dekker, og 2 fører min siæl til himmeriges glæde. J nafn Gud faders, guds søns og gud dend hellig aands, amen. [DS. II G 277].

Fynske pigers morgen bøn.

Dend gamle og dend kolde, scilicet [nemlig] mand, o Herre du selv beholde; dend unge og dend venne [væne, smukke] o herre mig sende. Dend gamle i graven din, dend unge i armen min, Gud høre og giøre det, amen. [DS. VII 1006].

Andre læser deris afftenbøn saaledes.

Jeg gaaer til sengs med 12 Guds Engle, 2 til haand og 2 til foed, 2 til hver mit ledemoed, toe til søvns og toe til vaagen, 2 føre min siæl til himmerig, amen. [DS. II G 278, Ohrt 1071]³⁷).

Hvad folk drømmer dend første nalt i een seng, hvor de ikke haver sovet før, det bliver ganske vist effter deris tanke, og ved drømme er 1000 overtroer. [JAT. III 1380].

Nye aars dag maae ingen give penge ud, ellers giver de siden aldtiid ud det gandske aar, men faaer de nogle ind, det bety-der lykke. [JA. IV 387¹³].

Folk bruger mange Inventioner, for at deres drømme skal blive visse: een binder een loppe under sit hoved, een anden legger eet lidet been i harelaaret, kaldet hare spring, under hovedet. [JAT. III 1379].

Racheren skiærer aldtid eet stykke af een hengt tyvs klæder, dette kiøber folk paa landet, som meener, at naar de stryger deris heste dermed, saa bliver de glatte. Jeg har talt

med folk i Odense, som havde seet rakeren skiære saaledes stykker af een tyvs klæder, og da de spuurte hvorfor hand gjorde det, svarede hand, at det var for at tørre hans hender paa, men hand havde liige saa vel kundet visked dem paa kroppen som ellers, om hand ikke havde vildet brugt det til andet. [JAT. III 1486].

At lade sit vand over fingeren foraarsager lykcke. NB. over dend lille finger paa dend venstre haand, i styrvolt. [JAT. III 379, sml. J. Kamp: Da. Folkeminder (1877) nr. 1058].

Dend der spiller kort, maae ikke sidde under een bielke, ellers bliver hand ulykkelig i spillet. [JAT. III 987].

Det er og een overtroe, ad dend der har slag, skal drike af dends blod, som er halshugget. Jeg har seet det selv, men hvem haver lært dem det. Men naar de har drukket, skal de løbe sterkt. [DS. IV 1997, sml. Fejekost XIX].

Folk skal sidde i een barselstue, for at ikke tage roe fra barnet. [JAT. III 772].

Jngen maae vugge dend tomme vugge, det har barnet ont af. [JAT. III 775].

Jngen maae lade een rist staae tom paa ilden, thi saalenge dend der saaledes staaer, saalenge skal og pigens mand staae paa tinget uden at kunde svare for sig. [JAT. III 54].

Paa mange stæder i Norge som og paa Als bæres liiget af Superstition 3 gange omkring kirken, førend at det begravnes. [JAT. III 1491]³⁸).

Naar mand møder een hare paa een korszvey, skal mand gandske vist bryde sit been inden afften. [DS. VII 701].

Dend høire strømpe skal mand aldtiid trække paa først, Jeg troer at een af de gamle keysere havde samme overtroe. [JAT. III 311].

Fiskebeen skal brydes af frygt for troldom. [DS. VII 454].

Der skal spøttes i een skammel, som er omveltet, førend at dend maae tages op. [DS. VII 826].

J Norge spyttes i pungen, naar mand tager penge af dend eller legger penge deri. [JAT. III 971].

Paa det stæd mand sætter eet lysz Juule afften, derfra maae det ey tages, thi saa faaer mand een bedrøvet Juul. [JA. IV 316]³⁹].

Hvo som nyser fastende om morgenen, hand skal faae en ruusz inden afften. [JAT. III 1246].

Naar mand vil drive spøgelse bort, skal mand sætte sine tøfler bagvendt for sengen, eller og tage staa i sengen med. [DS. V 919].

Mand maae ey fløite om afftenen, thi saa fløjter mand fanden til sig. [DS VI 356].

Naar faarekyllinger siunger, betyder det enten liig eller brylup. [JAT. III 1695].

Naar øll ey vil giøres, skal mand legge eet par buxer derover. [JAT. III 191].

Naar man drømmer noget ont om natten, da maae mand ey fortælle det fastendis, thi saa skeer det gandske vist. [JAT. III 1384].

Naar mand om morgenen fastendes gaaer en gammel kiærling forbie, saa skal mand spytte 3 gange. [DS. VII 708].

Naar katten sliker sig i rumpen, saa faaer mand fremmed. [JAT. III 1169].

Naar der er een hætte paa lyset om afftenen, saa faaer mand og fremmed. [JAT. III 1202].

Mand maae ey staae og snurre med een stoel, thi dend første, som gaaer der over, bryder sit been, om hand ey tilforne spytter. [DS. VII 828].

Naar mand drømmer om lintøj, det betyder bedrøvelse, om penge ulykke, om luusz lykke. [JAT. III 1415].

Naar mand klipper sine negle af, skal mand skiære dem i 3 stykker af frygt for troldfolk. [DS. VII 847].

Mand maae ey spøge med lysz om afftenen, thi saa pisser mand i sengen om natten. [JAT. III 380].

Liigesom mand skal bryde alle fiskebeen af frygt for troldfolk, saa og sildebeen. [DS. VII 455].

Naar mand seer lygtemanden, skal mand vende sin kiol, saa gaaer hand bort. [DS. II I 14]. Jeg veed een, som bad ham sluge etc.⁸⁹), saa gik hand strax bort.

Naar det ringer for det høire øre, saa taler vore uvenner om os, og for det venstre, da vore venner. [JAT. III 418].

Naar dend venstre haand kløer, saa faaer mand penge. [JAT. III 458].

Gemeene folk spytter 3 gange i een grav som er nyelig gravet. [DS. VII 825].

Jeg veed ikke hvad det vil siige, at dend eene maae ikke bære dend andens Juul ud, men skal tracteres.

Naar solen skinner paa Langfredag, saalenge som een karl kand stige til hest, saa bliver det eet godt aar. [JA. IV 453²⁰].

Jeg taler ikke om alle de andre Superstitioner, som viides ved dagene aaret igiennem.

Jeg har sagt tilforne, hvad det betyder, at rumpen kløer; andre vil siige, at naar dend kløer, saa faaer mand gott smørhæld. NB. [JAT. III 501].

Naar mand brender ægeskalle af høns eller giæsz, imidlertid hønsene og giæszene ligger, saa forlørris ungerne i æget. [JAT. I 1141].

Pigerne maae ikke spinde om Juulen, ellers bliver faarene taablige. [JA. IV 311¹⁰].

Ingen maae male abet om med een handqvern, thi saa løber qvæget abet om og bliver taabligt. [JAT. I 1226].

Naar de brender foer i Juulen, saa kommer der brendeax i deris korn. [JA. IV 311¹⁸].

Fremmede folk maae ikke gierne komme ind i brygerset, naar der bryges, at onde øjne ikke skal forgjøre øllet. [DS. VII 735].

De fleeste folk gjøre kors over heelt brød førend at de skiærer hull derpaa, men Jeg troer ikke, at de veed hvorfor. [DS. VII 811].

Hellig Jord fra kirkegaarden og dødpander bruges og til visse ting, det Jeg ikke veed⁴⁰). Jeg har seet dem, som stiltiendes haver taget af dende saa kaldede hellig jord, og Jeg veed een kone, som toog een dødningspande paa kirkegaarden og gik bort med, men graveren forcerede [tvang] hende til at bære dend tilbage. I tydskland præpareris een olie af disse dødningshoveder og bruges til magiske speile, som er at læse i een tydsk bog kaldet Sympatetisch og antipatetisch Mis-mask⁴¹), men disse speile ere ubekjendte hos os. [DS. IV 1829].

Nyeaarsafften dryper folk eet voxlysz i vand, og af de figurer, som disse draaber præsenderer, deraf dømmer folk om deris fatis [skæbne]. [JA. IV 380³³].

Naar eet barn bliver løjjet [vasket] eller først toet, saa skal

der i vandet legges een ring af arveguld, saa bliver barnet rigt. [JAT. III 754].

Dend der lader sit vand under een hyld, de bliver hudisløsz med mindre at de tørrer sig paa et hylleblad. [DS. IV 2221].

Naar mand først staaer op om morgenen, da om mand frygter for underjords folk, skal mand sætte dend høire fod først ud af dørrn, og med Pægefingeren midt paa brysted siige:

J mig de 4 Elementer er,

Og Jeg er Jordens knude,

Mine øjne giver ild, min rumpe vær [vejr],

Og vand gaaer af min kude. [DS. ny rk. I 654, Ohrt 1062].

Naar mand først seer een svale, skal mand grave under sin fod, og da finder [mand] eet kull, som er gott for Feber, dersom de legger det kull i een seng, saa fordriver det lopper. [DS. IV 1881].

Eet fruentimmer, som er incommodered af milten, skal fæste sit foreklæde op, og eet mandfolk skal slaae knude paa sin skiorte.

Nogle stikker spæde børn igiennem faderens skidne skiorte, saa bliver de kydske og faer folkes yndist, saa gjorde de til een præstes paa Als. [JAT. III 760].

Nogle legger eet nøget barn imellem toe true [trug] med ild i dem begge, for om Moderen har faaet skade af ild, barnet da ikke skal faae dend hviide ild⁴²). [DS. IV 2134].

Naar moderen har gjort barsel, da førend hun kommer i sengen, skal hun gaae 3 gange over eet fyrbekken, for at barnet ikke skal blive forhexet. [DS. VII 770].

Naar barnet er fød, da førend det nyder noget, skal mand gnide det i munden med eet stykke salt fisk, saa bliver det ikke fnattet eller sanker luusz. [DS. IV 2189].

Det nøgne barn skal holdes imod solen, førend det faaer noget paa. saa bliver det ikke hudesløsz. [DS. IV 2190].

Voldermisse morgen [$\frac{1}{5}$] skal pigerne om morgenen førend soel staaer op, feye det gandske huusz og siden bestrøe det med hellig jord; saa bliver de frie for lopper. NB. de skal være stiltiendes og nøgne. [DS. VII 681].

Dend der skærer paa dend glatte side af eet heelt brød, skal døe naar de vil nøjest [nødigst]. [JAT. III 159].

Dersom een kone faaer 3 sønner og ingen døttre imellem,

da om een anden, som har eet tilfald, vil tigge 3 skilling af samme kone og binde paa sig, saa bliver hun curered. [DS. IV 2027].

Saa mange salte korn, som een pige spilder, saa mange ørfigen og uskyldig slag skal hun faae af sin mand. [JA. III 419].

Der er og mange Superstitioner med de hviide prikker paa neglene, og hver forklarer det paa sin maneer.

Naar folk klipper deres negle, saa skal de bag effter klippe i træe, for at saxen ikke skal forgiøres. [DS. VII 851].

Dend der vil bruge rindendes vand, skal aldtiid tage det imod strømmen. [DS. IV 1833].

Dend der lader sit haar klippe, skal brende det strax, thi om fuglene faaer det til deris reeder, saa bliver mennisket incommodered af hovedpiine, saalenge fuglene ligger. [DS. IV 2218].

Det er een overtroe, at skovhadere [-tyve] bliver aldrig riige men dend er tienlig. [JAT. II 260].

Det første brød som sættes i ovnen, det giøres der kaars over. [DS. VII 809].

Jeg kiender nu dem i Odense, som bilder sig ind, at deres sviinestie er forhexet, af aarsag for der tiid effter anden er død 7. stoore sviin, men som det aldtiid er ved samme tienniste folk, saa troeligt, at de ere svættet [sullet] ihiel. Mig er dog sagt, at de alle haver været fæde. [DS. VII 1198].

At æde mullet brød gjør sterk. [JAT. III 168].

Eet brød, som der er skaaret af, maae ikke med dend afskaaren side vende imod stuedøren, thi om een skurvet kommer ind i det samme, saa faaer hand det vistnok. [JAT. III 163].

Mand skal spøtte paa een nye kniv, førend mand skiærer dermed. [DS. VII 827].

Naar kragen rider paa soen, saa betyder det soens ulykke. [JAT. III 1089].

At see een sort soe først om morgenen betyder glad afften. [JAT. III 1022].

At møde een kat eller een gammel kiærling tielig, som tilforne er sagt, er eet ont omen [varsel], og den dag maae ingen reise foretages. [DS. VII 706].

Naar sviin grynter meget sterkt om natten, følger een ond dag effter. [JAT. III 1062].

Dend 1te mandag i April, den 2^{den} mandag i August, den sidste mandag i December holdes for ulychelige, fordi paa den første skal Abel være ihieslagen, paa den anden skal Sodoma og Gomorra være forgaaet, og paa den 3. skal Judas have forraad Christum. [JAT. I 723].

Een rod af een birkeqvist skaaret S. Hans natt, naar samme indfalder om een torsdag kl. 12, betegnet med 3 kryds kand frembringe spøgelse. [DS. VI 1150].

Mand maee ikke slaae børn med andre riisz end af birk, thi ellers faaer underjords folk magt over dem. [DS. ny række I 709].

Naar mand har sliibet een kniv paa een trappe eller een dørterskel, skal mand strax spøtte derpaa, thi om een barsel kone gaaer derover, farer hun ilde.

Hellig tre kongers afften skal mand skrive de hellig tre kongers nafne paa een zeddel og legge under sit høire øre, og saa skal det blive aabenbaret i drømme, hvad mand skal hendes det aar igiennem. [JAT. I 562].

At stikke een blott kaarde i lofftet fordriver spøgelse. [DS. V 918].

Jeg veed ikke, hvad det ordsprog vil siige, Gud tale for os. det er torsdag over ald verden; dagen maee holdes ulykelig.

At aarelade een hest paa St Birgittæ dag [¹/₂] hindrer at dend ikke løber løbsk eller faaer kuller. [JAT. I 594].

Mand maee ikke være 12. ved eet bord, ellers dør een i Compagniet. Dette observeris nøje. [JAT. III 1562]⁴³).

Mand skal komme vand i melk førend dend kaages, ellers trives koen ikke, og pattene bliver ømme. [JAT. I 1197].

Naar een kone taber sit skiørt, det betyder at manden tager fremmede guder, men om det end siunis utroeligt, at een kone kand tabe sit skiørt, saa er det dog gandske vist at borge-mester Willum Jensen Rosenvingis første hustrue i Odense⁴⁴) tabte sit skiørt i kirken og fandt det aldrig, men dend tiid vare de aabne for til og bunden sammen. [JA. III 421].

Jngen maee blæse og søbe paa cengang, thi ellers faaer de koldepisz. [DS. IV 2226].

At lade sold løbe, slaae øjet ud, signe og mane for gulsott, derom mueligt andre ere bedre informered end Jeg. NB. om sold løben, vide [se] Coscinomantium oder zieb lauffe per Prætorium in 4^{to}⁴⁶).

Naar mand besmør sine øjne med hjerterblodet af een muldvarp, kan mand se spøgelse ved lysz dag. [DS. V 2141].

Saa mange unødige knuder som qvindfolk slaaer paa deris haarbaand, saa mange uskyldig slag skal de have af deris mand. [JAT. III 705].

Dend der vil drikke dovet [dovent] øll fastendes, bliver smuk og glindsendes. [JAT. III 358].

De der vil gierne spiise salt og vinger af dyr, siiges at inclinere [have tilbøjelighed] til vellyst. [JAT. III 609].

Naar kattene voler, det er, skriger som børn imod hver andre, saa kommer der trætte i huuset. [JAT. III 1110].

Meget tales om puncteren⁴⁰), Bloxbierg og hexe.

Af folkes hænder og ansigter dømis om mange ting.

Jova creans hominem fronti manibusque duabus
haud frustra inscripsit signa brevesque notas.

Novimus hinc animum, mores et funera mortis
hinc varios casus plurima signa docent.

Qui physicæ didicit probius mysteria matris
hic e lineolis manuum vultusque figura

Temperiem, mores animi, vitæque futuram
fortunam, mortemque potest prædicere, etc.⁴⁷).

Jirbet, Jarbat og Jobal er 3 aanders nafne, som Jøderne skriver over dørstolperne paaske natt, og især hvor barsel koner ere inde, paa det at barnet intel ont skal vederfares.

Jeg har seet i min ungdom, at der blev lagt en oben sax korsz viisz over een død mands mave, da hand laae paa bordet, men Jeg veed ikke, hvad det betyder. Siden er mig sagt, at det skeer ved alle gemeene liig, og at det er for at de ikke skal gaae igien. [DS. V 921].

Naar ilden snurrer, saa kommer een sladdre først ind. [JAT. III 1244].

Dend der brænder flittig lysz, faaer een smuk kiærste. [JAT. III 656].

Dersom deyen vil ikke gaae, som det kaldes, saa skal mand legge et par buxer eller eet forreklæde derpaa, saa bliver det gott. [JAT. III 153, sml. Dania V s. 31].

OM BEGRAVELSER,
BRYLLUPER OG BØRNEDAAB

(Gl. kgl. Saml. 2499 i, 4°).

Til Hr. JustitzRaad Gram
1734

fra

J. Bircherod.

Een samling for effterkommerne om begravelser, bryluper og børnedaab, men meest i fyen og i Odense, og dend som i liiden tenker at completeere dette, skal føre det i een bedre orden, og efftersee gamle Synodalia.

Høiædle og Velbyrdig
Hr. JustitzRaad Gram.

Det er min tanke i dag at vilde skrive lidet de consvetudinibus [om skikke] ved begravelser, bryluper og børne-daab, og mig siunis at have læst, at Clericus^{47b)} ønskede, at der nogen vilde skrive derom, ja at hand endog holdt det for at være nyttigt. Mig er sagt, at andre nationer haver skreven de consvetudinibus Romanorum [om romernes skikke], og vi seer selv daglig, at fremmede reisendes skriver om voris, men gemeenligt er det altiid urigtigt, vi selv foragter det, som vi daglig seer, og naar det er aflagt, saa ogsaa strax glemte, Jeg vil derfor skrive hvad Jeg har seet, og hvad Jeg har hørt af gamle folk, andre maae forbedre det siden, Jeg skriver for effterkommernis skyld allene. Men materien er meget gemeen.

Begravelser⁴⁸⁾.

Men det er ikke min tanke at ville tale om alle de maader, som folk begravet paa, det blev aldt for vitløfftigt, og det gaaer mig som andre, at Jeg selv foragter materien og gider ikke skreven om det, som vi hverdag seer, men ellers om andet materien vedkommende.

Der lever vel ikke mange, som veed particulariteter [enkeltheder] at siige os om de gamle Catholskes liigbegiengelser og Messer, og dog veed vi det allermeeste. Naar de Catholske i frankrig døer, saa legges de strax paa straae, deris øjne og mund lukes, vennerne kysser dem, de bliver vasked, vijed og klæd, dereffter sættes de enten i forstuen, paa een lade, eller i een stue, hvor folk besprenger de døde med vievand, og ved

liiget er aldtiid enten monke eller nonner, som læser derover, dereffter kommer det heele Clerisie og andre for at begrave dem, de gaaer i stor procession og synger paa gaden, allerforderst gaaer een med eet høit kaarsz, enten af sølv eller metal, aldt som vedkommende vil betale. I kirken eller paa kirkegaarden bliver hand begravet, og dereffter siunget Messe, hvorom kand læses trykte bøger.

Dog begraves ikke alle paa een maneer. I Lothringen saae Jeg een præst blev baaret til kirken, kiisten var aaben, hand sad deri, havde een krands paa hovedet, i haanden kalk og disk, og havde meszehagel og serk paa, men i kirken blev kiisten lugt⁴⁰). I Jesuiternes kirke i Paris saae Jeg een liig kiiste som eet degntrug, saa Jeg troer, at de først bleve lagt i kiiste i kirken.

Jeg har seet en monk, som blev baaren til jorden uden kiiste og laac paa en fiæl.

I frankrig er eet kloster, hvor monchene begraves aldrig, men sættes i deres klæder i een kiælder dend eene hos dend anden, og der forfuler [rådner].

Om dette kloster veed Jeg een merkværdig particularité, een ung forvoven monk sad i klostered og roeste sig af, at hand een afften torde gaae neder i denne kielder uden lysz, og for at de andre om morgenen effter kunde sec, at hand havde været der, saa tilbød hand sig at tage hammer og søm med sig, og banke i een af de dødes klæder, som hand kunde betegne. Der blev giort eet stort vædemaal, hand gik der neder, men da hand skulde banke sømmet i dend dødes klæder, saa i mørke bankede hand det i sine egne. Da hand nu vilde gaae igien, men blev holdt fast, blev hand alterered og døde paa stædet, men ingen torde gaae neder for at see effter ham førend om morgenen⁵⁰).

Slige particulariteter ønskede Jeg at viide fra de Catholske tiider, men Jeg taler hverken om liigbegiengelsen, meget om ceremonierne eller Messen.

Det allerældste Jeg veed er at her i byen er fordum fundet een liigkiiste med smaae ringe i stæden for handtag, denne kiiste, som var een stiftamptmands, havde staaet i jorden paa eet lufftigt sted i nogle 100 aar.

I de Catholske tiider maae folk her som andre stæder have

brugt kloker i slige tilfælde, som sees af de Inscriptioner, som findes paa gamle Catholske kloker her i landet:

*Defunctos plango, vivos voco, fulgura frango*⁵¹).

Og endnu bruges klokerne enten ved de faae liigpredichener som forefalder, eller een allene naar liget bæres til jorden. Om klokerne viidere herefter ved bryluper⁵²).

Jeg læste i Raadmand Knud Jørgensen Seeblands skrevne handbog af 1544⁵³), at alle hans døde venner bleve begravne dagen effter dødsfaldet, og Jeg veed ikke hvorledes at det var mueligt, med mindre at de dend tiid her, som i forrige tiider ved Libitinæ tempel i Rom, havde eet Magazin af liigkiister, og saaledes var det i min tiid brugeligt i Paris, hvor liigene om sommeren skulde begraves 12 tiimer effter dødsfaldet og om vinteren 24. Ved Libitinæ tempel havde de ikke allene liigkiister, men jordetøj og alle Instrumenter til at grave graven, og dette var meer helligt end andet⁵⁴).

Effter Reformationen begyndte folk med liigpredichener, vi veed alle at monkene ere ikke meget for predichen, og dend tiid mindre end nu, og naar da mandfolk og fruentimmer skulde følge liiget, saa gik disse i 3 floke i Odense, aldt som de vare dend dødes venner og slægt, og ved fornemme folkes liig af begge kiøn bleve programmata trykte, som og manges liigpredichener, med kaaberstyker og Vers⁵⁵), som nu aldt bliver aflagt i de fleeste kiøbstæder. I forrige tiider skulde bisperne prediche over alle adelsfolk, og dem som een rættighed blev derfor givet een sølv kande paa 100 lod med 100 species Rixd. og visse rætter mad 6 eller 12 med rinsk viin, aldt dette er mig sagt af Hr. Assessor Lujas enke i Odense, som var Doctor Laurids Jacobsen, siette Evangeliske biskop i fyen hans daatter, og som nyelig døde ætatis [i en alder af] 86⁵⁶). Paa landet holdes endnu liigpredichen over spæde bønder børn.

Men saa gammelt som det er, saa forargeligt og uanstændigt er det ogsaa at holde liigvegt over de døde med æden, driken, spill og læg, *Apud antiquos ludi non in mediocrium sed tantum Virorum Illustrium funeribus erant*⁵⁷), og vi veed alle at tale om de gamles *epulis feralibus* [begravelsesgilder], hvorved de og havde deres *Divertissements*, men dette er nu aflagt uden hos gemeene folk. Dog siiges, at det endnu er

brugeligt i Norge, og saaledes bruges da spill og læg baade i sorrig og glæde⁵⁸).

Folk i forrige tiider bleve lagte i kiiste med stor ceremonie og tracteren, nu skeer det ved huusets folk uden bekostning, men hos gæistlige folk i kiøbstæderne bruges endnu undertiden studentere.

Jeg kand ikke tale uden effter siigende om de forrige tiiders overflødige pragt ved deris liig, men det veed Jeg, at da Thomas Brodersen Riisbrich forrige borgemester og Riigens skriver i Odense⁵⁹), hans hustruc døde 1659, i Odense i kriigens tiid, de Svenske da, som gik ind for at see liiget, forundrede dem meget over ald dend herlighed, som der var, helst i een saa elendig tiid, som da var, og denne de forrige tiiders pragt maae have været aarsag i forordningen af 1682 d: 7. Nov.⁶⁰), hvoraf sees meget som da var brugeligt, siden er folkes sørge-drugt ved een anden forordning bleven limitered som og i frankrig.

Effter Reformationen maae folk have fundet paa de mange slags prægtige Epitaphier, thi Jeg finder ingen af ældre dato, uden steene i jorden.

I eet Synodale i fyen af 1550 forbydes degne og bønder at kaste jord paa de døde, præsten til forfang [skade]⁶¹).

Siden da folk begyndte at menagere, bleve liigpredichener afskaffede, og liigene stiltiendes baaret i kirken, saaledes er nu brugeligt paa de fleeste stæder, men dog paa visse stæder siunges een Psalme imidlertid.

Her i Dannemark bruges ikke som hos de Catholske, i Sverrig og paa Als⁶²), at der ringes med een kloke naar nogen dør, hos de Catholske skeer det for at bede for dem, men hos de Evangeliske for at notificere dødsfaldet.

Men det vilde blive mig umuligt at kunde beskrive alle de maader, som bruges til liigbegiengelse. Folk kan faae kongl. tilladelse at begrave deris døde, som dem behager, og ellers er der forskæl paa maaden som paa folk, dend nærmeste oplysning derom kand søges i forbenefnte forordning af 1682 d: 7. Nov.

Og det meriterer ikke at skrive om de mange slags liig-kiister og liigvogne som bruges, Jeg taler og ikke om maaden som folk ere blevne begravne paa enten i rydszleders huude,

voxlagn, eller paa andre maader eller om parentationer [ligtaler].

Jeg har glempt at siige at som monkene og præsterne i frankrig gaaer for liig, og i Saxen Discipler med blaae kapper, saa her Discipler i sorte klæder, i forrige tiider maatte Rector selv følge, og derfor fik 1 Rdhl., som kaldtes kappepenge.

Jeg seer af Christiern Poulsen sidste Prior i S. Knuds kloster i Odense⁶³) af hans testamente, at det dend tiid var brugeligt at testamentere øll, flesk og brød til Disciplerne.

Mange begraves endnu med peruquer paa⁶⁴).

NB. at efftersee forordningen af 1682 d: 7. Nov. hvoraf de forrige tiiders tilstand kand best kiendes.

P. S.

Gjæstebuder bruges endnu offte over de døde, saa vel i kiøbstæderne som paa landet og paa samme maade som hos hedningerne.

De dødes grave bliver endnu som hos hedningerne bestrøet med blomster.

Førend folk endnu gaar fra begravelsen, saa læses een liden bøn, og saaledes var brugeligt hos hedningerne ved Martyrers begravelse og hos de første Christne.

Soliti erant Veteres inscribere monumentis defunctorum rerum gestarum breviarium, in quo considerabant genus, Patriam, ætatem, sexum, facta, dignitatem, honores, mortis genus, bonorum dolorem, quæque ad solatium pertinebant, quæ inscriptiones cum multa breviter tamen et perspicue complectebantur⁶⁵). Eenhver veed hvad der nu skrives.

De gamle lagde Viaticum, aurum et pretiosa vasa⁶⁶) paa de dødes grave, sligt bruges ikke uden af officerere, som henger deris kaarde derover.

Jeg har talt tilforne om liigvegt, men dend tiid ikke var rætt informered, de gamle gjorde mcere deraf end vore forfædre, og nu bruges det lidet, dend tiid havde de ludos funebres et gladiatorios in Illustrium Virorum funeribus, et a re funebri est origo gladiatorum⁶⁷).

I de ældste tiider skulde mend og qvinder begraves sammen, saaledes som endnu skeer. Unaquæque mulier sequatur

virum suum, sive in vita sive in morte, quos conjunxit unum conjugium, conjugal unum sepulchrum⁶³).

Men Jeg ønsker, at der blev satt een straf over dem, som kaster de dødes been ud af deres egne begravelser, som tiit skeer, og over dem, som lader andres liigsteene udslibe⁶⁴). Tyrkerne siiges at være meere scrupuleus [hensynsfulde] over andres grave⁷⁰).

Jeg har og tilforne glempt at siige, at i de ældste tiider blev adelsfolkes nafne satte paa liigkiister med 3 bogstaver, som nu bøndernis, det Jeg beviiser med een gammel stiftamtmands kiiste funden i Odense, og som havde staaet paa eet lufftigt stæd i nogle 100 aar; dereffter brugte de plader paa kiister, og Jeg har een liden meszing plade, som eet 8. [oktav] blad, som har staaet paa borgemester Jørgen Mulis kiiste⁷¹), derpaa fandtes hans nafn, caracteer [titel] og døds dag 1634 d: 6. Julij og hans fæderne og møderne adelige vaaben, siden bleve Vers skrevne derpaa, og paa een tiid maae det have været almindeligt at sætte plader paa kiister med Inscription, det Jeg dømmer af den extraordinaire store plade, som er funden over Maren May, provsten M. Lodvig Stouds hustrue i Odense, som døde 1677⁷²). Dog hvem veed om folk aldtiid haver effterlevet forordningen, Rector Mag. Henning Christensen Actonius blev tiltalt af byefogeden i Odense for eet fortinnet beslag til hans hustrue Karen Mule hendes første mand Professor M. Svend Pedersen i Odense hans kiiste for 5 aar tilforne, men benaadet af kongen 1650. Brevet har Jeg, men mig synes at byefogeden buurde at have været straffet⁷³).

Dend curiøse Hr. Anders Samsing i Kiølstrup i fyen læste dette, førend det siden blev forbedred, og da erindrede mig i sin skrivelse, som foran er indført⁷⁴), om lysz paa altered med vaabener. Jeg veed ikke, naar folk begyndte dermed. Jeg seer i S. Knuds kirke i Odense 2. sølv lystager med nafne og vaabener paa, men dend som havde ikke fæderne vaaben satte sin moders, og saaledes skeer det endnu med vaaben paa lysz.

I forrige tiider bleve fornemme folk begravne om søndagen som nu ordinaire folk. Raadmand Knud Jørgensen Seeblad skriver, at hans stiffader borgemester Hans Friis i Odense, hvis hustrue var een Kotte af adel, blev begravnen een søndag

d: 8. effter Trinitatis 1551. Liigeledes og hans halvbroder Raadmand Jørgen Hansen Friis søndagen d: 15. Dec. 1566, og bencfnte Raadmand Seeblads søn skriver at faderen, som var af adel, blev begravet een søndag d: 23. Oct. 1580⁷⁶).

Som Jeg da læser, at mange adelsfolk og andre fornemme folk ere blevne begravne om søndagen, saa viiser det, at de dend tiid ikke brugte mange Ceremonier, liigpredichener kunde ikke holdes paa de dage, og som dend ældste liigpredichen, som findes i Odense Jomfrue klostets Bibliotheque iblandt 350⁷⁰), er af 1566. in 8. over Riigens Amiral Herluf Trolle, saa maac de ikke lenge tilforne være bleven brugte, og ikke før lenge effter Reformationen, det Jeg ikke tilforne vidste, da Jeg derom talte. Men Lutheri liigpredichen er langt ældere.

Fornemme koner gaaer endnu til sengs effter deris mands død.

Her kunde tales om de gamles curieuse testamenter, men det overlader Jeg til de lærde.

Da Jeg talte om, at sørgedragten her i landet var limited ved een forordning, som og i frankrig, forglemte Jeg at tale om een merkværdig passage, som mig arriverede i frankrig. Dend unge Hertzug af Hollstein Rettvisch døde, da Jeg var i Paris, dette dødsfald loed Hertzuginde hans moder min Principal viide, og derhos loed spørge, om hun skulde sørge paa fransk eller dansk, dette forstod Jeg ikke, samme efftermiddag kom hun for at besøge min herre, Jeg maatte sørge og toeg imod hende, men havde nær styrtet, da hun kom i een Drap d'ors [guldmors] klædning. Jeg maatte spørge folk om aarsagen, og fik til svar, at det der er ikke forældre anstændigt at sørge for børn, saaledes sørger og ikke dend ældste broder for dend yngste, men vel dend yngste for dend ældste⁷⁷).

Nu omstunder betrækkes sørgestuer, stole og senge med hviit.

Men Jeg kand ikke hviide, hvad det betyder, at da Hertzuginde af Berri, den fornemmeste Princesse i frankrig i min tiid, blev restitueret af sin svaghed, hun da gjorde Jomfrue Maria eet løffte i visze maaneder at vilde intet bære uden

hviit paa sit legeme, endog hendes sko. Hun døde dog førend tiiden var omme⁷⁸).

Nu omstunder haver folk inventered i sliige hviide sørge-stuer at sætte dend dødes portrait øverst ved kiisten.

Døde folk bliver vasked, neglene klippes, og mandfolk raseres, men saxen skal med i kiisten, for at de ikke skal gaac igien. [DS. V 932].

Jeg har fuldt liig paa landet, hvor de om sommerdage ved lysz dag have sat lysz i lyszekronerne, og saaledes bruges ogsaa lysz baade i sorrig og glæde, det er almindeligt at bruge lysz ved begravelser, men Jeg har aldrig seet uden i Stockholm, da Kong Friderich dend første blev kronet, og da dend heele stad om afftenen blev illuminered⁷⁹). Nu bruges det ved festins [fester].

De som skriver om de Ceremonier, som bruges ved folkes begravelser, taler iblant andet de Sepultures vivantes, om levende begravelser, naar dend eene æder dend anden, de Sepultures ignees, ved ild, naar de bændes, de Sepultures aqueuses, naar de døde kastes i vandet, de Sepultures aëriennes, naar de døde henges i træer som M. Muret skriver i sine Ceremonies funebres, Paris 1679⁸⁰), men ingen taler om borgemester Hans Nielsen i Odense⁸¹), som alle folk siiger, der loed sig indmure i een pille af frygt for, at de Svenske, som hand havde narret, ikke skulde faae fatt paa ham. Naar Jeg saaledes haver sagt aldt det Jeg veed og vil siige om begravelser, saa til slutning vil Jeg erindre om eet slags monke i frankrig, kaldet de la Trape, disse lever effter de strengeste regler iblandt alle monke, og naar een af dem vil døe, saa slæbes hand ud af sengen og legges paa straae for at døe der.

Nonnerne af S. Claræ orden, som tilforne haver været i Dannemark, og der i Odense, hvor bispegaarden nu er, de lever og effter de strengeste regler iblandt alle, og hver dag maae grave paa deres egen grav, hvoraf ordsproget mueligt er siden kommen, at grave sin egen grav⁸²).

Endnu maae erindres, at Jeg veed vel, at de gamle bleve offte begravne i haverne, men dette troer jeg ikke at være nu brugeligt hos Christne folk⁸³). Dog har jeg seet i Paris i haverne Epitaphier over rare hunde. Begravelser kaldes een rættighed, grundet paa Guds villie og alle folks love.

Bryluper⁸⁴).

Jeg finder ingen forordning, som derom giver os nogen oplysning. Vel har det behaget kongerne ved forordninger at limitere folkes overdaadighed i mad og drikke, men disse forresten giver os derom ingen oplysning.

Og naar de gamle taler om deres bryluper, saa næfner de dagen allene, men skriver intet viidere.

De gamle konger inviterede magistraten i de smaae kjøbstæder at komme til deris brylup med deris hustruer i deris karme og vel pyndted.

Og slige brylupsbreve findes endnu iblandt folk. Jeg har seet [et?] til Magistraten i Nestved.

I de ældste tiider holdte konger, fyrster og alle folk troelovelse før brylupet, som nu ikke bruges uden af gemeene folk, siden at folk kand faae tilladelse at lade sig copulere [vie] i huuset.

Jeg læser i Raadmand Knud Jørgensen Seeblads skreven handbog, at hand 1550 reiste til Flensborg for at holde fæstensøll med borgemester Richert Bejers daatter sammesteds, og de havde 28 heste med sig, som maae have været riidendes svenne⁸⁵).

Denne hans fæstemøe havde hiemme i Flensborig, og dog holdtes brylupet i Odense paa Raadhuuset effter de tiiders maade, da alle fornemme folk, adelige og andre skulde der tracteris, de bleve førte i og af kirke ved spill og tromme, og paa Raadhusene findes endnu stæder indrættet for Musicanterne, og der blev køget, og var det i de tiider ikke usædvanligt at see bispen der danse, vel veed Jeg at bispen i byen forbød præsterne ved eet Synodale af 1585, at de ikke maatte danse til bryluper, men 1647 dansede biskop D. Hans Michelsen selv paa Raadhuuset til sine børns brylup, som endnu fortælles per traditionem⁸⁶), men det havde ikke været got, om dend jvrig franske Catholske biskop, som lastede een præst for hand var til brylup, havde der været, præsten undskyldte sig med, at Christus var selv til brylup, men bispen svarede, at det var ikke det beste, som hand havde gjort.

Paa slig maade som foran er sagt, at holde brylup med tromme og spill til kirke og fra igien, siuncs mig at have læst,

at Christianus Secundus [II] forbød de gæistlige; nu giøres ingen forskiel paa gæistlige og verslige folk⁸⁷⁾.

I eet fynsk Synodale af 1550⁸⁸⁾ forbydes præster at giffte sig med aldt for gemeene folk.

I forrige tiider skulde bisperne copulere alle adelige folk.

Jeg finder et gammelt brylups brev af 1601, det Jeg her vil indføre for stiiens skyld [indhæftet i manuskriptet], det er til Mette H. Mortens præstekone i fyen⁸⁹⁾ [med udskrift: Erlig, dydig oc vellact Quinde Mette her Mortens ij Bregning min synderlig gode ven ganske venligen]:

Min gandske venlig helsen eder altid forsentt mett vor herre, kiere Mette. Nest min venlig tacksiigelse for megen beuist ære oc gode, huilckett ieg al[tid] gierne forskylle vil udi huad maade ieg eder til ære og tieniste kand vere. Giffuer ieg eder venligen til kiende, att ieg nest Guds hielp acter udi den hillig Trefoldigheds naffn att giøre min kiere dotterdotter, Marine Jffuersdatters brøllup her udi Othensze mett hederlig oc høilerd mand M. Jacob Jacobszen lezemester her samme steds, den søndag nest effter S: Bartholomej dag, som er den 30 Augusti først kommendis. Thi er min venlig bøn til eder, attli som min synderlig gode ven ville velgiøre og til same tid umage eder hiid deris egteskabs begyndelse mett eders hederlig nerverelse att ære og der hosz giøre eder glad mett osz oc andre flere gode venner, som vij nest gudz hielp forhaaber her da forsamlitt vorder. Forhaabis mig her udi, att ij som min synderlig gode ven ville lade eder findis villig oc ubesuerit. Jeg vil dett gierne udi lige eller andre maade mett al veluillighed mett eder igien forskylle. Oc vil her mett eder Gud allermectigste befale til siel oc liff, aff Othense den 30 Julij A.º 1601.

Hanns Mule⁹⁰⁾ /

borgemester i Odense.

Jeg har seet copie af eet andet gammelt latin brylups brev af 1601, fra M. Jacob Madsen 3. Evangeliske biskop i fyen:

Gratiam et salutem in filio Dei perennem.

Quod felix atque beatum sil, invocato sacrosancto Trinitatis nomine, omnis honesti conjugii authore et dispensatore, accedente meorum amicorum religiosa comprobatione filiam

meam dilectam Mettam Jacobeam nobili viro juveni Laurentio Mule despondi in conjugem, nuptiarum vero solennitatem Othoniæ ad diem 23 Aug incidentem in Dom XI à Trinitatis celebrare decrevi, quocirca precibus plusquam fraternis a te peto et contendo velis pro singulari nostra atque antiqua amicitia die statuto hic nobis adesse eorumque novas faces nuptiales Deo commendare, et cum ceteris nostris amicis tum adfuturis exhilarare atque condecorare, non addubitans quin Deo vero paranymphe rem gratissimam feceris, me vero tibi parili observantia perpetuo devinxis. Vale diu multumque hospes. Othoniæ d: 18. Julij 1601⁰¹).

Kort effter blev brudgommen, som Vindingius taler om ved svigerfaderen⁰²), stukket ihjel i Kiøbenhavn for een anden, og paa hans portrait i fyen staaer han med een dolk i haanden⁰³).

Det siunis ikke, som at det i forrige tiider haver kosted forældre meget at gifte deris døttre fra sig. Tiidbenefnte Raadmand Knud Jørgensen Seebled i Odense, hvis fader var bleven nobilitered, næfner i sin handbog, at da hand gifftede sig med borgemester Richert Bejer i Flensborg, een adelig holsteinsk familie, hans daatter, hand da fik 400 mark lybsk til medgave og brudeskatt, da begge forælderne levede, og siden holdt hand selv brylup i Odense.

J samme bog, hvori hand taler om alle sine daglige udgifter, næfner hand ogsaa, at hand 1576 og 1578 gifftede sine tvende døttre til tvende mend af adel⁰⁴), men taler aldiid allene om een frie brylups kost, og dermed og med de tiiders store brudegave har vel brudgomen maatt være fornøjet.

J forrige tiider kostede det lidet at giøre brylup, det var kuns nødigt at skrive til adelen om vilt og fisk, strax havde de nok, nu faaes der intet.

Jblandt bønder i Norge fører toe unge karle bruden frem, og disse kaldes brude stavre.

J forrige tiider brugte fornemme brude kroner paa hovederne besatte med diamanter, men som der offte blev tabt nogle i dansen, saa blev dette aflagt. Bønderne i Norge, paa Als og paa Amager deris brude bruger endnu kroner, besatte med falske perler og glasz.

Og i Sverrig har Jeg seet forunderlig brude stads paa landet⁹⁵).

J forrige tiider skulde der til bryluper opsættes skienke med overflødig sølv, som nu bliver aflagt i Provincerne⁹⁶).

J Kiøbenhavn bebindes hestene for vognen med brudefolkene med mange baand, for at folk kand viide, hvor til vognen bruges. Saaledes i frankrig holder visse landsbyer een vrinsk hest til deris hopper, og som aldrig kommer ud paa græsz, naar nogen begiærer dend til sine hopper, saa bebindes dend med baand og føres med tromme hen til hoppen som een brudgom, aldt næsten paa samme maade som folk her haver brugt og bruger endnu.

Meget kunde skrives om de norske bønders forunderlig maade at frie paa, men det all findes samlet og skrevet paa andre stæder.

Førend Souverainiteten⁹⁷) inviterede folk adelen til deris store bryluper, og da fik store og anscelige brudegaver af dem, som bade dem ikke igien. Endnu findes mange specificationer paa de gamles store brudegaver; Thomas Brødersen Riisbrich, borgemester i Odense og Riigets skriver fik til sit brylup 565 Rixdaler og 1703½ lod sølv⁹⁸), men aldt sligt er nu aflagt uden iblandt gemeene folk. J Lothringen gaves viin og suker i min tiid, og her i landet giver bønderne øll og høns foruden penge.

Forordningerne, som foreskriver folk hvor mange rætter mad der maac bruges til bryluper, viiser de forrige tiiders overdaadighed⁹⁹).

Forunderligt var det ogsaa, hvorledes folk i forrige tiider reiste fra dend eene Provintz til dend anden for at komme til brylup, dette skeer nu meget sjælden.

Det har aldtiid været brugeligt at giøre Vers til bryluper¹⁰⁰), og endnu findes mange gamle, og pasquiller [smædeskrifter] iblandt. Dend tiid brugtes mange ænigmata [gåder] til piigerne, men undertiiden aldt for grove.

Men dend maade med store bryluper og een lang følge, som brugtes i forrige tiider, blev siden afskaffet. Folk som nu copuleris i kirken, gaacer der offte med 2 qvinder allene, præsten til præjudice [skade], og naar andre ere blevne copulered

i huuset [o: hjemme], saa bestaar giæstebudet i eet afftensmaaltid, ja og undertiiden med kaald mad.

Det er og aflagt at reede brudesengen med Ceremonie, som tilforne, og i mange qvinders paasiun¹⁰¹).

Nu gaaer folkes tarvelighed saa viit, at og mange holder brylup allene med the, Caffée, choquelade, confect og viin uden spill, ja og nogle borgere uden at giøre giæstebud. De borgerfolk, som nu giører store præparationer i haab om brudegave, bliver aldtid selv bedragne.

Gemeene folk, som copuleris i kirken i visse kiøbstæder, lader offte kiime for sig, og saaledes bruges kloker til mange ting, dog meest til at bemerke tiiden.

De Catholske tenker at kunde fordrive onde gæister dermed. derfor døbes de, og derfor staaer paa kloken til Erfurt, som passerer for dend største i Christenheden: Die grosse Susanna treibt den teuffel von dannen¹⁰²).

J Lothringen ringes med kloker for at fordrive ont veyr og skille skyerne ad, og dertil har de og været brugte i Danmark, det Jeg strax effter skall beviise.

J England, naar folk diverterer [morer] sig, lader de kiime for sig.

J alle lande bruges de til at kalde folk til kirke, vidste vi det ikke selv, saa kunde det mærkes af dend latine Inscription paa een kloke i Odense, som siden er sat over paa dansk:

Fecit contundi me frater Adamque refundi,
omni nempe die missam resonato Mariæ.

Mig lod broder Adam sønderslaae,
og igien paa nye omstøbe,
at ved min lyd man daglig maae
til Mari Messe løbe¹⁰³).

Og af det paa gamle kloker: defunctos plango, vivos voco, fulgura frango. De bruges og aldtid til begravelse og over de døde, og derfor er det, at dend franske Boileau siiger, at imens mand derved ærer de døde, saa dræber mand de levende:

Pour honorer les morts on tue les vivans¹⁰⁴).

Og derfor er det, at ingen i Paris af slige folk haver bedre raad til at drikke end een ringer, og deraf er ordsproget siden kommet hos dem, at drikke som een ringer.

J Sælland bruges kloke for at kalde folk til landsting, og ved universitetet og paa andre stæder for at høre een oration [tale].

Men Jeg glemte før at siige, at der og ringes aar og dag over een død Prinds.

J Sverrig, paa Als og hos de Catholske for at notificere [bekendtgøre] et dødsfald, og hos disse sidste for at bede for dem.

Jo fleere kloker der bruges een helligdag, jo meere bemerker det dagens høitid.

Kloker ere brugte til Signaler naar eet eller andet skulde skee, som i Paris, da de Calvinske bleve masacered ved Kong Hendrich dend 4. brylup, det skeede ved eet kløkeslag, og kloken viises endnu¹⁰⁵).

Fattige døve folk bruger og kloker for at tale for dem, og de bruges i kirken ved klingbeuteler¹⁰⁰) for at vogne de sovende.

De giver og Signal, naar folk skal bede, som her i Danne-mark; og i dend første Catholske bye, hvor Jeg kom, hørte Jeg ringe imod afften, og som Jeg spuurte, hvad det betyde, blev mig svaret, at det var Angelus, tiiden da de skulde læse Ave Maria.

Mig er sagt noget om klokerne til Basel. men det Jeg ikke rætt er informered om. Jeg troer at de eengang gik galt, og at indbyggerne derved bleve ræddet fra een stor ulykke, og siden dend tiid troer Jeg, at de aldtiid til een erindring slaaer til 24.

Kloker bruges og aldtiid ved ildebrand og til qvæg, og naar herskabet vil tale med deris folk.

Men Jeg har ikke levet dend tiid, da Jeg kunde mærke, om de og ikke bruges, naar fienden falder ind i landet, dog troer Jeg det gandske vist, thi da rættens middel [formidler] eengang i min tiid blev sendt ud til een landsbye nær ved Odense for at afbryde brendeviins kiædeler, saa samlede bønderne sig med deris vognkieppe, river og stenger og ringet med deris kloker, som om fienden var falden ind, men deris modstand hialp dem intet, og de undskyldte det siden paa beste maader.

Jeg vil ikke tale om dend kloke, som siiges fordem i dend gamle Albani kirke i Odense at være miraculeusement faren ud af taarnet i aaen ved byen, hvoraf Kløkedybet endnu kaldes, og at der siden effter hørtes iidelig een lyd derved, hvormed

kloken klagede sig over mesterens falskhed, og det gemeene folk veed endnu at tale om [se s. 52 med note 31].

J Graabrødre kirke i Odense siiges, at der i Altartavlen findes een stor forbandelse over dem som tenker at føre samme tavle og een klokke derfra¹⁰⁷).

Jeg vil ikke heller tale om de kloker, som siiges at have ringet af sig selv, og aldtiid at have bemærket noget usædvanligt.

Der ringes og med kloker, naar liig allene føres igiennem byerne uden at blive der.

Kloker paa herregaarde ere og signal for folk at spiise, og ved Disciplernis kloster.

Som klokerne ere een umistelig ting, saa naar de Catholske bliver sat i band, saa iblandt andet forbydes dennem og at bruge kloker, dog veed Jeg ikke hvorledes.

De Catholske slaaer med smaae klokker for at notificere folk, at de kommer med Sacramented.

De Catholske bruger folkes nafne til deris kloker og der døbes de [sml. s. 77], hos os kaldes de allene 7 kloken, 10 kloken, 12 kloken, kloster kloken, børs kloken, gymnasii kloken, som i Odense, kor kloken, faare kloken, og alle af det de bruges til.

Om sangverker maae andre tale, ja og, om de kand, om lomme kloker. Vi veed alle, hvad der fortælles fra forrige tiider om czaren.

Men Jeg forundrer mig over de Catholske, at som kloker bruges meest i sørgefær[d], de da ikke maae høres i dend stille uge før paaske, nemlig i de dage da Christus laae i graven, og deris altartavler bliver dog behengte af sorrig.

Kloker bruges og ved prindsers og prindsessers fødsel, og Jeg troer ved kongers indtøeg.

Her i landene har de og, som tilforne er sagt, brugt kloker for at fordrive ont veyr, det Jnscriptionen paa gamle Catholske kloker viiser,

defunctos plango, vivos voco, fulgura frango.

Jeg veed eet stæd, hvor der findes een kloke kaldet fredskloken, og det forstaaer Jeg ikke, der ringes dermed baade i fred og krigs tiider.

Anno 1557 og 58 gave folk i Odense skatt til een storm kloke.

J forrige tiider var det brugeligt, at brud og brudgom sad offte i een stoel i Choret, naar de skulde copuleris, som og at der holdtes predichen mandag, tiisdag og torsdag ved Copulationer, som nu er aflagt.

Ellers bliver brudeskamlen aldtiid pyndtet, og dend dag skal de staae paa eet teppe.

Jeg læser i gamle skriffter, at naar og een af Riigens Raad kom ind i stoelen i kirken til een bonde brudgom, bonden da stoed øverst.

Jeg veed ikke hvor det er Jeg har læst, at Christianus primus [I.] og Dronningen var til een adelsmands brylup, hvor der blev druchet een amme [tønde] viin, men dissmeere øll.

Trauv ringe veed vi inlet af som hos de Svenske og Catholske, hos disse i frankrig er denne ring i saa stor estime. at og qvinderne vil begraves dermed¹⁰⁰).

Til de forrige tiiders bryluper drak ingen fruentimmer viin uden paa kongens, brud og brudgoms sundhed, spiiste heller intet, men gich ofte hungrige derfra. Derfor tales endnu fra forrige tiider om Birgitta Jacobsdatter Hasebart¹⁰⁰) i Odense, som aad sin viinsuppe og hare. før hun gik til brylup.

Her i Dannemark haver mandfolk ingen privilegia hos brude, som i frankrig, der skal og maae mand kysse bruden. Jeg i min tiid mødte i Paris vores Nb. kokepige paa gaden, dend dag hun var brud, og strax træde hun til og kyssede mig, dette forstoed Jeg ikke, men tav stille, om afftenen kom hun hiem i vor huus, da een af laqueierne kom op paa kammeret og spuurte, om Jeg ikke vilde kysse bruden; Jeg taledede og sagde, at Jeg havde havd dend ære, men forstoed det endnu ikke, siden fik Jeg at viide, at det saaledes er der brugeligt.

Een Cavalier mødte een bondebrud, som kom ud af kirken, og strax træde til og kyssede hende, og derhos sagde til brudgomen at hand skulde faae dend samme friehed naar hand skulde giftes. Aaret effter havde Cavaleren brylup, bonden kom paa herregaarden, begiærte at tale med brudgomen og erindrede ham sit løffte, brudgomen talte med bruden og begiærte, at hun vilde degagere hans paroll [indfri hans løfte],

bonden blev kaldet ind, og hun kyssede ham, men strax vente bonden sig til brudgommen og sagde, at dersom hand havde vist, at Cavaleren var saa god betaler, saa havde hand bonden tilladt ham større frihed sin brylups natt. Var det ikke smukt sagt.

De franske har endnu andre privilegier, som brylups dagene giver dem. Jeg kom een morgen gaaende paa Pariser gade, der mødte Jeg nogle meget gemeene qvinder og ilde klæd, som havde noget at bære, men inden Jeg selv vidste af noget, saa toeg disse gemeene qvinder fatt paa mig og forcerede mig til at danse polsk dansz med dem i mangfoldige menniskers paa-siun, hvad skulde Jeg gjøre, Jeg maatte vel, toe af disse qvinder havde mig hver ved sin haand; siden spuurte Jeg folk, hvad det betyde, og om det var mig een tort, mig blev svaret, at om Jeg og havde været een prindz og var der kommen gaaende, saa skulde Jeg dog have danset med dem. Disse qvinder gik til een brud effter sin første brylups nat og bar hende een gemeen vijn suppe i een stor kiædel for at lædske sig paa, og een tør dyrefoed stukket paa eet spid og spækket med svovelstikker, dette skulde betyde, at hun skulde venne sig til at liide ont, og dansen saaledes med dem de mødte, var deris privilegium.

J frankrig haver mandfolk ellers det privilegium, at de til nye aar maac kysse alle fruentimmer, offte forekommer de os. J Lothringen maae Jeg kysse det fruentimmer, Jeg først møder, naar Jeg er bleven barbered, som kaldes l'etrene de notre barbe, dend første grøde af vores skieg [»barberkysset«].

Til slutning vil jeg indføre, hvad een fransk Authør de Gaja skriver i sin bog *De ceremonies nuptiales de toutes les nations af 1681*¹¹⁰). Hand taler om de Gother, Svenske og danske og da skriver i almindelighed, at borgerfolk holder stor ceremonie med deris bryluper, og at naar brudens forældre have informer sig om frieren, hendes fader da presenterer hende med disse ord, Jeg giver dig min daatter, for at gjøre dig een ære, for at være din kone, for at eije det halve af din seng, for at have nøglene til dit huus, een tredie deel af dine penge og af dine meubler, rørende og urørende.

Hand skriver at bruden bliver ført i kirke ved fakler og lysz,

at alle kvinderne drikker sig druchen i øll og viin, med sukker, Caneel og stegt brød, og siden bærer krandsen af blomster, at brudgommen forærer sin brud sviin, kiør og faaer, og hun ham igien høns, hunde, katte, giæsz.

Men aldt dette er usandfærdigt, og hvad kand dømmes om resten, saaledes skriver aldtiid de fremmede¹¹¹).

P. S.

Det siunis, at fruentimmer i forrige tiider bleve meget tielig giffte. Thomas Brodersen Riisbrich borgemester i Odense og Riigens skriver, gifftede sig 1634 med Birgitta Seeblad i hendis alders 15. aar, og om hendes conduite kand deraf dømmis, at hun i sine forlovelses dage laae i seng hos moderen og spii-sede noget, og som der blev spuurt, om hvad det var hun aad, saa blev igien svaret, at det var suker, som Thomas, frieren, havde givet hende¹¹²).

Og saaledes veed jeg mange andre. Jeg veed ogsaa, at Prindser og Princesser i frankrig og mange store folk i det land bliver giffte sammen, naar baade brud og brudgom ere børn, men Prindserne med deres smaa Prindsesser legges paa een kort tiid i seng sammen i mange folkes paasiun, og dereffter separeris i visze aar, og de andre unge brude bliver liigeledes satt i kloster til een visz tiid.

Doctor Hans Michelsen 5. Evangeliske biskop i fyen, skriver i sine Collectaneis, at een bondekarl i Lolland begiærte af ham, da hand der visiterede, at hand maatte giffte sig med een pige, som var 8 à 9 aar, men dette blev ham ikke tilladt¹¹³).

Min Principal i Paris vilde aldrig have giffte folk i sin tienniste, og dog vare de alle giffte ham uafviidende, men mig ikke. Een af laqueierne begiærte at faae sin kiærste der i tienniste under pretext [påskud], at det var hans syster, det skeede, de havde brylup, ham uafviidende, dereffter kom hun til at lave til barsel, det manden nolens volens [enten han vilde eller ej] maatte giøre bekiendt, men hand glemte at siige, at det var ikke hans syster, og jeg kand aldrig siige, hvor allarmered min Principal blev, thi hand ælsked dem begge, men siden blev hand bedre oplyst, og beholt dem i tienniste¹¹⁴).

Det skeede i min tiid i Stockholm, at een Secretaire, som skulde gaae til Dannemark, vilde først gifftes, og som det ha-

stede med reisen, saa blev der een søndag lyst tre gange for ham, og hand kaldet dend danske Secretaire; dette fik Geheimeraad Løvenørn at viide og spuurte, om Jeg skulle der gifftes, Jeg maatte gaae i byen og selv spørge andre derom.

J Sverrig er mig sagt, at ved ordinaire folkes brylup maae bruden aldrig forandre tallerken med rætterne, men paa eet og det samme skal spiise kaal, flesk, kiød, steg, fisk og kage, og som hun aldtiid faaer een fuld portion, men kand intet spiise deraf, saa til sidst har hun een stor samling, som effter maaltidet bæres ud til een fattig [sml. note 95].

Her i Dannemark gaaer een ærlig brud med sit blotte hovet, men eet besovet qvindfolk bedækket med hue eller andet som bruges.

Brylupet varer gemeenlig i toe dage, men paa Amager i tre eller fire.

Naar bønderbrude føres til kirken, saa skydes aldtiid i byerne.

Effter forordningen skal nu aldtiid over borde gives penge til fattige¹¹⁵).

Og som brudefolkene bliver betient dend første dag, saa skal de betienne giæsterne og opvarte dend anden dag.

Med alle dem, som bliver copulerede i kirken skal der offres, undertiden og med dem som copuleris i huset¹¹⁶).

Brudene føres ind i forsamlingen ved eet mandfolk, er det fornemme folk da ved eet slegt [en slægtning] eller dend som haver giort dem meest tienniste; er det tienniste folk; da ved deris hosbond.

Ved tienniste folkes bryluper i Kiøbenhavn blev brudgaven i min tiid sendt til deres hosbond, som havde bekosted brylupet og ladet giæsterne bede, for at de kunde viide hvad mand gav.

Alle bryluper holdtes i forrige tiider om middagen baade adelige paa Raadhuset og andre, nu holdes de allerfleeste fornemme bryluper om afftenen og de andre om middagen.

Men hverken kirker eller huuse bliver pyndtet til dend dag, siden de forrige tiiders prægtige skienke bruges nu ikke i provinserne.

Gaderne hvor folket skal gaae, bestrøes her med sand, men i Norge med noget af grantræer.

Jeg har sagt tilforne, at der nu er ingen ceremonie med brudesengen, men dog skal alle gjæsterne ind og see dend.

Børnedåb¹¹⁷).

Jeg troer ikke, at det i forrige tiider haver været meere brugeligt end nu her i disse lande at have mandfolk til jordepødsler som i frankrig. Een landsmand i Paris, som studerede Medicinen, begjærte af mig, at Jeg vilde ved min Principal forhjelpe ham ind paa de stæder, hvor hand kunde lære sligt, men hand, som holdt det uanstændigt for mandfolk, vilde aldrig tale for ham.

Jeg veed ikke, hvorledes at det haver været med faddere i de ældste tiider, Jeg troer, at de haver havd mangfoldige. Christianus 3 som regjærede fra 1534 til 1559, forbød ved een skrivelse til bisperne, at der ingen maatte have uden 3 eller 4¹¹⁸), og Raadmand Knud Jørgensen Seeblad i Odense, hvis skreven handbog Jeg eyer, og som gifftede sig 1545, havde ved sine første børns daab kuns 3, 4 eller 5 faddere, men ved det 16.de 1568 havde hand 8¹¹⁹), og saaledes er kongens befaling ikke bleven holdt lenge, thi D. Hans Michelsen, som blev biskop i fyen 1616, erindrede præsterne om at effterleve kongens ordre¹²⁰), men denne bispens erindring frugtede og kuns lidet, thi D. Jens Mule, som gifftede sig 1624 i samme bispes tiid, havde 8 faddere ved sit første barn¹²¹), som vare frue Ellen Marsvin frue Kirsten Munchis moder¹²²), Holger Rosenkrantz stiftamtmand¹²³), frue Birgitta Rosensparre Corfitz Ruds til Engaard¹²⁴), frue Anna Brochenhuus Henning Walchendorphs til Glorup¹²⁵), Marcus Bilde¹²⁶), unge Henning Walchendorph¹²⁷), Barbara Hr. Willum Lucasens hans svigermoder¹²⁸), og Claus Mule¹²⁹).

Iblandt disse foromskrevne fandtes 2 brødre, som jeg ikke vil næfne. De laae i iidelig trætte sammen for eet huus de havde arvet, dend eene vilde sælge sin andeel, dend anden vilde hverken sælge eller kiøbe, de vare da begge interessered i huuset, som blev deelt imellem dem, og som dette kom til Proces, saa vilde dend, som eyedede porthuset, aldrig tillade dend anden at gaae ind i huuset, saa at naar han vilde og skulde derind, saa maatte hand gaae ud i marken, lade sig sætte over aen og gaae ind igennem haven. Jeg har seet alle documenterne i denne sag.

J forrige tiider gave folk store fadergaver, Raadmand Knud Jørgensen Seeblad i Odense fik med sit første barn

[af] Jørgen Hansen Friis Raadmand i Odense og hans halvbrøder [se s. 71] een Rosenobel,

Christiern Poulsen, som tilførne havde været dend sidste Prior i S. Knuds kloster og forandrede sin Religion [se s. 69], een rinsk gylden,

Melte Lauridsdatter Kotte af adel hans moder [se s. 70], een Rosenoble.

Anna Bang borgemester Michel Mules hustruc¹³⁰), hans første konis moder, een gold gylden.

Siden effter gave folk meere. D. Jens Mule, som gifftede sig 1624, fik med sit første barn¹³¹)

[af] frue Kirsten Munch 2 portugaleuser; frue Karen Brahe stiftamtmandens frue¹³²) 3 Rosenobler; Hendrich Tott¹³³) 3 Rosenobler; Magdalena von der Hamsfort een Doctors kone, som da var 84 aar gammel ¹³⁴), 2 Rosenobler; Barbara Hr. Mester Niels Mulis een enke provstinde fra Samsø¹³⁵) 2 Rosenobler og een Rixdaler; M. Svend Pedersen Professor i Odense [se s. 70] 3 Rosenobler, Jørgen Willumsen een ung karl og barnets morbrøder [se note 121] 3 Rdhl., i aldt over 100 Rdl., og saaledes fik hand ved de 4 første børn.

Desforuden skriver og beneftte Mule, at lensmandens frue ubuden forærede til eet andet barns daab, som var Etatsraad Wilhelm Mule i Kiøbenhavn¹³⁰), eet sølv pocal af 48 lod, det var som at betale spillemend til andre folkes brylup.

Men disse mange faddere bleve siden forninsket enten ved kongebefalning, eller ogsaa det faldt af sig selv, da der ingen maatte give fadergave. Thi fra 1630 taler hand aldrig om sine 4 sidste børns faddere og fadergave.

J Jylland bedes folk til faddere saaledes, at om de ikke kand komme, de da vil sende deris penge.

Naar een fornemme kone i forrige tiider har sine børns børn til daaben, saa forærede hun barnet 50 ducater i eet stykke papier med hendes ønske, og dette blev giemt til barnet voxede op, og Jeg har kiendt dem i min ungdom som havde saaledes faact.

Og saaledes har forældernis forældre aldtiid havd stor godhed for deris børnebørn. Assessor og Doctor Christopher Bal-

slow til frauedegaard i fyen fik til foræring af sin farmoder 1000 Rdhl. for een ørfigen hand havde faaet som eet barn af sin skolemester¹³⁷).

Siden effter kostede det intet at staae fadder, undtagen de 2 kvinder, som var med barnet, gave præsten hver 24 sk. og kandskee lidet til vuggepenge eller til offers paa landet, hvor det var brugeligt. Det kostede heller intet at bede faddere, eenhver gik hiem med tør mund.

Jeg har talt om kvinderne, som i forrige tiider gave præsten hver 24 sk., saaledes var almindeligt i Odense, men siden haver præsterne lært dem bedre.

Landsbye præster og bønder haver aldtiid mange faddere, og de paa landet, som gjører giæstebuder, dem gives a parte [for sig] noget.

J forrige tiider offredes der med alle børn, nu allene med bønderbørn, og naar bønderne gaaer tilbage, giver de barnet 2 sk. Jngen forærer barnet ellers noget med mindre det er eet nær slægt, som giver det lidet duketøj [lege-] af sølv.

Jeg troer vel, at det aldtiid haver været brugeligt at give vuggepenge, liigeledes gjør og de som ere forældernis venner, om de end ikke haver været faddere.

Her i landet ere fadderne barnet intet skyldig uden hvad de lover præsten, det de fleeste glemmer, men faae annoterer.

Meget troer Jeg, der kunde siiges om qvindernis barselsenge og ceremoniel besøgelse, men derom er Jeg ikke informered.

Der differeris [afvigis] i maaden at holde børn over daaben, paa somme stæder vendes ansigterne op, paa andre naken.

Der fortælles om een præst i Kiøbenhavn, som sagde til dend som bar barnet, Vender om! Siden da hand satte huen galt paa barnet, sagde hun, Vender om! som var contra. [JA. IV 225].

Thi paa somme stæder sætler præsten huen paa barnet, paa andre dend eene kvinde.

J forrige liider naar een kone kom op af barselseng, skulde hun sidde i een lenstol med puder om sig, nu paa een taboret ved føderne af sengen.

J forrige tiider maatte ingen mandfolk komme i barselstue,

det kostede deris hat, som de maatte løse med penge, nu er der aldtiid nok¹³⁸).

Om konen i barselseng kunde meget siiges, men Jeg kand og maae ikke faae det at viide.

Racheren i Odense som og troeligt paa andre stæder, haver store privilegier, naar hans kone skal i barselseng, saa lader hand Magistraten det viide, som sender ham een jordemoder, og naar barnet skal døbes, saa lader han igien Magistraten det viide, som da staaer fadder, og deris hustruer bærer barnet. Jeg har kiendt en borgemesters hustrue, som naar hun kom tilbage, kastede strax sine handsker bort, men hun glemte at lade sine hender og føder afskiere. [JA. V 604]¹³⁹).

Det er almindeligt at giøre Vers til begravelser og bryluper, undertiden skeer det og ved eet barns fødsel eller daab.

J Kiøbenhavn pyndtes stolen i kirken, hvor barnet er i, med prægtige store vox bouquetter, som folk betaler for.

Som det intet kostede dereffter¹⁴⁰) at staae fadder, saa profiterede de i kiøbstæderne det undertiiden derved, at de bleve tractered.

De forrige tiiders barselsenge vare overmaade prægtige, nu bekymrer ingen sig om sligt. Endnu siiges, at een kone laae som forgylt i sengen.

Nu i vore tiider vil folk viide at leve, alle fadderne inviteris effter tiennisten hiem i huuset, tracteris med thee, caffee, Choquelade, viin, aquavit og confect, og dereffter skal gives vuggepenge.

Til francfurt am Majn skal fadderne klæde barnet første gang, og om det dør, da lade det begrave.

De i Kiøbenhavn som vil spare i utiide, korter ammen af i sin [hendes] løn, det hun fik til vuggepenge. Jeg har selv været paa de stæder, hvor de bag effter spuurte, hvad Jeg gav.

Børn ere aldtiid bleven strax døbte, men dog ikke saa snart som nu. Raadmand Knud Jørgensen Seeblad, som gifftede sig 1544, skriver, at alle hans børn bleve døbte 8 dage effter fødselen, men nu toe dage effter. Assessor D. Christopher Balslew til Frauedegaard var dend første, som blev døbt i S. Knuds kirke i Odense, effter at dend var bleven een sognekirke¹⁴¹). Paa det Hollandske Amager, som og er i Dannemarch, der bærer mandfolk drengbørn til daaben, som og paa Ærøe.

Her i landet bliver mange gemeene folkes børn opkaldet med store folkes tilnafne¹⁴²).

Her i disse lande undseer ingen sig ved at tage besovet qvindfolk til ammer, men i Paris bliver de aldrig antaget, der sender folk deris børn ud paa landet¹⁴³), og som der offte i een bye ere saaledes mange ammer, saa naar det hender sig, at forælderne paa een tiid begiærer at see deris børn, saa sættes de i een kurv, og bindes saaledes paa eet æsel, som bringer dem alle til byes, men ammen maae følge med for at kiende hver sit.

Dend fremmede, som saaledes møder eet esel med een kurv paa ryggen, og deri 8 à 10 børn og rundt om mange qvin-der, veed aldrig hvad det vil sige.

Nu omstunder er det gandske aflagt i kiøbstæderne at lade sig introducere [indføre, nemlig i kirken] efter sin barselseng, det hielper intet at mange præster skiender derfor. Naar een fornemme kone i forrige tiider blev introducered, saa var heele byens qvinde med til offers¹⁴⁴).

I frankrig faaer ammen een discretion [gave], naar barnet faaer sin første tand.

Jeg har glemt at siige, at til barseler som andre værsskab [sammenkomster] paa landet takker bønderne af med een lang studered tale. Eengang vilde een bonde i Aasum, som er annectered til Theologiæ Lectors bestilling, takke af og da takkede Doctor Jacob Bircherod, som da var Lector, og hans hustru, men kaldede hende hans gode fuldmægtig, mueligt hun omgikes meere og bedre med bønderne end hand. Hand næfnet og fuldmægtigen ved sit nafn¹⁴⁵).

Ved børnedaa forefalder tiit forseelse, det skeer offte, at drengbørn kaldes med piigers nafne, og saaledes vice versa [omvendt], det møderne bliver desperate over.

Jeg veed een kone, som bar eet dødt barn til daaben og der saae det først.

Jeg veed een soldater kone, som præsten spuurte, hvormed barnet var hiemmedøbt, og da fik det svar, med brendevin.

Jeg veed dend kone, som skulde kalde eet barn Claus, men kaldede det Cathrine, og som hun blev erindret om, at hun toeg feil, svarede hun, at Claus og Cathrine var eet; det var een byfogets kone i Odense, som gjerne drak.

Til sidst i denne Article vil Jeg erindre, at een præstekone paa landet kom i barselseng, præsten bildte een bonde ind at hand vilde lade ham opnæfne, strax hentede hand eet stort sølv beger og forærede præsten; barnet fik vel bondens nafn, men det var effter præstens svoger, hvad kaldes den fraus [svig]; siden haver præsten selv fortalt det.

[Som bilag aftrykkes Samsings to breve til B., som er indsat foran i hæfterne. Gl. kgl. Saml. 2499 d og i, 4°].

Velædle og Velbyrdige

Hr: Landsdommer [d. e. Bircherod],

Jeg har rigtig bekommen alt hvad De til dato har sendt mig, med begge Deris sidste behagelige missiver [breve], som ieg længe siden skulle besvaret, men har holdt dermed i den tanche, at ieg vilde forøge den cene piece [skrift] om superstitioner, ieg har lagt noget dertil, og kunde meget meere, dersom ieg kunde crindre alle de galskaber ieg har hørt. Det er en meget vitløftig materie, som neppe nogen tid kand blifve fuldkommen, effterdj superstitioner er utallige, og holdis nu omstunder meget caché [skjult] af de fleeste, meest dem som sætter troe dertil, saa mand maa practicere [liste] sig til at faae noget deraf at viide. Deris oprindelse angaaende meener ieg, de er lefninger først fra hedenskabet, som med det der skal giøris om torsdagen, uden tvifl til den afguds Thors ære, eller for at faae hielp af ham¹⁴⁰). Disse [superstitioner] er da siden i pavedømmet faveret og formeret [begunstiget og udvidet], for at holde gemeen mand [menigmand] i forblindelse til munchenes interesse, som [f. ex.] om spøgelse, giengangere og deslige; ja en stor deel først i de tider paafundet, som mand kand slutte af deris signen og manen ved Jesu, Mariæ og apostlernes naune. Jeg har kiendt en jydepige, som hver afften hun gich til sengs, brugte denne afftenbøn: Tvi :/ NB. hervid spyttede hun/: det sætter a mellem deulen og me, du giør din finger for breed, og din taa for lang, sagde Jomfru Mari; da skal a bind dem i en silche traad, sagde Jesus. Vig bort du devel og J 7 ond aander: Lucifer og Salapax, Knevelhoved og Klatast, og Smoiröv og Skide(n) trint om. Saa settir a vor Haris

12 engler omkring me, 2 ve [ved] mi hoved, og 2 ve mi aest, 2 ve hver a mi bjen, 2 ve mi hyver [højre] aa 2 ve mi venster siid, saa vil a see paa den deul, der skal gjør mei nöy i Giösus [Jesu] naun! Amen¹⁴⁷). Jeg sender denne piece af liige materie, kaldet den Norske bondetroe [s. 47—49], om De kand finde noget derudj, som De holder værd at sette hos. Den anden piece er fuld af mangfoldige curieuse remarqves [kuriøse bemærkninger] og artige passager [steder], og forsichrer at den vil ey mindre end de andre finde applausum [bifald].

For de tilsendte inscriptioner tacher ieg skyldigst, den i Helsingørs kirche var mig ret behagelig, thi ieg har ey vidst, at Tycho Brahe hafde nogen uægte datter, om filia naturalis ellers skal forstaacs paa den maade, som det nu ordinaire [almindeligt] bruges¹⁴⁸), ieg har ey hafft tid at see efter /: som læt er at see :/ om hun har været fød, førend eller efter, hand er blefven gifft med Kirstine Svendsdatter. Den anden inscription har ieg [set?] trycht, i en Relation og Beskrivelse om Hertug Johans Moscoviske Reyse, udgangen til Hamborg sine nomine autoris 1603¹⁴⁹). Riber Byes Suppliqve om M. Jacob Madsøn¹⁵⁰) følger med tachsigselse tilbage, den er værd at giemme, i sær for det hand med sin egen haand har tegnet uden paa den. Men hvor og af hvem blef Laurs Mule¹⁵¹) ihielstuchen, derom ønsker ieg gierne at viide particularia [nærmere oplysninger]. Jeg forbliver

høyædle og velbyrdige

hr. landsdommers

Kiølstrup

ydmystige lienner

d: 26 Oct. 1734.

A: Samsing.

Høyædle og velbyrdige hr. landsdomer.

Med saa stor tachsigselse sender ieg Deris Manuscript tilbage, som ieg med fornøyelse har giennemlæst det, der findis curieuse og rare remarqves derudj, som viser os ey alleene luxum superioris seculi, men og vices rerum variè mutabi-

les¹⁵²). De har sagt mig, at De engang har skrefvet til justitzraad Gram, at De ey vilde skrifve meere, men vil De staae fra Deris forsæt og endnu sende ham dette, formoder ieg del finder approbation. Jeg vil lage mig den frihed at føye nogle faae annotationer [bemærkninger] derhos. De taler om lysz ved begravelser. Herved maa ieg erindre det som er almindeligt paa landet, at naar patronen til kirchen, præsten eller hans hustrue dør, gives et par store voxlys til kirchen, som bliver baaren for ved liget og sat paa alteret, behengt med lange flor, og den dødis vaaben /: om hand har noget :/ skildret paa en blichplade. Disse lys bliver antændte og brænder icke alleene mens ligprædichen varer, men og siden dereffter paa de sædvanlige kirche-tiider. Jeg veed ey, om det samme er io brugeligt i kiøbstæderne. A^o 1682, da ieg kom i Svenborg skole, gich Rector, hørene og alle disciplene og sang for ved liget langs op ad gaden fra huset og til kirchen, qvindfolch fuldte da, saavel som mandfolch, ligesom endnu skeer paa landet. Fruentimmer har paa diverse stæder diverse maader at følge paa. Da ieg gich i Vor Frue schole, kand ieg erindre, at sørgeparrene af fruentimmer kom altid til kirchen noget for liget, nu har ieg seet paa andre stæder, at de kommer noget effter, ungefehr paa den tid liget kand være sat i graven. Naar store lig blef begrafvede om afftenen, gavis visse discipler penge for at bære lygter, andre gavis klæde, som blef syet fast paa deris skulder, hvormed de skulle gaae for liget. Liigvagt bruges endnu paa landet iblant gemeene folch med tractemente og leeg, dog meest ichun den sidste nat førend begravelsen, i Bergen har ieg og seet det samme brugeligt hos fornemme folch. I den materie om brylluper melder De om kimen for brudefolch. Jeg har hørt kime i Sædland, naar brudgomen med sin skare reyste igiennem en bye, hen til et andet sogn at holde bryllup. Dette er noget, som saa obiter [tilfældigt] er falden mig ind. For det tilsendte manuscript, som var mig ret fornøveligt. tacher ieg ydmygst, men det De melder de imaginibus [billeder], kand ieg ey finde mig udj, thi ieg har intet seet fra Dem i den materie, uden De meener den catalogum paa Deris rare og curieuse skilderier, som længe siden er kommen tilbage, frygter De har sendt mig noget, som ey

er kommen mig til hænde. Jeg tacher for Deris godhed at vilde laane mig Deris store genealogiske skriff¹⁶³), men vil reservere mig den godhed, til ieg faaer bedre leylighed at see derudj, juulen maa først gaae forbi, thi ellers er at befrygte, ieg beholder det forlænge, Jeg forblifver

høyædle og velbyrdige

hr. landsdommers

Kiølstrup

tienslydmygste tienner

d: 15 Dec: 1734.

A: Samsing.

OPLYSNINGER OG REGISTRE.

NOTER.

- S. 37, 1. Se indl. s. 9.
2. ∴ E. Tang Kristensen: Danske Sagn (1892 ff.) og F. Ohrt: Danm. Trylleformler (1917), begge citeret ved numre. Det samme gælder JA. og JAT. = E. Tang Kristensen: Fortællinger om det jyske Almueliv I—VI med tillægsbind (1891 ff.).
- S. 38, 3. Den 8. okt. 1642, H. F. Rordam: Da. Kirkelove III (1889) s. 324—25.
4. Sml. Ohrt, anf. st. s. 27 og 499 < II. P. Resen 1624. Resen anfører benyttelsen af Johs. evangelium som værn mod torden.
- S. 39, 5. Det samme i beskrivelsen af Pariseropholdet, Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 142.
6. Der er fejlskrevet »fygle«. Tang Kristensen læser »hygen« = hogen.
7. »Feber, bliv ude, N. N. er ikke hjemme«. Sml. Ohrt s. 204—05 og 498.
8. Det samme i Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 131.
- S. 40, 9. Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 173 fortæller B. yderligere om denne helgen, hvis statue han så i klosteret St. Germain-des-Préz: »Jeg har sagt dig [d. c. Balslev] tilforne, at hand er patron for dem som holder hyre kudske, og som i Paris kaldes fiacres. Det e skal være kommen af at folk i forrige tiider reiste meget til eet stæd som var denne helgen helligt; som de betiente sig af carosser, saa af ham blev de kaldet fiacres. Det stæd er 10 miile fra Paris. Derhen gaer endnu mange piilegrime, helgenen siges at giøre miracles, og der er een steen, som de hvis endetarm gaer ud af livet, sætter sig paa i haabet at blive hjulpne«. Og s. 103 om skavanken med endetarmen, at den skulde komme af for megen stillesiddens, især på hynder, hvorfor halmstole eller stole med korduanslæder var at foretrække; m. m. om hvordan man opererede for den.
10. Også i Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 247 og Gl. kgl. Saml. 3298, 4°, til s. 267.
11. Således hed den fornemste kirke i Cambrai. B. opholdt sig der i byen fra aften til morgen den 26.—27. november 1719. Anf. st. s. 314, sml. indl. s. 14.
12. Også i Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 138.

- S. 42,13. D. c. den kloge Anders i Brødegård, Dreslette sogn, der levede i første halvdel af 18. årh. Nogle optegnelser om ham fra o. 1800 er trykt i månedsskriftet Fynsk Hjemstavn VIII (1935) s. 40—41.
14. Det er sædvanligvis skærtorsdag, man skal spise 7—9 forskellige slags kål.
15. Det samme i Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 146.
16. Smst. s. 193 står i beskr. af julen »loszner« for her »loser«.
17. I Danmark er det gerne stumperne af julelysene, der gemmes og tændes i tordenvejr. Om svensk (smålandsk) jul fortæller B. i beskrivelsen af sin rejse til Stockholm, Gl. kgl. Saml. 3040 f, 1°, G. Christensens udg. s. 27—28.
18. Det samme i Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 262.
19. Herom nærmere smst. s. 27—28: »De frandskes mode ved nye aars tider kom mig ubevandt for, hver dend jeg mødte, kyssede mig, være sig ung eller gammel, mand eller qvinde, der giores ingen façon i de første 8. dage.

Fra Hellig tre konger til 8de dagen efter diverterer [morer] de franske sig hver aftten, ils font le Roi, de gior een konge, som det der kaldes, og det paa efterfølgende maade: I alle samlinger [selskaber] er een kage til afttens maaltid, hvor der er indbaget een bonne, ingen veed hvor bonnen er. Kagen skiæres i saa mange stykker, som der er giæster, og derforuden tvende til overflod. Eet barn kommer frem i forsamlingen og udtager det første stykke til Gud, pour le bon Dieu, og det andet til jomfrue Maria, pour la bonne Vierge, og siden eet stykke for hver af giæsterne. Skeer det nu at bonnen falder i Guds lood, saa er hand le Roi des feves [bønnekonge] eller Juule Bisp, som vel er skammeligt, og værten betaler dend aftten viinen. Falder bonnen i Jomfrue Maries lood, saa er hun la Reine des feves [bønnedronning], og værlinden har æren dend aftten. Liigeledes med hver af giæsterne. Dend som nu bliver konge eller dronning, hand uddeeler charger [værdigheder] til hver i Compagniet [selskabet] som vi hos os ved voris drage handskoe om juulen. Det er og compagniets skyldighed hver gang kongen eller dronningen drikker, at raabe med fuld halsz: kongen drikker, eller dronningen drikker; dend som forsommer dette, betaler een bouteille [flaske] til compagniets beste. Og hør mand paa gaden hver aftten i disse 8. dage, le Roi boit, la Reine boit, i hvert eet huusz«.

- S. 43,20. Tilfojet efter Ny kgl. Saml. 1986, 4°, da det sikkert kun ved en forglemmelse ikke er kommet med her.
- S. 45,21. Sml. Pont. Fejekost (1923) s. 53 og 59, samt Festskrift t. Hømarstedt (1921) s. 101.
- S. 46,22. Endnu så sent som i 1805—6 stævnede Lyo-boerne deres rotter og mdu for birketinget. J. M. Thiele: Danm. Folkesagn² II (1843) s. 68. Jf. Falster: Lærdoms Lystgd. II s. 212 ff., P. M. Møller: Lægdsgaarden i Ølsebymagle, Jón Árnason: Þjóðsögur og Æt. I (1862) s. 460—61.

23. I den raritetssamling, B. arvede fra sin fader, var også tre primstave og flere gammeldags sammenrullede kalendere, se Kall 130.
- 23b). Bussemand, bustedmand, nygift der går og samler til »busted«.
- S. 47,24. Denne »Nordske Tro«, hvoraf det meste, det vil dog i virkeligheden kun sige tre, ganske vist forholdsvis tæt beskrevne blade ialt 16, efter B.s udsagn er skreven af hans dreng, havde han fået tilsendt af Samsing sammen med »Dend nordske Primstave« og det bidrag til den almindelige folketro, der er trykt s. 43 ff. Af »det de kalder dend nordske troe« er dog kun slutningen, der ikke for har været kendt, medtaget her. Storstedelen er nemlig næsten enslydende identisk med de »100 Gamle Bunde-Regler, etter uppskrift fraa Vang i Valdres 1687«, som er udgivet i 1911 af O. Kolsrud i »Norske folkeminne utg. av Den Norske Hist. Kildeskriftkommission«. Kolsrud har kun kendt to håndskrifter af disse bonderegler, begge i Oslo: mscr. 107, 1°, i det Deichmanske bibl. og 409 fol. i Univ. bibl. Det første angiver at være skrevet 1687, vist af en dansker der er indflyttet til Norge; det andet udskrevet 1760 efter en C. M. L. Schmidt ved F. O. Sartorius i København, dette har et yngre tillæg på 35 delvis danske paragraffer, mens Sartorius selv synes at være tysk. Schmidts håndskrift kan ikke være identisk med B.s forlæg, da dennes tekst afviger mere fra de to andre end disse indbyrdes: samme mening udtrykkes undertiden med andre ord; tre gange er paragrafnumrene byttet om (nr. 10 og 11, 71 og 72, 100 og 101); og flere steder har B. små udvidelser (f. ex. tilføjer han i nr. 11, hvor talen er om at tænde ild op tidligt påskedag: »og naar varmen skal da først paa gioris, brendis først 3 gange sopolimer, koster, nogle gamle skoelærer, og nogle koe eller oxer, derved meener de det aar at fordrive aldt det, som kand giøre skade«); og endelig er der hos B. tilføjet 15 paragraffer til de to andres henholdsvis 100 og 101. Disse 15 er det, der er trykt her, da de ikke for har været det uden spredt i Tang Kristensens Danske Sagn og Jysk Almueliv. For resten er et brudstykke af samme »Norske Bonde-Troe« trykt i Danske Studier 1918 s. 104—10 ved J. W. S. Johnsson, efter et fjerde håndskrift, Ny kgl. Saml. 2356, 1°.
- S. 48,25. E. Tang Kristensen læser kobberkedel, hvad der i hvert fald ikke kan stå, uden at man regner med en fejlskrivning.
- S. 50,26. I dette hæfte er de to første, beskrevne blade revet ud.
27. Sædvanligvis er det i Danmark helligtrekongersaften, dette varsel tages, og ikke Lucia-aften, den 13. december. Sml. H. F. Feilbergs Jul I s. 165 ff. og II s. 124, og Jy. ordb. II s. 453 b og till. s. 333—34, Ohrt nr. 897 ff., JA. IV nr. 410—18, J. M. Thiele: Den danske Almues overtroiske Meninger (1860) s. 149—50. Der findes dog enkelte andre eksempler på, at det har været gjort Lucie-aften, således kender Pontoppidan det fra Als (Fejekost, udg. 1923 s. 45), lige-

som der findes enkelte optegnelser fra Angel og det sydlige Jylland i Dansk Folkemindesamling ¹⁰⁰⁰/₄₃: 2651 og 3313. Hyltén-Cavallius fra Skåne (Wärend och Wirdarne I till. s. XI). Og sydpå, f. ex. i Ungarn, er varseltagen Lucia-aften alm. (Weinh. Vlk. IV 309—11).

28. En tidligere almindelig, nu ikke mere brugt salme, se f. ex. Hans Thomisssons salmebog 1569.

S. 51,29. Tang Kristensen trykker »tene« for »grene«.

S. 52,30. Den kendte Roskilde biskop, død 1529 og begravet i Roskilde domkirke ved højalteret, hvorfra hans lig i slutn. af det 17. årh. blev taget op, da der skulde indrettes nye kongelige begravelser. Men født (1468) og opvokset i Odense. Se P. E. Müller: Vita Lagonis Urne II, Universitetsprogram 1833. Om skikken at lægge penge i kisten se Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden XIV s. 138—39, H. F. Feilberg i P. Bjerges Aarbog f. dansk Kulturhist. IV (1894) s. 113 ff., J. S. Møller: Fester og Højtider II (1929) s. 269 og 270—71.

S. 52,31. Dette sagn nævner B. oftere, i forbindelse med det foran s. 51 anførte om Odense åmand, således i et lille skrift om »Vande og floder mest i fyen«, hvor også verset anføres: »Men daarligt blev det at vilde tale om folkes Superstition derved med aemanden ved Odense, som siges at raabe om natten, og at fordre hvert aar eet menneske, ja og om hand ingen faaer i dette aar, da at tage tvende i det efterfølgende. Herved byen findes eet stæd i aacen, som kaldes Klokedyb, og hvor der ingen bond findes, derom fortælles dend sandsagen, at der eengang fløj een klokke ud af Albani kirketaarn og sank paa det stæd. Her siges endogsaa af gamle Superstitieuse folk, at der siden om natten hortos derved een lyd og ungefehr disse ord.

Kaaber og messing kom i mig
sølvet stal mester Eschild, som skulde deri,
derfor tabte Jeg min lyd.

Men snak har vi nok af —« (Gl. kgl. Saml. 2349 c, 4°, bl. 3, sml. Addit. 161 fol. bl. 71. Paralleller til verset i DS. III 529, ny række 270 ff. Om H. C. Andersens Eventyr »Klokedyb«, der bundet i samme sagn, har H. Ellekilde skrevet i Fyns Stiftstid. ^o/₁₁ og ²³/₁₁ 1930). Lidt længere henne i samme hæfte (bl. 9) nævner B. efter »een gammel dansk krønike«, at en konge skal være begravet ved åen — iflg. Addit. 161 fol. bl. 71 er det selve Oden —, og citerer og oversætter, hvad Erasmus M. Lætus (∴ Glad, for resten beslægtet med B.: broder til hans mormors mormors farfar Severinus Lætus), siger om det i sin latinske, versificerede Danmarkshistorie, Rerum Danicarum Libri undecim (1573, lib. IV p. 142):

»Jeg lagdes i een høv der hos een aac,
som Othens stad hand monne nu staac.«

Samme citat både i Ny kgl. Saml. 729, 4°, s. 5; og Gl. kgl. Saml. 2499 g, 4°, hvor B. derefter fortsætter med en omtale af den mord-sag mod student Mørch og præstekonen i Kerteminde, som han var med til at domme i. B. meddeler, at sagnet allerede dengang fortalte, at »de om natten efter gik ned til aæn paa torvet for at drikke med hovederne under armen nb. infra. Een halv miil fra Odense siiges at det spøger meget ved aæn. Iche langt fra aæn er Palne Tokke begravet, hand var een stor høvding i de hedenske tiider. Stædet kaldes Pallis høj«. I Gl. kgl. Saml. 2349 g, 4°, bl. 5, og Addit 161. fol. bl. 71 nævnes også denne høj, »som endnu kaldes Palne Tochis [ell. blot Palnes] høj [mellem Odense og Aasum]«. Formodentlig fra B. er oplysningen gået over i Pontoppidans Danske Atlas III (1767) s. 479. Sml. Thieles Folkesagn¹ II (1819) s. 29—30,² I (1843) s. 206—7, og H. Ellekilde: Palle Jæger, i Fynsk Hjemstavn IV (1931) s. 2 ff. og 18 ff.

S. 53,32. Dette sted er svagt overstreget, uvist af hvilken grund.

33. Så kommer pletten nemlig dér, hvor den ikke kan skæmme, — mener man.

S. 54,34. D. e. stål med ægg, f. ex. en kniv.

35. »Ligeledes det mandlige lem«. Akkurat samme tro på, at en henrettet misdæders finger i bryggerkarret giver godt øl, er i året 1935 optegnet i Vendsyssel til Dansk Folkemindesamling (DFS. kapsel 1906/23: 1261, Niels Pedersen).

S. 55,36. Sml. Ohrt s. 498 og Pont. Fejkost (1923) s. 61. Det skal vist være Davids 119. ps., se Weinb. Vlk. XIII 162.

37. Sml. Ohrt s. 477—79 og Fynsk Hjemstavn VIII (1935) s. 6—9.

S. 56,38. I Gl. kgl. Saml. 2499 a, 4°, udtaler B. sig mere usikkert: »Mig er sagt om eet stæd, Jeg troer det er Als, hvor lügene bæres nogle gange omkring kirken, førend at de begravet«. Denne skik har for øvrigt enkelte steder i Midtsjælland holdt sig op til vor tid (Dansk Folkemindesamlings utrykte optegnelser i 1906/43). Sml. Danske Studier 1909 s. 159 (fra Als), J. S. Møller: Fester og Højtider i Nordvestsjælland II (1929) s. 279 og 288, og Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden XIV³ (1908 ff.) s. 243—44.

S. 57,39. Sluge, underforstået: en l . . . ! En så uforskammet tiltale kunde lygteemanden ikke tage.

S. 58,40. Om hellig jord skriver B. i Gl. kgl. Saml. 2499 a, 4°, om kirker, bl. 9: »Ved vore kirker findes een indhegnet jord til at begrave de døde i, denne jord kaldes hellig jord, og som deri begravet ingen uden de som døer paa deris syge seng eller omkommer ved ulykelige hændelser, saa veed og Superstitieuse folk at bruge jorden til eet og andet«. Sml. desuden Pontoppidans Fejkost s. 34 og 49, og DS. VII 1562 og 1586; de sidste to optegnelser fra Børge Pedersens manuskript i Univ. bibl., Rostgaard 36, 8°, fra 1561—62 og 1585—86. I det hele taget er det en meget almindelig folkelig brug

af kirkegårdsmulden. (Sml. f. ex. Olrik og Ellekilde: Nordens Gudeverden s. 421).

41. »Sympathetisch und antipathetischer Misch Masch, d. i. Compendium magisch-sympathetisch u. antipathetischer Arcanitäten wider die Zauberer«, Frankfurt 1715.
- S. 59,42. En hudsygd, også kaldet antoniusild.
- S. 61,43. Det er ellers altid 13, man ikke må sidde til bords. 12 må vist være en fejlskrivning.
44. Kirsten Pedersdatter Balslev (1629—76), enke efter B.s farmoders morbroder, byfoged Anthonius Ottesen Seeblad i Odense, giftede sig 1667 med byfoged, fra 1682 borgmester, Willum Jensen Rosenvinge (1619—84); dennes anden kone (fra 1678) var B.s faster Birgitta Bircherod, f. 1660, senere gift med professor Knud Landorph i O. † 1711 (Kall 130 fol. s. 89, Gl. kgl. Saml. 1101 fol. nr. 129 = brev fra B. til Gram d. 1^u/₄ 1736. Saml. t. Fyns Ilist. og Top. IX s. 253 ff.).
45. »Johs. Prætorius: De Coscinomantia, oder vom Sieb-Lauffe diatribe curiosa«, 1677.
- S. 62,46. Punkterkunsten eller Geomantien gik ud på ved hjælp af et system af punkter og tal at udgranske fremtiden. Den stammer vist fra araberne og har vundet tiltro i Europa til ind i det 18. årh.; senere brugt som selskabsleg. Se f. ex. Carl Meyer: Der Aberglaube des Mittelalters (1884) s. 38—39.
47. Jehova mennesket skabte og indskrev ikke forgæves tegn og mærker både på pande og hænder tillige. Derpå kender vi menneskets sind og moral og dets dødsstund, derved lærer de talrige tegn os mangt, der skal ske.
- Den som moder naturs mysterier ordentlig kender, han kan af hændernes linjer og ansigtets former udtyde temperament og anlæg i sind samt spå om dets fremtid, ja han kan forudsige dets død, etc.
- S. 65,47b. Johs. Clerius, teolog og filolog, f. 1657 i Genève, d. 1736 som professor i Amsterdam.
- S. 65,48. Sml. til dette afsnit Troels-Lund: *Dagl. Liv i Norden*, bd. XIV (cit. efter 3. udg. 1908 ff.).
- S. 66,49. Udførligere i beretningen om Pariser-opholdet, Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 183.
50. Sm. i Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 302, også her uden nævnelser af klosterets navn. Det er nemlig i virkeligheden ikke nogen historisk beretning, men en udbredt legende, der har været fortalt mange forskellige steder, som B. her har fået fat i. Exempler hos G. Pitri i *Archivio per lo Studio delle Tradizioni popolari* VIII (1889) s. 124, *Revue des Traditions populaires* XXVII (1912) s. 48 og 80, K. Bartsch: *Sagen, Märchen u. Gebräuche aus Mecklenburg II* (1880) s. 464 nr. 654, *Walliser Sagen I* (1907) nr. 235, Tang Kristensen: *Jysk Almueliv VI* (1894) nr. 373 og 380.

- S. 67,51. »Jeg klager over de døde, kalder på de levende og bryder lynene«. Det sidste hentyder til en folketro på, at kirkeklokkernes klang havde evne til at neddæmpe uvejr så vel som andre ulykker som pest og krig, sml. s. 77 og 78.
52. S. 73 ff. Sml. F. Uldall: Danm. middelalderlige Kirkeklokker (1906) s. XXII—XXIV og Troels-Lund XIV s. 73—81 om »sjæleringning«. Sjæleringning bruges endnu i Vestjylland og Angel, optegnelser fra 1935 i Dansk Folkemindesamling (1906/43: 3316 og 3335, A. Lorenzen).
53. Knud J. Seeblad (1512—80), rådmand i Odense, gift 1544 med Marren Mule († 1545) og 1550 med Karine Beyer fra Flensborg. Han var B.s farmoders morfaders fader, idet hans son, borgmester Otto Knudsen S. (1575—1631), var fader til Birgitte Ottesdatter S. gift med borgmester Thomas Brodersen Risbrich (1600—65), hvis datter Sille igen var gift med professor Jacob Jensen Bircherod, B.s farfader. Om den nævnte håndbog skriver B. (Kall 130 fol. s. 78): »Knud J. Seeblad haver holdt journal over aldt det som ham var paszered, og samme bog af 1544, som handler om ham og hans domestique [huslige] sager, findes i mine giemme —«. Også B.s farbroder, biskop Jens B. i Aalborg, har kendt denne håndbog, se note 138 og Troels-Lund XIV s. 86. T.-L. omtaler også de hurtige begravelser, et minde om katolsk tid.
54. Det samme har været skik i Danmark, se Troels-Lund XIV s. 145 ff., hvor også ligkisternes historie gives.
55. Exempler på sådanne fra B.s faders begravelse 1731 i Kall 130 fol. s. 54 ff. sammen med et trykt sørgedigt fra farbroderen Jacob B.s død 1687, s. 37, og fra biskop Laurits Thuras i Ribe 1731, s. 220. Se også Troels-Lund XIV s. 202 ff.
56. Biskop Laurids Jacobsen Hindsholm, † 1663, hvis ligsten findes i St. Knuds kirke. Hans datter Abigael var gift med dr. med. Chr. II. Luja († 1714), som havde været B.s lærer og var fader til Laurids Luja (1668—1732), forfatter til en bog »Om St. Knuds Kirkes, Klosters og de Latine Skoelers i Odense første Begyndelse«, 1726. Laurids Lujas to dotre var gift med to af B.s fætre, præsterne Jens Rasmussen Balslev i Tommerup og Hans Bang Chr. Bircherod i Sørslev.
57. »Hos de gamle [romere og grækere] var der lege, om ikke ved alm. menneskers så dog ved de fornemmes ligfærd«.
- S. 68,58. Sml. Troels-Lund XIV s. 94—105 om »ligvagt« og s. 152—63 om »kistelægsgilde«. Sådanne vågestuer med leg og lystighed ved begravelser forbødes allerede ved en forordning 1631 (Rørdam: Da. Kirkelove III s. 183). På Ærø har de trods det holdt sig helt op i det 19. årh., se Fra Dansk Folkemindesamling II (1909) s. 22—23.
59. Thomas B. Risbrich og Birgitte Ottesdatter Seeblad var B.s oldeforældre, se foran. Ligsten og epitafium over dem i St. Knuds kirke.

60. Se Troels-Lund XIV s. 130—33.
61. Suhm: Danske Saml. I h. 2 (1780) s. 18 og II h. 2 (1782) s. 143, Rørdam: Da. Kirkelove I s. 299.
62. Sm. i Gl. kgl. Saml. 2499 a, 4°. I Gl. kgl. Saml. 3040 f, 4°, (G. Christensen s. 94—95) anfører B. følgende om begravelser i Stockholm: »Naar een døde i S., saa notificerede præsten det for menigheden af prædichestolen i dend næste bon og togede Gud som havde forløst dend svage. Var dend døde af adel, saa blev ringet for ham om middagen efter kl. 12, men var hand ikke, saa kl. 9 om morgenen, dog alt effter at notficationen var skeed af predichestolen«.
- S. 69,63. Prior fra 1529 til 1571, da han opgav sit embede; † 1575. En mindetavle over ham stammende fra klosteret og med årstal 1548 findes i St. Knuds kirke. I Ny kgl. Saml. 729, 4°, s. 42—49 anfører B. en række breve og andre dokumenter fra hans »protocoll« 1527—62, samt nævner, at han har set hans testamente; en afskrift af dette findes i B.s faders kopibog, Ny kgl. Saml. 402 fol. samt i B.s beskrivelse af Odenses antiquiteter, Addit. 161 fol. bl. 23—25.
64. Om parykmoden skriver B. i sin beretning om Pariser-opholdet, at »kongen [Ludvig XV] havde sit eget haar, og deraf var moden at hvermand enten havde sit eget haar eller peruquer med punge i, som imiterer haardet, men med disse maatte dog ingen gaae til hove«. I sommeren 1718 var det dernede mode at lave parykker af uld og gedehår, men den holdt ikke længe, da disse parykker ikke var til at holde i orden, når det blæste. Dette gjaldt herrerne, damerne derimod »skiaerer deris meeste haar af undtagen eet tolt i panden, nakken og ved tinningerne«. (Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 252, 173 og 221). Parykmoden havde i Danmark sin blomstring i midten af det 18. årh.; fra 1727 til 1765 steg således antallet af parykmagere i København fra 40 til 76.
65. »De gamle plejede at sætte en kort beretning om de afdødes liv på deres mindesmærker, hvori de gjorde rede for deres slægt, fædreland, alder, kon, gerninger, rang, udmærkelser, døds måde, de godes sorg, og alt hvad der kunde tjene til trøst, hvilke indskrifter kort og klart sagde meget«.
66. »De gamle lagde rejsepenge, guldsager og kostbare skåle —«.
67. — gladiatorlege ved de fornemmes begravelser, og gladiatorlegene stammer derfra«.
- S. 70,68. »Enhver kvinde skal følge sin mand, så vel i liv som i død; dem, som ægteskabet forenede, skal og graven forene«.
69. Denne uskik har, som rimeligt er, harmet B. meget. Han omtaler den nærmere i Gl. kgl. Saml. 2499 b, 4°, i en betragtning over, hvor lidt man kan beholde for evigt. »Det lidet som vi paa vores sidste tenker at legge os til beste, ere vi og ikke forsikkert om at beholde. Jeg meener vores begravelser og gravskrifter,

tiidens lengde gjør det at grave kiøbes af andre og steenene besættes med nye paaskriff. Een præst paa Langeland, som vilde skrive sin biskop til om landets antiquiteter, beklagede høilig, at det der er brugeligt, at naar een gravsteen haver ligget i 20. eller 30. aar, dend da optages, sælges, udslibes og besættes med nye påskriff. Er det end ikke almindeligt hos os, det skeer dog. Een biskop, som nu er død, hørte i sin tiid ilde for, at hand havde ladet een af de første Evangeliske bispers gravsteen optage og udslibe, men det var endnu værre, at hans been vare kasted ud af hans egen grav ind i [een] fremmed, og at andre siden maatte lade giøre beenkiste til ham. Jeg veed hvor Burggraven af Dona er bleven begravet, hans grav er siden overladt til byens provst for intet, saa at burggravens og præstens liigkiister staaer nu sammen. De bekiendte græver [grever] af Techelborg og Hoja, som om Jeg rætt mindes, bleve slagne ved Assens i Christiani 3. tiid, deres grav er overladt til fremmede, og hvorledes vil det i tiden gaae med disse herrers been — deres epitaphier findes —, kunde de endnu tale, de vilde besværg sig meget over effterkommernes liden efftertanke. — — Hvad hielper det at lade sætte paa een steen, at de forrige eyermend have dyre kiøbt graven, og at der ingen maae tillægne sig dend, dend falder i tiiden til kirken, og sælges til dend som først vil«. M. m. om Kirsten Munchs og Podebuschernes gravmæler. Se også note 107.

70. På sin Sverigesrejse talte B. med en officer, der havde været med Karl XII i Tyrkiet, og »hand fortalte mig adskilligt om tilstanden der i landet« (G. Christensens udg. s. 74).
71. Messingpladen har nok hort til den store raritetsamling, som B. arvede efter sin fader. Jørgen Mule (1569—1634) var søn af borgmester Hans Mule til Nislevgård ell. Hundslevgård i Otterup, og Mette Kotte. Selv var han gift med borgmester Mogens Hendrichsen Rosenvinges datter Barbara (1578—1634) og ved hende fader til B.s morfader, Mogens Mule.
72. Ludvig Ottesen Stoud, 1676—99 præst i O., † 1705 som biskop over Christianssands stift, var gift med Maren Sorensdatter May, præstedatter fra Holbæk, hvor Stoud først havde været præst; efter hende med Sophia v. Angel fra København.
73. Achton(ius) i O. (1613—77), senere sognepræst i Nørre Broby, var gift med Karen Mule († 1650), søster til B.s ovenfor nævnte morfader, Mogens M., og enke efter professor Svend Pedersen i O. (1590—1636). A.'s tredie hustru, Mette Eriksdatter, var også i familie med B., moster til hans moder. En afskrift af det nævnte brev med benådningen findes i Kall 130 fol. s. 344. Sml. Troels-Lund XIV s. 148—49 om disse plader på ligkister.
74. Brevet er her trykt bagefter, s. 92. Sml. JA. IV 263—64, Fejekost (udg. 1923) indl. XVI og Troels-Lund XIV s. 215 ff. om lys ved begravelser.

- S. 71,75. Knud Seeblads (se s. 67) fader, rådmænd Jørgen Knudsen S. († 1514) adledes år 1500; hans adelsbrev er afskrevet i Kall 130 fol. s. 76. Jørgen S. var gift med Mette Lauridsdatter Kotte († 1563), der efter hans død ægtede borgmester Hans Friis, som også var af B.s familie (hans morfaders mormoders farfader), og ved ham blev moder til rådmænd Jørgen H. Friis († 1566).
76. Denne ligprædiken af Niels Hemmingsen »over Hr. Herluf Trolle til Herlufsholm, Rigens Admiral. Kbh. 1566, in 8tavo« anføres i Lavritz Linds fortegnelse over Karen Brahes bibliotek (1725) s. 89 sammen med o. 350 andre ligprædikener; men findes nu ikke mere i biblioteket.
77. Det samme i Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 247.
- S. 72,78. Nærmere Gl. kg. Saml. 2499 a, 4°. Det skete, mens B. var i Paris. Hendes hjerte skænkedes til eet nonnekloster, og hendes indvoldte til et andet, mens selve legemet kom i den kgl. begravelse.
79. Den svenske konge F. (1720—51) kronedes i S. den 3. maj 1720, altså netop da B. var der i byen.
80. Pierre Muret: Cérémonies funèbres de toutes les Nations, Paris 1677, 2. udg. 1689.
81. H. N. Chulienbrun, † 1651. Sml. G. L. Wad: Fra Fyens Fortid I (1916) s. 8, og H. St. Holbeck: Odense Bys Hlist. (1926) s. 168.
82. Sm. i Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 51, og Addit. 18 fol. bl. 51. At ordsproget skulde komme deraf, lyder usandsynligt.
83. Dog fortæller B. fra Paris, i sit lille skrift om kirker, Gl. kgl. Saml. 2499 a, 4°, at »naar een Evangelisk eller Reformeret døer, saa maae hans venner hemmelig kiøbe een plads i een mands have og begrave ham der. Min salig farbroder druchnede i Paris og blev begraven paa dend vilde mark. Men det allerværdeste er at om de Catholske faaer at viide hvor een Lutheraner eller Reformeret er begravel, saa grauer de liiget op, binder eet rev derom, og slæber det om paa marken. Een Engelsk Ambassadeur loed i min tiid sin Secretaire begrave i sin have, der tenkte hand det var vel forvarel, men morgenen effter da folk komme ud, var graven aabnet og liiget taget bort, det havde naboerne giort. De Huguenotter eller Reformerte som boer i Paris, simulerer [lader] som de var Catholske, forrætter deres andagt incognito [hemmeligt] i deris huuse og begraver deris liig bag deris vedkast [brændestabler], det koster dem kuns lidet«.
- S. 73,84. Sml. Troels-Lund bd. X—XII.
85. Se note 53.
86. Hans Michelsen (1578—1651), 5. evangeliske biskop over Fyn, fra 1616. Hans to sønner, Ludvig (konrektor i Odense, 1619—52) og Henrik (præst i Skamby, 1622—58), ægtede i 1650, den 19. maj, dr. med. Jens Mules to ældste døtre, Elisabeth og Anna (se note 121); således både Kall 130 fol. s. 219 (hvor datoen angives at være 16. maj) og s. 221, og Wibergs Præstehist. II (1871) s. 57; 1647 er

altså fejl for 1650. Det anførte sted i Kall 130 fol. oplyser B., at det var polskdans, H. M. ved denne lejlighed dansede, første gang denne dans omtales i Danmark, se H. Grüner-Nielsen: Vore ældste Folkedanse (1917) s. 19. Det omtalte synodal fra 1585 er vist det, der er trykt i Suhms Saml. II h. 2 s. 148; det er dog her skoledrenge og kirkebetjente, det forbydes at danse ved bryllupper, mens præsterne får pålæg om ikke at holde barselgilder længer end een dag. I 1638 udgik der kgl. forordning om, at præsterne ikke måtte danse »med glas paa haanden« ved bryllupper; Rordam: Da. Kirkelove III s. 265, sml. Troels-Lund XI s. 162 ff.

S. 74,87. B. tænker vist på synodalet af 11. juni 1560, trykt i Suhms Saml. II h. 2 s. 143 efter et håndskrift, Rostgaard forærede Univ. bibl., formodentlig et af dem, han havde lånt af Th. Bircherod, se s. 22 note 24. Sml. Troels-Lund XI s. 23 ff. om bryllupsmusik.

88. Iler er fejlskrevet »Sonodalet«; det er det s. 68 nævnte.

89. I håndskriftet er »fyen« overstreget og — vist af Samsing — rettet til »Bregninge paa Taasinge«. Pastor Morten Nielsen Mesling i Bregninge (1581—1618) var gift med Mette Jørgensdatter fra Nyborg, født i Koge, død 1628. Mesling kom til B. fra Nyborg.

90. Hans Mule til Nislevgård († 1602) var ved sin søn Jørgen (se note 71) farfader til B.s morfader. Hans yngste datter, Else, var først gift med Iver Bertelsen, præst i Stege og senere befalingsmand på Ringsted kloster († 1583), og dernæst med professor Niels Krag i København. Det er hendes datter Marina eller Maren, der i 1601 holder bryllup med dengang læsemester eller lektor, fra 1623 professor theologiæ ved det dette år oprettede gymnasium i Odense, Jacob Jacobsen Wolf (1554—1635). Se J. C. Bloch: Den fynske Geistligheds Hist. (1787) s. 280 ff. og Saml. t. Fyns Hist. og Top. IX (1884) s. 166—81, hvor også dette bryllupsbrev er aftrykt. Marine døde imidlertid allerede 1605, kun 26 år gl., se Kall 130 fol. s. 285 ff. og Suhms Da. Saml. I h. 2 s. 20.

I Gl. kgl. Saml. 3040 i, 4°, fortæller B. om denne Hans Mule »Hand var min morfaders farfader, og halvbroder til dend Catholske biskop Hans Mule, som nefnis hos Hvitfeld. Hans Mule borgemester næfnis i mange gl. breve i Odense, og hand med andre bad for M. Niels Glad til Vor frue i Odense, da hand ved Altered havde uddeelt viinen for brødet, og derfor 1601 d: 4 oct. blev dømt til at give 100 Rx. til vadmæl til fattige skolebørn og at giøre een afbicht paa predichestolen. Denne Hans Mule som blev meget gammel, og var saa fridsk i hans høie alderdom at hand vilde vædde med folk om at ridde post til Paris. Hand havde een hund, der var saaledes afretted, at hand gik i slagterbo[d]en effter kiød, men een dag blev han ataquered af de andre hunde, men forsvarede sig saalenge hand kunde, da det intet hialp, aad hand selv

med. Hvoraf ordsproget kom at æde selv med som Hans Mulis hund. Hand døde 1602«.

Se yderligere H. St. Holbeck: Odense Bys Hist. (1926) s. 180—81.

- S. 75,91. »Stadigt venskab og hilsen med Guds son. I håb om at det må være til lykke, idet jeg påkalder den højhellige Treenigheds navn, ethvert ret ægteskabs stifter og opretholder, og med mine venners fromme billigelse har jeg trolovet den ædle unge mand Laurids Mule min kære datter, Mette Jacobsdatter, og besluttet at fejre bryllupshøjtideligheden her i Odense førstkommende 23. aug., den 11. søndag efter Trinitatis, hvortil jeg indtrængende og med broderlige bønner beder dig for vort udmærkede, gamle venskabs skyld, at du vil være her sammen med os på den fastsatte dag og befale Gud deres ægtepagt, og sammen med vore øvrige venner være med til at gore det muntert og smukt, idet jeg ikke tvivler om, at du vil gore Gud som den sande brudeforer en velbehagelig gerning og for stedse forpligte mig til dig med lignende tjeneste. Lev da vel og længe som gæsteven!«
92. Jacob Madsen Veile (1538—1606), fra 1587 biskop over Fyn. Rasmus Vinding i Regia Academia Hauniensis (1665) s. 123.
93. Laurids Mule, som ægtede Jacob Madsens datter Mette, var en son af fornævnte borgmester Hans Mule til Nislevgård, selv kannik i Oslo og præst i Lund. Drabet på ham skete 1603, »og een gammel kone i familien af 85. aar, veed endnu at fortælle, at dend, som stak ham ihjel, gjorde det par megarde, og strax effter sagde, om forladelse, Jeg tenkte ikke det var Jer. Hans liig siunis at være bleven bragt til Odense, siden der paa forældernes liigsteen, som foran er indført, tales om Laurids Mule som døde 1603, og hans portrait findes endnu i Nørrebrobye præstegaard i fyen, hvor hand staaer i sin hofdragt med een dolk i haanden til beviisz at hand dermed blev dræbt« (B. i Kall 130 fol. s. 268—70). Landsdommer D. v. Bergen, en datterson af B.s faster Birgitte, har 1769 tilføjet i marginen, at han har foræret portrættet til Mogens Rosenkrantz på Spottrup. Lgn. i Addit. 161 fol. bl. 59, Gl. kgl. Saml. 2349 I, 4°, og Thott 1920, 4°, nr. 30. Efter hans død giftede hun sig med pastor Peder Christensen Riber i Vejle og døde 1607.
94. Marine, f. 1552, blev 1576 gift med rådmand Niels (B. siger Jens) Bag(g)er, Oluf Bag(g)ers ældste søn; sml. Saml. t. Fyns Hist. og Top. V s. 338. Og Margreta, f. 1554, gift 1578 med en Michel Mule, som B. ellers ikke ved noget om.
- S. 76,95. I sin beskrivelse af rejsen til Stockholm, i Gl. kgl. Saml. 3040 I, 4°, (sml. G. Christensen s. 29—30, Iris og Hebe s. 109—10) fortæller B. om et bryllup i Småland: »Jeg saae paa landet een svensk brud, hendes haar for i panden var kruset som det nederste af een præste peruque [paryk], og bagpaa axlerne hengte det ganske slet, som det var vaat. Paa hovedet var een krone af forgylt meszingtraae som een gryde, i ornene [ørerne?] var grønne steene, og bruden overall var behengt med baand.

Naar andre ved slige bryluper faar reene tallerken, saa faaer bruden intet, hun skal spiise alleslags paa eet tallerken, suppe, kiod, flesk, kaal, fisk, stæg og bagelse, og alt dette bæres siden til een fattig (sml. her s. 83, hvordan B. har benyttet denne passus i sin dagbog).

Brudgommen dantzis af de ugifte mandfolks lav, lenge løb de om med ham, og siden lugte ham ind i een kreds, derefter løftede de ham op paa hænderne, og der præsenterede ham eet glasz viin, det hand tømmede paa deris sundhed og slog glaszet imod gulvet, og dermed toeg afskeed med dennem, derpaa toge mennene ham i deris Compagnie, gav ham viin, og hand igien maatte drikke paa deris sundhed«. Senere (G. C. s. 93) nævner B. ordet Dannemand, der »er brugeligt i det svenske sprog, men mand betiener sig ikke deraf uden til bryllup paa landet, hvor præsten først driker paa brudefolkenis sundhed og kalder dem Dannemand og Danneqvinde«; sml. Ordbog over det danske Sprog III (1921) s. 495—96.

96. Sml. Troels-Lund XI s. 147. Skænken stod midt på gulvet med bægre og pokaler, betjent af mundskænkene, således f. ex. ved prins Christians bryllup 1624.

97. Enevælden 1661.

98. B.s oldefader, se note 59. Brylluppet med Birgitte Ottesdatter Seeblad (1619—59) stod i 1634 »paa Odense Raadhus effter de tiiders maade, at alle fornemme bryluper skulde der holdes. Brudefolkene bleve førte derhen med spill og største Ceremonie — — Men Jeg glemte at siige, at Jeg finder specificationen paa brudegaven til deres brylup, og var dend 656 Rdhl. og 1703 $\frac{1}{2}$ lod sølv. I de tiider var det ikke aldtiid eet laan som nu, slige folk inviterede adelen, men blev ikke af dem invitered igien. Jeg finder bryllupsverset til deres brylup, det Jeg for antiquitetens skyld vil indføre her forved« (Kall 130 fol. s. 116, med det indhæftede bryllupsvers).

99. Sådanne forordninger kendes fra 1580, 1586, 1631, 1640, 1642 og 1655. Rørdam: Danske Kirkelove II (1886) s. 320 og 400 og III (1889) s. 183, 283, 291 og 386, Troels-Lund XI s. 102 ff.

100. Et sådant bryllupsvers er det note 98 nævnte.

S. 77,101. Sml. Troels-Lund XI s. 82 ff. og 88 ff.

102. »Store Susanne driver djævelen bort«. I sommeren 1715 kom B. gennem Erfurt og mærkede sig den store kirkeklokke der (Gl. kgl. Saml. 3040 c, 1°), hvis navn er Susanne eller Gloriosa. Sml. F. Uldall: Danm. middelalderlige kirkeklokker (1906) s. XVI—XVII og XX.

103. Efter B.s oplysning i Addit. 161 fol. bl. 19 var Adam, hvis navn har stået på to kirkeklokker i Odense, prior ved St. Knuds kloster. Uldall (s. 35) antager Adam for en klokkestøber, hvis navn dog ikke kendes andre steder fra. Den ene klokke med Adams navn, fra o. 1300, findes endnu; mens den anden, den hvis indskrift B. anfører, må være gået tabt.

104. »Satire VI« (1660), l. 26 (efter udg. 1889 s. 76):

»Tandis que, dans les airs, mille cloches émues
d'un funèbre concert font retentir les nues,
et, se mêlant au bruit de la grêle et des vents,
pour honorer les morts font mourir les vivants«.

I beskrivelsen af sit Pariser ophold anfører B. dette citat i forbindelse med en omtale af, at tiggere Allehelgensdag om aftenen går rundt med en klokke og tilbyder at våge om natten for en almisse. »Iland raaber hvad klochen er og siden ringer med dend hand har i haanden. Aftenen for Alle helgens dag da frygter folk for gæister, de dode siiges at gaae igien. Denne omtalte ringen gjør folk dove, pour honorer les morts on tue les vivans. Ringerne gaer huusz fra huusz og begiærer penge til at drike om natten. Der af er ordsproget kommen, hand drikker som een ringer«. (Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 181).

105. Bartholomæusnatten 1572.

106. Punge på en stang med klokke ved, der brugtes til indsamling i kirkerne.

S. 79,107. Nærmere herom i Gl. kgl. Saml. 2499 b, 4°, »De Altaribus« (og i Addit. 161 fol. bl. 43—44 »Odense og dends antiquiteter«): »Det er een tradition, at da de ceengang vilde føre dend [altertavlen] hen i S. Knuds kirke, som dend tiid var bleven byens fornemmeste kirke, der da inden i tavlen, da de dend vilde nedbryde, blev funden een skreven forbandelse over dem, som vilde føre dend og een klokke derfra kirken, og at de derfor loed altered staae. — Jeg har sagt i mit forrige, at S. Knuds reliquier ere satte i muren bag altered i S. Knuds kirke, for at hans been ikke i tiiden skulde kastes ud af graven og confunderis [blandes] med andres . . .«. Sml. note 69.

S. 80,108. I Gl. kgl. Saml. 3040 f, 4°, om Sverigesrejsen (G. Christensen s. 94) skriver B. dog, at »folk som gifftede sig i dend tydske meenighed, gave hverandre ringe, men de Svenske ikke«. I Ny kgl. Saml. 1986, 4°, om Pariserrejsen nævnes (s. 258) ligesom her, at kvinderne begravnes med deres ring på.

Trauv ring = vielsesring, det er en noget mærkelig form, det sidste bogstav ligner mere et r, og u'et et r, men har u-streg over.

109. Datter af Chr. IVs livlæge Jacob Hasebart og Magdalene Seeblad, borgmester Otto Knudsen Seeblads datter fra Odense, se note 53. Gift 1622 med Jørgen Hane i Odense, men både hun og manden dode af pest tre år efter brylluppet. I Kall 130 fol. s. 100 skriver B. foruden det her anførte om haren og vinsuppen, at »hun siiges at have været een meget overdaadig og ødsel kone«.

S. 81,110. Louis de Gaya: Cérémonies nuptiales de toutes les nations«, Paris 1681.

S. 82,111. Sml. andre fremmedes udsagn hos Troelts-Lund XI s. 153 ff.

112. Se note 98.

113. Se s. 33 og Suhms Saml. I h. 2 s. 12, Addit. 161 fol. bl. 63. Med II. M.s Collectaneis [samlinger] mener B. sikkert hans latinske dagbøger, fort fra 1626 til 1611, som er trykt i Saml. til Fyns Hist. og Top. V—VII efter afskrifter af originalen, der endnu i 1757—58 fandtes i Odense i Johs. Mules, formodentlig en af B.s yngre slægtninges, eje.
114. Det samme mere udførligt i Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 41.
- S. 83, 115. Troels-Lund XI s. 29 ff., om bosseskud, og s. 110 ff., om omsorg for de fattige.
116. Smst. s. 69 ff.
- S. 84, 117. Sml. Troels-Lund VIII.
118. Den 14. marts 1549, Rordam: Da. Kirkelove I s. 291—92. Originalen findes i Fyens Bispearkiv, hvor B. vel har set den. I 1683 udvides faddernes tilladte antal til 5, Rordam III s. 546. Sml. Troels-Lund VIII s. 121—24.
119. Kall 130 fol. s. 78 ff. ansætter B. — efter Seeblads dagbog — Knud Seeblads bryllup med Maren Mule til d. 12. okt. 1544; hun døde allerede året efter, torsdag for mikkelsdag 1545, sammen med en lille nyfødt søn, Jorgen. I sit andet ægteskab med Karine Beyer havde han 16 børn, det ældste født 1552, det yngste 1576. B.s angivelser her er altså ikke helt nøjagtige.
120. D. 26. nov. 1626, Suhms Saml. I h. 2 s. 12.
121. Dr. med. Jens Mule (1564—1633), ældste søn af borgmester Hans Mule til Nislevgård, var først (1605—23) gift med Else Hansdatter, en enke »med store middele« efter biskop Niels Jespersen og guldsmed Didrich Fuiren (om hvem se Holbeck: Odense Bys Hist. s. 182—83). Derefter (fra 1624) med rådmand Willum Lucasens og Barbara Arentsdatters datter Anna. Den sidste var søster bl. a. til den nedenfor nævnte Jorgen Willumsen, læge i Malmø, til poeten Hans Willumsen (o. 1608—71), hvis versificerede oversættelse af Davids salmer B. havde fået fat i, og til Knud Ottesen Seeblads hustru, Mette, der i sit andet ægteskab blev moder til professor Knud Landorph (1649—1711). Efter Jens Mules død blev Anna Willumsdatter gift med dr. med. Christopher Schultz († 1652). Hun og Mule havde 8 børn, hvoraf det ældste, Elisabeth, var født 1625 og havde de her (og Kall 130 fol. s. 218 »efter D. Jens Muls egen opskrift«) nævnte faddere; de gav henholdsvis 1 portugalos (portugisisk guldmønt = 10 dukater), 4, 2, 2, 2, 2, 4 og 2 rosenobler.
122. E. M. (1572—1649) til Lundegård og Ellensborg, 1620—39 forlenet med Dalum kloster, hvor hun mest boede; gift med Ludvig Munk til Norlund († 1602) og derpå med Knud Rud til Sandholt († 1611). Hendes datter af første ægteskab var den kendte Kirstine Munk, Chr. IV's hustru, der bisattes i St. Knuds kirke i Odense 1658.
123. Den lærde rigsråd H. R. til Rosenholm (1574—1642), fra 1618 lensmand til Dalum og Odensegd.

124. Det nuv. Gyldensteen i Nørre Sandager sogn. C. Eriksen Rud døde 1630, B. R. 1645; han var broder til Ellen Marsvins anden mand.
125. A. B. fra Bramstrup († 1658) var gift med H. W. til Glorup († 1626), en brodersøn af den berømte hofmester Christoffer W.
126. Markus eller Markvard Bille Jensen til Hvidkilde (1568—1631).
127. Søn af ovennævnte H. W. (1597—1658).
128. Se note 121.
129. Jens Mules yngre broder, herre til Nislevgd. Det var disse to brødre, der havde den nedenfor nævnte trætte, se Kall 130 fol. s. 218 og 253 ff.
- S. 85,130. Borgmester M. Mule († 1537), søn af borgmester Christen Mule og fader bl. a. til biskop Hans Mule i Oslo († 1521) og borgmester Hans Mule i Odense (se note 90). Hans hustru, Anna Bang, døde først 1565.
131. Fejl for tredje barn, Anna (1628—53) hvad der fremgår af hendes fadderliste i Kall 130 fol. sml. s. 220 og 223. Jens Mules første barn var Elisabeth, hvis fadderliste er anført i note 121. Det var disse to søstre, der i 1650 blev gift med biskop Hans Michelsens to sønner, se note 86.
132. Den førnævnte »unge« Henning Walchendorphs første hustru (1598—1631).
133. H. Thott på Boltinggd., 1661—68 på Holbækgd.; broder til den lærde fru Birgitte Thott, g. m. Otto Gjøe.
134. Datter af Chr. III's læge Cornelius Hamsfort († 1580), der oprettede Loveapoteket i Odense 1549, og enke efter dr. jur. H. Thenner, der døde 1570 som fange på Dragsholm. Hun opførte i 1590 den private, i 1798 nedlagte stiftelse »Doktors Boder«.
135. Datter af Chr. IV's alkymist Michel Møller i København, gift 1603 med provst Niels Mule i Besser på Samsø († 1616), en søn af B.s tipoldefader, borgmester Hans Mule (note 90). En afskrift af hendes og hendes moders gravskrift i St. Knuds kirke i Odense findes i Kall 130 fol. s. 241, men dødsåret har været ulæseligt.
136. Født $\frac{28}{2}$ og døbt $\frac{8}{3}$ 1629, det fjerde af Jens Mules børn; gift med rådmandsdatter Anna Thune fra København og død barnløs 1710. Listen over hans faddere findes i Kall 130 fol. s. 223; den omtalte lensmandsfrue er Karen Brahe. Ved det femte og de følgende tre børns fødsler (1630—33) nævnes intet om fadderne.
- S. 86,137. Dr. med. C. B. (1628—93), fra 1671 ejer af Fraugdegd., var gift med Catharina eller Karen Risbrich, en søster til B.s farmoder. Hans datter Birgitte var første gang gift med biskop Thomas Kingo, anden gang med kaptejn Chr. Carl Bircherod, en fætter til B.s fader. Om C. Balslevs farmoder, der gav ham den omtalte lussing, var andet end en almindelig bondekone, vides ikke. Denne Balslev var ikke beslægtet med Jens R. Balslev i Tommerup, B.s ven og fætter, der noget senere tog navn efter den samme landsby, Balslev, og fra hvem den endnu blomstrende Balslev-slægt stammer. Sml. Saml. t. Fyns Hist. og Top. IX s. 243 ff., spec. s. 259 note 2, samt G. L. Wad: Fra Fyens Fortid IV (1924) s. 106 ff.

- S. 87,138. Om denne skik se Troels-Lund VIII s. 63. Troels-Lund har oplysningen fra Jens Bircherods dagbøger, men den fælles kilde er sikkert Seeblads dagbog fra 1544 ff., se note 53.
139. Sml. Troels-Lund VIII s. 124 om rakkernes faddere i Ribe.
140. Rettet fra »i forrige tiider«, et af B.s stadig gentagne yndlingsudtryk.
141. I 1618. Trykt i Suhms Saml. I h. 2 s. 12. Rigtigheden af denne tradition er dog tvivlsom, se Saml. til Fyns Hist. og Top. IX s. 248 noten. Om hastværket med at få børn døbt så snart som muligt efter fødselen, se Troels-Lund VIII s. 70—73.
- S. 88,142. Ligeså i Sverige, efter B.s oplysninger i Gl. kgl. Saml. 3040 f, 4°, (G. Christensens udg. s. 94): »De Svenske kvinder ere meget frugt-sommelige, 12 à 16 børn er det sædvanlige, og kommer det til 24 à 26 saa er deri dog intet at forundre sig over. Jeg talte derom med de Svenske, og sagde dem hvorviit at vi deri differered fra dem, de svarede at aarsagen var fordi de danske i deris ungdom vare aldt for løsagtige. Som da de Svenske haver mange børn, og dem ofte fatlis nafne, saa bliver(ne) kongerne gemeenlig op-næfnet hos fornemme folk, og dette er aarsagen at der ingen nafn kommer tiere for end Carl og Gustav, fornemme folkcs børn skal have kongernis nafne, og paa landet var det brugeligt at naar een fornemme kvinde bar barnet til daaben, hun da maatte kalde det hvad hun vilde, som gemeenlig falt ud paa Carl eller Gustav, ved det at der aldtiid var nogen af det nafn i hendes familie.«
143. Nemlig til gifte koner dér, som det fremgår af beskrivelsen i Ny kgl. Saml. 1986, 4°, s. 185.
144. Kvinderne skulde introduceres, dvs. indføres i kirken, når de havde gjort barsel. Fra Stockholmsrejsen fortæller B. om sådanne »kirke-gangskoner« i Småland: »Naar een doer eller een barselkone bliver fort i kirke, saa foruden dend ordinaire betaling, sættes kiød, smør, brød og allchaande mad paa een hylde offentlig i kirken, for at derved animere andre, og aldt dette hører præsten til« (Gl. kgl. Saml. 3040 f, 4°, G. Christensens udg. s. 28).
145. Jacob Jensen Bircherod (1624—88), B.s farfader, var som teologisk professor eller lektor i Odense også (fra 1662) sognepræst i Asum. Episoden her nævnes også Kall 130 fol. s. 22.
- S. 90,146. Om torsdags-overtro findes allerede en disputats fra 1706 af Mogens Hosum, »Den uheldige Jupitersdag«, se Fejekost (1923) s. 9 ff., og sml. R. Th. Christiansen: »Litt om torsdagen i nordisk folketro«, i Festskr. t. Feilberg (1911) s. 183—91.
- S. 91,147. Trykt hos Ohrt: Danm. Trylleformler (1917) nr. 1070. Sml. Fejekost (1923) s. 44—45.
148. Helsingør er galt for Helsingborg: Det var, da B. på rejsen til Stockholm måtte vente her i tre dage på Lovenørn, der ikke kunde komme over sundet på grund af vejret, at B. fandt gravskriften over Tycho Brahes uægte datter, Kirstine Fenella, død 1586 to år

gl., og afskrev den; se Gl. kgl. Saml. 3040 f, 4°, og G. Christensens udg. s. 16—17. Han sendte også en afskrift til Fr. Rostgaard, i taknemmelighed fordi han havde skaffet ham stillingen som sekretær hos Løvenørn; se brev af $2^{\circ}/_3 - 9/_4$ 1720 i Langebecks Excerpta 184 m II b, 15 a.

149. Det er Fr. II's yngste søn, født 1583 og død 1602 på en rejse til Moskva. På denne rejse ledsagedes han af dr. Jens Mule, og B. anfører (i Kall 130 fol. s. 214—16) hans gravskrift efter »een gammel skreven bog«. Den bog, Samsing nævner, findes oversat på dansk 1606, se Bibl. Dan. III sp. 67.

150. J. M. Veile (se note 92) var sognepræst i Ribe, da han blev kaldet til biskop over Fyn, og øvrigheden dér indsendte to gange bøn-skrifter til kongen for at få lov at beholde ham. Det her nævnte, fra 1588, havde B. arvet efter sin fader, afskrifter af det fra hans hånd findes i Addit. 2 c, 4°, og 161 fol. (bl. 60) på Univ. bibl.

151. Se note 93.

S. 92,152. »— ikke alene det forrige århundredes overdådighed, men også tidernes forandring«.

S. 93,153. o: Kall fol. 130. I et brev til Gram (i Gl. kgl. Saml. 3042, 4°) skriver B., at Samsing har haft dette værk til låns, og at han i breve af 30. januar og 23. februar 1735 har udtalt sin glæde over at læse det. Samsing må da, som han ønskede, have lånt det lige efter julen 1734.

FORTEGNELSE OVER JACOB BIRCHERODS VÆRKER

I Kall 130 fol. s. 68 b-h opstiller B. følgende liste over, hvad han har skrevet »fra mit alders 33. aar da Jeg kom til Odense som Landsdommer og til nu i mit alders lidt over 39. aar«, altså fra o. jul 1725 til begyndelsen af 1732. Imidlertid synes listen at være fortsat også efter 1732. Ved hvert værk tilføjes så vidt muligt, hvad der er blevet af det.

In folio:

»Mine Memoires eller livs og levnets beskrivelse, meget vittløfftig, og hvori findes adskillige tractater og piecer«. [Kendes ikke].

»Dette genealogiske skrift hvis titel findes fori bogen, to tomer«. [= Kall 130 fol., begyndt 1726 og fortsat til B.s død].

»Mit store Theatrum fioniaë. I de trende første tomer tales om Lensherer til Næsbyhovet, stiftamptmænd, amptmænd paa S. Knuds kloster, Dalun, Nyeborg, Hagenschow, Assens, Hindsgavels, Rugaard, Landsdommere, Catholske og Evangeliske bisper fra det første at bispedommet blev stiftet og ved dem een udførlig kroniche, Krigs og Land Commiszarier, Inspecteurer i Districtet, kirke Inspecteurer, Profeszores, Rectores, ConRectores og Pro Rectores, Sognepræster ved byens 4 kirker, Capellaner, borgemestere, Raadmænd, ampts forvaltere, Landstingshørere, byefogeder, byeskrivere, Postmestere, Hospitals forstandere, Regimentsskrivere, Birkedommere i kongens birk, brand Directeurer, Doctores Medicinæ og Apothekere, som viides i mange aar at have været i Odense og fyen, og ved eenhver skrives aldt det som Jeg om dem har kundet finde. [Vist = Ny kgl. Saml. 404 fol.]. I den fjerde tomo tales om fyens Lands kiøbstæder, og eet hvert steds Antiquiteter [Nb. af det fornehmeste af disse 1., 2. og 4. tomo og meget andet skrev Jeg siden mit Supplementum til Pontoppidans skrift om fyens Antiquiteter [= Ny kgl. Saml. 729, 4°], (og) det Jeg sendte til JustitzRaad Gram, og a parte min Evangeliske bispe kroniche]. I dend femte tomo havde Jeg skreven allene om Odense min fødebyes Antiquiteter, men dend Jeg i ubetenksom hastighed forærede bort til Stattholder Græv Rantzow i Norge [= Addit. 161 fol.]. I dend 6. tomo om fyens Landsbyekirker, om Præsterne paa eet hvert stød baade for og effter Reformationen, om deres

Epitaphier, og om eel hvert stæds Antiquiteter —«. [= Ny kgl. Saml. 409 fol., fra 1732. Ligesom vist også det forrige foræret til Terkel Kleve(nfeldt)].

Som udvidelse af et enkelt afsnit heraf har B., som han siger, skrevet en evangelisk bispekronike, som han også omtaler i Gl. kgl. Saml. 3040, 4°: »Dend Catholske bispe kroniche havde min fader skreven [= Excerpta e Chronicis Episcoporum Fionensium« i Addit. 178, 4°, på Univ. bibl.], men Jeg dend Evangeliske, som for viitløftighed kunde ikke indførís i disse Supplementis, men deri fandtes foruden ovenskrevne, Rectores, thi Profeszores findes i Lujas bog [5: L. Luja: Om St. Knuds Kirkes, Klosters og de Latine Skoelers i Odense Første Begyndelse og Opkomst, 1726], som Jeg haver gjort dobbelt saa stor, sognepræster og Capellaner ved byens kirker, som og borgemester og raadmænd. 2 store tom. in 4«. [= Thott 1419—23, 4°, excerpter i 1914, 4°. En kopi fik Rostgaard, se B.s brev af 10/12 1733 i Gl. kgl. Saml. 1101 fol. nr. 127].

»Een Samling om 200 lærde mænd fødte i Odense, deris liv og levnet, mange familiers notabilitations breve, og vedkommendes gravskrifter«. [Findes ikke som foliohåndskrift, men et håndskrift i 4° har omtrent samme indhold, se nedenfor. Det står tilfojet i marginen og er da formodentlig ved en fejltagelse sat under foliohåndskrifterne].

In quarto:

»1. 2. 3. 4. tomer med danske breve«. [Foran s. 68 har B. nævnt, at han ved biskop Lodbergs død (1731) har fået 150 breve af hans dødsbo, dels skrevne af B. selv i hans ungdom, dels indsamlede på Lodbergs visitationsrejser, og at der af dem sammen med Balslevs breve og dem, B. selv stadig skriver, »kand bekommes een fuldkommen samling af danske breve«. Denne samling er imidlertid ikke bevaret].

»Om 200 lærde mænd føde i Odense og een extract af deris liv og levnet«. [Sendt til Gram, hvorfra det er kommet til Klevenfeldt = Ny kgl. Saml. 1207, 4°, afskrift i 1208, 4°, og excerpter ved Langebek i 1208 b, 4°. Trykt i Suhms Saml. t. den da. Hist. I h. 2 (1780) s. 7—31. En begyndelse, om 31 lærde mænd, skrevet efter 1726 med B.s hånd, findes i Thott 1920, 4°].

»Een samling om alle dagene i det heele aar«. [Muligvis den »samling om alle dagenis antiquiteter«, som B. i Gl. kgl. Saml. 3040, 4°, siger, at han har foræret Kleve, eller også det bortkomne hæfte g i Gl. kgl. Saml. 2499, 4°, »Om dages navne«].

»Een samling om thaasing Lands Antiquiteter«. Sendt til Gram, sikkert i 1733, se brev af 9. dec. 1733 i Gl. kgl. Saml. 1101 fol. nr. 128, og »samlet af min Hr. faders, M. Peder Lucopidans og mine egne Collectanceis«. [Gl. kgl. Saml. 2349 c, 4°. Uddrag af et større værk »om fyens Antiquiteter«, hvoraf andet bind findes i Gl. kgl. Saml. 2349 c, 4°, af nogenlunde samme indhold som folioværket »Theatrum Fionix«].

»Een samling om dend curiøse men mørke gravskriftt paa Hindsholm, som tillægges Marsk Stig, som døde 1293, men meenis at være over biskop Ricolphus i fyen, som døde 1143«. Sendt til Gram, sikkert i 1733. [Findes i flere afskrifter i Ny kgl. Saml. 641, 4° (fra 1736), 740, 4° og 648, 4° (fra 1736):

desuden et titelblad i Gl. kgl. Saml. 3040, 4°, og et supplement i Gl. kgl. Saml. 1101 fol. nr. 127. Trykt efter afskriften til Gram i Danske Magazin III (1747) s. 194—204. Sammenskrevet efter manuskripter i faderens samlinger — bl. a. hans »Fyens Lands Beskrivelse« i Rostgd. fol. 18 på Univ. bibl. (bl. 223—24) —, især et brev fra pastor N. Lucoppidan i Landet på Tåsing til pastor S. Thestrup i Stubberup, 26. febr. 1729; dette brev findes i original i Langebeks Excerpter nr. 69. En anden beskrivelse af Lucoppidan også fra 1729 findes i Gl. kgl. Saml. 2352, 4°. Lucoppidan var søn af den ovenfor nævnte Peder L., begge præster i Landet og interesserede oldforskere; og hans mormoder var en Mule, Barbara Nielsdatter].

»Een samling om lærde mend baade fremmede og danske af det navn Hans eller Johannes, deri talte Jeg om de udenlands og specificerede deres skrifter, og om de danske fra Kiøbenhavn, Soer, Sælland, Moen, heele fyens Land, Langeland, Lolland, falster, Riibe, Wieborg, Aalborg, Aars og Samsø«. Sendt til Gram, iflg. Gl. kgl. Saml. 3040, 4°, sammen med Tåsing antikvitetterne og et »Corpus Diplom.«, som B. ellers ingen Steder nævner, sml. s. 26.

»Een samling om Holme Kloster, Jnsula Dei, Cocnobia Bernhardinorum in fionia cum suis Abbatibus«. Se s. 26.

»Udførlig beretning om dend herlige gamle bog i Horne Kirke, og dends afridsning paa bindet«.

»Een curiøs samling om gamle gilder og gildesskraac i Odense og deri S. Knuds Kildis skraa fra Kong Erichs tiid, hellig trefoldigheds gildes kraac af 1476, dito fornyet 1496, Kong Hansis confirmation derpaa af 1496. Christ. 4 befaling om at ophæve disse gilder og udførlig beretning om gilder«. [Kall 665, 8°. Trykt i Suhms Saml. t. den da. IIist. I h. 1 (1779) s. 1—47. En afskrift i Ny kgl. Saml. 186, 8°, sendt til Gram].

»Om forandringer ved den gæistlige stand«. Sendt til Gram.

»Een samling om pestens mærkværdigste tiider i fyen og deri iblandt andet eet skraae for skomagersvennene ved anledning af pesten«. Sendt til Gram og derfra kommet til Klevenfeldt, i hvis bibliotek der har været en afskrift, se Suhms Saml. I h. 1 s. 38 note p.

»Noget om Roeskilde domkirkes antiquiteter«.

»Om M. Anders Glob som levede i Kong Hansis tiid, een stor og lærd mand«. [Synes tabt. A. Glob var provst ved Vor Frue kirke i Odense. B. har også skrevet om ham i Ny kgl. Saml. 729, 4°, s. 77—78, efter sin faders »Particulariteter om mester A. G.« i Ny kgl. Saml. 402 fol. Sml. også Kall 130 fol. s. 180 ff.].

»Een samling om 3 ubekjendte kiøbstæder i fyen, fyenszøre, Tybrind og Sophia odde, og derved lidet om de andre kiøbstæders fataliteter, om 7 afbrudte kirker, om een Erimitage og meget andet dend materie vedkommende«. Sendt til Gram. [Gl. kgl. Saml. 2349 g, 4°].

»Supplementum til faae blade i Pontopidans Theatrum Daniæ (1730), 2 tom. in 4«. Sendt til Gram. [Ny kgl. Saml. 729, 4°. Af Klevenfeldt betegnet som samlet af B., men ikke skrevet med B.s hånd. Formodentlig nogenlunde lig med ms. 109 og 210, 4°, på Oslo Univ. bibl. med titlen »Nærmere Forklaring over 14 Blade i Pontoppidans Skrift Theatrum Daniæ om Fyens

Antiquiteter«, i hvert fald begge udtog af B.s store Theatrum Fionix som han selv anfører blandt sine folioværker].

»Een samling om gamle vartegn«. Sendt til Gram. [Gl. kgl. Saml. 2349 d, 4°, adresseret til Kleve, men stilet til en justitsråd, som sikkert må være Gram; Kleve blev først justitsråd og adlet i 1747 og var ved B.s død kun 27 år gl.].

»Om smaae oerne ved fyen og deres antiquiteter«. Sendt til Gram.

»Een historia naturalis fionix om dyr, fugle, fiske, orme og Insecter med ridsede figurer«. Sendt til Gram. [Gl. kgl. Saml. 2349 a, 4°. Heri faderens skrifter »de porcis (svin)« og »de ovo (æg)«. Foran på bindet har R. skrevet: »Dette skrift skal leveres til JustitzRaad Gram for at blive ved mine andre skrifter«. Faderens »Historia naturalis Fionix« i Thott 726 fol. har B. sendt til Kleve(nfeldt)].

»Een samling om meere end 50 Antiquariis Danorum, og deri lidet om deres skrifter, Inclination og liv og levnet«. Sendt til Gram.

»Een samling om vaabener og derved hvad min Hr. fader havde skreven om eet med Christo crucifixus«. Foræret til Kleve, der samlede på adelsvåben og slægtsregistre.

»Om tiidens forandringer i almindelighed«. Sendt til Gram. [Har været i Gl. kgl. Saml. 2499(1), 4°].

»Een samling om gamle Epitaphiis«.

»Een samling om Roeskilde Antiquiteter, om Capitels huset, Convent huset, bispegaarden, de Decanis, Praepositis, Archidiaconis et Cantoribus. Om 35 Canonicater som Jeg næfnet, om 19 portionibus Canonicis, om 9 Procuratoriis, om S. Jørgens Hospital, om 36 bonis Vicariorum, de sacrista og om Hospitalet. Det meeste af dette var min Hr. farbroders«. [= Ny kgl. Saml. 1167, 4°].

»Et skrift de claudis [lamme]«. Sendt til Gram. [Gl. kgl. Saml. 3010 g og h, 4°].

»GheimeRaad Jvar Rosenkrantzis genealogie fra de hedenske tiider med particulariteter og gamle breve«.

»De Altaribus et Monumentis«. Sendt til Gram. [Gl. kgl. Saml. 2499 b, 4°].

»Om lærde mænd føde i Nyeborg, Svenborg, faaborg, Assens, Medelfart, Bogense og Kierteminde med particulariteter ved dem, thi om Odense havde Jeg forhen skreven«. Sendt til Gram. [Gl. kgl. Saml. 2349 m, 4°. Dateret 1734 og »forbedred ved H. Anders Samsing i Kjolstrup i fyen«].

»En piece de proverbiis, deri eet skrift af min faders, Sparsio Margaritarum secundum ordinem alphabeticum ex dictis Alis filii Abi Talibi, ordsprogene paa arabisk og latinsk«.

»Om Psalmer og Lovsang«.

»De Cognominibus [tilnavne]«. [Om de sidste tre skrifter siger B. i Gl. kgl. Saml. 3040, 4°, at de »trocr Jeg at være blevne bort«].

»Om Superstitioner«. [Gl. kgl. Samling 2499, 4°, trykt her s. 35 ff.].

»Om nafnkundige verslige mend føde i Odense, med nobilitations breve, genealogier, vaabener, boemercher og gravskriffter«. Sendt til Gram. [Gl. kgl. Saml. 2349 l, 4°, skrevet 1736 eller 1737].

»Om maaden at conservere sit nafns Jhukommelse uden at tale om mange Vers som alle findes indført i mine Memoires eller livs og levnets beskrivelse«. Sendt til Gram.

»Om begravelser, bryluper og bornedaab, men deri lidet om de nu brugelige Ceremonier, men om forandringer fra fordum tiid«. Sendt til Gram. [Gl. kgl. Saml. 2499 i, 4°. Trykt her s. 63 ff.].

»Vita patris mei [min faders liv]«. Sendt til Gram. [Findes i to forskellige udgaver i Gl. kgl. Saml. 3041, 4°, og Ny kgl. Saml. 1210, 4°; desuden en del i Kall 130 fol. s. 54 ff. Et udtog af det første håndskrift er trykt ved Alb. Fabritius i Personalhist. Tidsskr. 9. række II (1930) s. 214—30].

To samlinger til om superstitioner. Sendt til Gram. [Se indl. s. 32].

I Gl. kgl. Saml. 3040, 4°, findes endvidere en fortegnelse over de skrifter, som B. »næsten i 3 aar haver skreven og sendt til JustitzRaad Gram i Kiøbenhavn«. Denne fortegnelse må stamme fra begyndelsen af 1733, og deri anføres foruden de fleste af de også i Kall 130 fol. nævnte følgende ny tilkomne skrifter:

»Om vandene i fyen«. [Måske = Gl. kgl. Saml. 2499 g, 4°, »Om floder og søer«. Gl. kgl. Saml. 2349 c, 4°, uden titel, har samme indhold].

»Min farfadere vita [liv]«. [Gl. kgl. Saml. 3040 a, 4°, skrevet 1733. Desuden en del i Kall 130 fol.].

»De constitutione unigenitus i Paris«. [Gl. kgl. Saml. 3040 d, 4°, skr. 1735].

»Een fransk piece om merkværdig forandring i min tiid«.

»Een piece om kirker«. [Gl. kgl. Saml. 2499, 4°, hvoraf udtog er trykt her i note 40 og 69].

»Een piece om det som er uanstændigt sagt og gjort i fremmede lande, extraheret af mine journaler, ved Peder von Haven«.

»Een udførlig relation om studenten Mørch, præstekonen af Kiertemind og tvende andre delinquenter, alle rætted i og ved Odense, een megen mærkværdig sag paa næsten een bog papier, ved Himmelstrup«. [Gl. kgl. Saml. 3074, 4°, sml. N. Jacobsen i Saml. t. Fyns Hist. og Top. V (1871) s. 63—114, og indledn. her s. 20—21].

»Een vittløfftig piece de stercore humano, crepitu ventris et podice«.

»Een preuve hvorledis Jeg vilde at kongens historie skulde skrives efter spaaedome ved hans regiærings antrædelse, devise, ministres, beviiste naade, forordninger, rescripter, artige indfald, spirituelle decisioner og andet sligt, og til sidst var indført aldt det som skeede i kongens første regiærings aar. Ved Himmelstrup«.

Og B. slutter med at sige, at han nu er godt begyndt på at oversætte »een fransk Explication des fables, 2 store tom. in 8. Author for bogens skyld kom i Academie des sciences i Paris, og biskop Lodberg, som approberede bogen, bad mig laane dend til een ConRector, som hand havde godhed for, men som Jeg ikke aldtiid kand være derved for mine andre forrætninger, saa bliver det eet arbeid til visse paa 2 aar, dend er dediceret til Hr. JustitzRaad«.

Til denne fortegnelse kommer endnu følgende bevarede værker fra B.s hånd:

Gl. kgl. Saml. 2349 f, 4°: »En liden samling om Runiske Jnscriptioner i fyen, og dem Jeg ikke troer, at Wormius haver talt om«. Sendt til Gram, åbenbart skrevet på hans opfordring og efter B.s faders »De Runis Veterum Septentrionis« i Addit. 21, 8°, på Univ. bibl.

Gl. kgl. Saml. 3298, 4°: »Lidet af Loven, som tilforne iche haver været saaledes, og heller iche er i fremmede Lande. Men Jeg taler iche om Juridiske sager«.

Desuden endelig dagbøgerne og bearbejdelserne deraf, som er nævnt s. 6—7.

SAGREGISTER

Henvisningerne gælder siden; n. foran tal betyder note nr.

Adelsbrev n. 75. Aftenbønner 55. Agatedag 46. Allehelgensdag n. 104. Allun i smør 55. Alter (varsel ved) 48. Alterbog 43. Alterlys 70, 92. Altertavle 79 med n. 107. Ansigtlinjer 62. Antoniusild n. 42. April (første mandag) 61. 14. April 46. 25. April 47. Arveguld 59. Aske (rage i) 45, 53. August (anden mandag) 61. 1. August 47. Avet om (male) 58 (sml. bagvendt 57).

Bagvendt 57 (sml. avet om 58). Bande 39, 43. Bandyse 40. Banestykke 43. Barber 52. Barbere 81. Barn 43, 45, 46, 53, 54, 59, 61; udøbte børn 38. Barsedåb 53, 84 ff. Barselkone 44, 49, 59, 62. Barselseng 87, 88. Barselstue 56. Bartholomæusnatten 1572 78 med n. 105. Begravelse 52 (af uforløst; prædikener i kiste; mod genganger), 53 (klippe negle), 56 (bære lig om kirke), 65 ff., 92, (i haver) n. 83. Begynde (et arbejde) 44. (bryde) Ben, Benbrud 56, 57. Birgittedag ($\frac{1}{2}$) 61. Birkekvist 61. Birkeris 61. (under) Bjælke 43, (sidde under) Bjælke 56. Bjærgtrolde 47. Blasii dag ($\frac{1}{2}$) 46. Blindhed (hos fæ) 47. Blod (af halshugget) 56, (af muldvarp) 62. Bloksbjærg 62. Blomster på grave 69. Blæse og søbe 61. Brandaks 43, 47, 58. Brud 48, (varsel for) Brud(efolk) 44, (kysse) Brud 80. Brudefolk ofrer 48. Brudegaver 75, 76, 77, 83. Brudekrone 75, n. 95. Brudeseng 77, 84. Brudeskammel 80. Bryde (bryllupssko) 38, (fiskeben) 56, 57. Brygning 54, 57, 58. Bryllup 17, (tro om brud og brudefolk) 44 og 48, 73 ff., 92, n. 95, n. 98. Bryllupsindbydelser 74—75. Bryllupsmad 48, 73, 75 ff. Bryllupsmorgen (varsel) 51. Bryllupsnat 51. (bryde) Bryllupssko 38. Bryllupsvers 76, 100, n. 98, n. 100. Brænde (foder) 58, (halm) 43, (hul) 44, (hår) 60, (kost) 43, (negle) 47, (æggeskaller) 58. Brændevinskedler 78. Brød 38, 40, 43, (til brudefolk) 44, (kors over) 58, 60, (dødsvarsel) 59. (viet) Buksbom 51. Bukser (over ol, dejg) 57, 62. Bussemanden 46. Bæk, se Rindende vand. Bønner 55. Bønner (så) 38. Bonnedronning og -konge n. 19.

Danse 73, 81, n. 86. 109—119. Davids salme 55, n. 36. December (sidste mandag) 61. Dejg 62. Drage handsker n. 19. Drejer 14. Drikke 45, 54 (tro), 80 og 82 (ved bryllup), n. 19 (bønnekongen). Drukning (varsel om d.) 51. Dromme 41, 42, 44, 55, 57, 61. Dod (holder fast i munks klæder) 66, (besværges orme) 38. Dødes sjæle på besøg 47—48. Dødpande 58. Dødsleje (heks') 45, (spinde) 45. Dødsvarsler 39, 41, 45, 47, 50, 51, 54, 57, 59, 61. Dåb 53, 84 ff., (moderen må ikke spise) 48.

Elementer (de 4) 59. Endetarm 39, 40, n. 9. Eneboer 40. Epitaphier 24, 26, 68, (over hunde) 72, 116, 118, n. 59, n. 69. Mester Eschild n. 31. (Johs.) Evangelium 38.

Faddere 84 ff. Fadder slå barn med handske 45. Faddergaver 85—86. Faders skjorte 59. Fandens navn 45. Faste fredag (og søndag) 48, 49. Fasteude 39, 49, 57. Feber (midler mod) 38, 40, 59. Fegfyr, se Skærsild. Feje 47, 59. St. Fiacre 40, n. 9. Finde 40, 43. Finger 56, 59, (af tyv) 54. Fisk 43, (salt fisk til barn) 59, (bryde fiskeben) 56, 57. Fiskehoveder (spise) 43, 53.

Fiskertro (om Blasii dag) 46. Fløjte om aftenen 57. Fladbrød 17. Fod 59. Forbandelse knyttet til altertavle 79 med n. 107. Forgørelse (af svin) 60, (mod) 58, 59, (angst for) 39. Forklæde 59, 62. Fredag 39, (faste) 48, 49. Fremmede (varsel om) 39, 57, 58. Frugtsommelig 43, 44, 45, 46, 52, 53, 54, 55, 61. Fugle (tager kyllinger, hår) 39, 60. Forst 39. Første (vinklase, silkeorm) 42, (fisk) 43, (brød, møde) 60. Får 44, 58. Fårekylning (dødsvarsel) 57.

Gaser v. kyndelmisse 51. Gaver, se Brude-, Fadder-, Tandgave. Gengangertro 52, 53, 61, 72, n. 31. Gevækst 39. Giftermål (varsel om) 44, 50. Glød (over korn) 47. Grav (dødsvarsel) 39, (spytte i) 58. Græde 43, 51, 53. Grød 17. Gulstot 61. Gulvskarn 43. Gæstgivergårde i Sverige 17. Gogen 39. Gåsehoved, -øjne 55.

Hage kløer 51. (senge-) Halm 42, 46. Halmbånd 46. Halt 28, 48. Handsel 42. St. Hans' 43, 61. St. Hansurt varsler 45. Handske 44, 45. Handsker (trække) n. 19. Hare (møde) 56. Hareskår 53. Harespring 55. Hat 87. Haver (begravelse i) 72 med n. 83. Heksetro 39, 43, 45, 59. Helhest 52. Hellig jord 58, 59, n. 40. Helligtrekonger 38, 61, n. 19, n. 27. Hest (modig af tyvelænke) 45, (glad af tyvs klæder) 55, (årelades) 61. Hestesko i flode 45. Hjerterblod (muldvarps) 62. Hovedløs (dødsvarsel) 51. Hovedpine 60. Hue 86. Humle 51. Hund 39, 44, 53, (dødsvarsel) 45, (begravelse) 72, (Hans Mules) n. 90. Husbygning 48. Husdyr (lykke med) 49. Hvid ild 59. Hvidlog til gaser 51. Hyld 59. Hængning (varsel om) 43. Hængts reb 45. Hængt tyvs klæder 55—56. (mod) Hogen 48, n. 6. Høns 39, (vejes) 48. Hånd (varsel af linjer) 62, (kløer) 57. Hår 54, 60.

Ild 43, (under dødsleje) 45, (over sædekorn) 47, (nytårsvarsel) 50, (døve) 51, (potte på) 52, (hvid) 59, (mod sygdom og forgørelse) 59, (snurrer) 62. Indbinding af kvæg 44. Indemuret 72.

Jarbat 62. Jernbundet skrin 53. Jernbylder 53. Jesu navn 37. Jesuitter 12, 66. Jesus op ad bjærgen red — 38. Jirbet og Jobal 62. Johannes evangelium 38, n. 4. Jomfru Maria 14, 41, 42, 71, 90, n. 19. Jordpåkastelse 68. Jul 43, (-etræ) 42, (ikke spinde) 45, (dødsvarsel) 47, (af lys) 56, (må ikke bæres ud) 58, (ikke brændende foder) 58, n. 16—18. Julebisp n. 19. Juletræ 42. 25. Juli 47. Jøder 9, 62.

Kalendere n. 23. Kam 54. Kat 39, 44, 45, 53, 57, 60, 62. Kedel 54. Kilde 39. (Linköping) kirke 39. Kirkegårdsjord 53, 58, n. 40. Kirkeklokker 67 ff., 77 ff., n. 107. Kirkelam 52. Kistelægsgilde n. 58. Klingbeutel 78. Klog 42. Klostre 12, 66. Kløe (varsler) 51, 58. Kniv (ny) 39 og 60, 51, 52, (dødsvarsel) 54, (slibe) 61. Knuder (på skjorte) 59, (på hårbånd) 62. Ko (signing) 38, (bænder) 39, (mod hekse) 39 og 45, (trivsel) 61. Kobber og messing n. 31. Kobber- eller messingkedel 54. Kobjælde 48. Koge (mælk) 61. Koldepis 61. Korduanslæder n. 9. Kors 14, (over brød) 58 og 60. Kortspil 39, 56. Kost 39, 43. Krage (på so) 60. Kul (i øl) 54, (mod feber og lopper) 59. Kvæg (signing) 38, (indbinding) 44, (stænkes skærtorsdag) 48, (tåbeligt) 58. Kyndelmisse 51. Kysse (om born) 53, (brud) 80, (ved nytår) 81 og n. 19. Kælling (møde) 57, 60. Kærestevarsel 45, 50, 55. Kærning 54, 55. Kobe 43. »Den kunne» = væselen 42, 46. Kål 42, 43, 51. Kålorm 46, 52. Kårde 61, 69.

Lade sit vand 56, 59. Lagen (dødsvarsel) 47. Lamnehjerter 42. Langfredag (veje høns) 48, (årsvarsel) 58. Le 51. Lever (ikke spise) 53. Lig (tager sygdomme med) 39, 45, (saks på) 62. Ligkister 66, 67, 70, n. 54. Ligprædiken 67, 71, n. 76. Ligsten n. 56, n. 59. Ligtorn gnides på lig 45. Ligvagt 67, 69, n. 58. Linned klæde om sygt barn 46. Lopper 55, (mod l.) 59. Lucia nat 49, n. 27. Lus (drom om) 41, 57, (få lus) 47, 48, 54, 59. Lygtemand 57. Lykke

(drøm om lus) 41 og 57, (marcelokker) 42, (for brudefolk) 44 og 48, (med husdyr) 49. Lys (varsler) 40, 50, 56, 57, 62; (ved begravelser) 70, 72, 92. Længsel (middel mod) 45. Lobsk 61. Låne 51.

Male avet om 58. Mandag 54, 61. Mane for gulsot 61. Mare 51. Marcelokker 42. Marie Magdalene 51. Medgift 75. Milt 59. Moder 53, 59. Morgen 39, 59, 60. Morgenbøn 55. Mortensdag 46. Muldvarps hjerteblod 62. Munke 66, (de la Trappe) 72. Mus (må ikke nævnes) 46. Mælk (forhekset) 45, (vand i) 61, sommer- og vintermælk 46. Møde (hare) 56, (kælling) 57, (kat) 60. Modom 51. Måne 39.

Navn (Jesu) 37, (fandens) 45, (nævne ved navn) 42, 43, 46, (dåbs-) 88. Negle 43, 47, 48, 53, 57, 60. St. Nicolaus 40. Noa-navne 42, 46. Nonner (st. Clara) 72. Nordvendt 48. Numismatik 16. Nye klæder 54. Nyse 39, 57. Nyttår i Paris 42. Nylårsvarsler 42, 50—51, 53, 55, 58. Næse kloer 51. Nævne, se Navn. Nødtorft (forrette) 56, 59. Nogen 40, 59. Noglehul 54. (Knappe-) Nål 54.

Oblat 38. Offer (ved dåb og bryllup) 48, 86, (til åmanden) 51. 14. Oktober 46. 27. Oktober 46. Olufsdag 47. Opkalde 88 ff. Ordsprog 118. Orme (besværges) 38, (odelægger korn) 47. Overdådighed ved bryllup 73, 76, 91—92. Overvending 43.

Parykker 69, n. 64. Penge 52, 55, 56, (drøm om) 57, 60. Pest 8, 14, 24, 41, 118, n. 109. Pisse 56, 59, (i sengen) 58. Polskdans 81, n. 86. Potte på ild 52. Poulsdag 46. Prinsers og prinsessers bryllup 82. Prædiken under hoved 52. Psalme, se Salmc. Primstav 46, n. 23, n. 24. Punkterkunst 62, n. 46. Påskemorgen 48.

Rakkeren 55—56, 87. Ravn (dødsvarsel) 41. Regn (om søndagen) 43. Rindende vand 48, 60. Ring 80, n. 108. Ringe (for øren) 57, (af sig selv) 79. Ringer 77. Rotter må ikke nævnes 46. Rose 51. Rumpe kloer 51. Runer 120. Rus (varsel om) 57. Ron 39.

Sagn (Blända; Jönköping) 17, (Cambrai og Valenciennes) 40—41, (helhest, Klokkedybet) 52, 78, (Klokkedybet, Palnatokes høj) n. 31. (fejl uddeling af) Sakramenterne n. 90. Saks 60, (med i kiste) 53, 72, (i svøbelisten) 54, (på lig) 62. Salmc (Davids) 55 med n. 36, 118. Salmcbog (varsel af) 42, 50. Salt (spilde) 38, 60, (i øl) 54, (spise) 62. Sand 43. Savle 45, 46. Sengefod 14. Sengehalm 42, 46. Signe 38, 61. Signekone 37. Sildeben (bryde) 57. Silkeorm (første) 42. Simonis Judæ dag (²⁷/₁₀) 46. Sjæl 41, 51. Sjæleringning n. 52. Skade 39, 48. Skammel (rejse) 54, 56. Skat (sagn om) 40. Skilling 52 med n. 30, 60. Skjorte 59. Skorsten 48. Skovhader 60. Skrædder 48. Skudfri 38. Skurvet 60. Skyde 42, n. 115. Skæbnevarsel 50, 58, 62. Skæg 16. Skænk ved bryllupper 76, 83, n. 96. Skærsilden (øfegfyre) 41, 51. Skærtorsdag (varsel om, (stænke kvæg) 48, (spise kål) n. 14. Skørt (labe) 61. Sladder 48, (varsel om) 62. Slagtning 43. Slå burn (med handske) 45, (med birkeris) 61. Smor 39, 45, 54, 55. Smøre kat 39. (mod) Smorhekseri 39, 55. (få) Smorheld 54. (blive) Smuk 62. Snedker 14. Snurre med stol 57. So 54, 60. Sol 58, (mod solen) 59. Sold 51, (lade sold løbe) 61. (efter) Solnedgang 48—49. Sommermælk 46. Sort so 60. Sove 46. Spejle (magiske) 58. Spilde (salt) 38, 60. Ikke spinde (søndag, jul) 45, 58. Spiseforbud 43, 48, 53, 55, 62. Springe over bæk påskemorgen 48. (spise) Spurve 39. Spyt 53. Spytte 39, 43, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61. Spogelser 61, 62, n. 31, (værn mod) 57. Spå af ansigt og hænder 62. (Brahernes) Stamtræ 17. Stemme (få god) 53. Sten 40 med n. 9. Stjernesud 41, 51. Stol (rejse) 54, (snurre med) 57. Stork 38, 39, 53. Storm (fiskertro) 46. Strømper (trække s. på) 56. Studenter i Halle 9. Stænke fæets klove 48. Stævne kålorme og lgn. 46 med n. 22. Styrvolt 56. Stolpe 50. Stål mod spøgelsc 57.

Sukker i smør 55. Svale 59. Svanger, se frugtsommelig. Svin 43, 60. Sy 48. Søbe og blæse 61. Søfarendes patron, St. Nicolaus 40. Sølv i øl 54. Søm griber fat i munks klæder 66. Sømandstro, se Fiskertro. Søndag 43, 45, 48, 70. Sørgedigt n. 55. Sørgedragt 68, 71. Synsk af muldvarps hjerteblood 62. Såning 38, 47.

Tabe (skort) 61. Tandgave 88. Tandpine 37, 38, 39. Testamente 71. Tiede 53, 59, 68. Tiggere 46. Tirsdag 44. Tjenestefolk 45, 50, 53. Tolv (dødsvarsel) 61. Torden 38, 39, 42, n. 17. Torsdag 44, 47, 48, 61, 90. Tretten n. 43. Troldfolk 55. Trolovelse 73. Trug 51. Trylleformler 38, 40, 50, 59, 90—91. Trække handsker n. 19. Tungebånd 43. Tyrkere 70. Tyvefinger i øl 45, 54. (hængt) Tyvs klæder 55. Tælle kålorme 52. Tøfler (vendes) 44, (varsler) 50.

Uenighed (varsel om u.) 38, 44, 62. Uforløstes begravelse 52. Uldvanter v. indbinding 44. Underjordsfolk 54, 59, 61. Utroskab (tegn på) 61.

Valborg, se Vollermissie. Vand (som lægemiddel) 39, (mod gengangeri) 52. Vartegn 118. Varulv 40, 52. Vaske barn, ny særk 54. Vaske sig 49. Veje høns 48. Vellyst 62. Vende tøfler 44, kjole 57. Vindruer (første) 42. Vindøjet 54. Vinger af dyr giver tilbøjelighed til vellyst 62. Vintermælk 46. Voksbuketter 87. Vokslys (varsler) 58. Vollermissie 39, 59. Vorter gnides af på lig 45. Vugge tom vugge 56. Vuggepenge 86, 87. Væsel (fordrives) 38, (må ikke nævnes) 42, 46. Våben 118.

Æg 39. Æggehvide (varsler) 50. Æggeskaller (brydes, brændes) 39, 58. Ægstål i øl 54. Ægteskabsvarsel 38, 39, 44, 48, 54, 56. Ærter 38.

Øje kloer 51. (slå) Øje ud 61. Øjne (onde) 58. (vende) Økse 54. Øl 45, 54, 57, 58, 62, n. 35. Ønske ved stjerneskuud 51.

Amanden kræver offer 51. Arelade heste 61. Arsvarsel 58.

PERSON- OG STEDNAVNE

Abel 61. — Actonius, mag. Henning Christensen 70 med n. 73. — Adam 77 med n. 103. — Adler, Th. på Lykkesholm 21. — Albani kirke i Odense 52, 78, n. 31. — Als 30, 56, 68, 75, 78, n. 27, n. 38. — Amager 75, 83, 87. — Amsterdam 14. — Anchersen, prof. Søren 21, n. 24. — Angel n. 27, n. 52. — Angel, Sophie v. ~ L. Stoud n. 72. — Araberne n. 46. — Arentsdr., Barbara ~ W. Lucasen 84 med n. 121. — Assens 115, 118, n. 69.

Bag(g)er, Niels n. 94. — Bag(g)er, Oluf 28, n. 42, n. 94. — Balslev, Christopher på Fraugdegd. 85—86, 87, n. 137. — Balslev, Jens Rasmussen i Tommerup 6, 13, 14, 18, 22, n. 9, n. 56, n. 137. — Balslev, Kirsten Pedersdr. n. 44. — Bang, Anna ~ Hans Mule n. 130. — Bang, Anna ~ Michel Mule 85. — Bang, Marie E. Hansdr. ~ R. A. Balslev 22. — Basel 78. — Bergen 19, 92. — Bergen, D. v. n. 93. — Berri, hertuginde af 71. — Bertelsen, Iver n. 90. — Beyer, Karine ~ K. J. Sceblad n. 53, n. 119. — Beyer, Richert 73, 75. — Biering, C. G. 20. — Bille, Marcus Jensen 84, n. 126. — Bircherod, Birgitte Jacobsdr. 27 n. 38, n. 44, n. 93, n. 137. — Bircherod, pastor Chr. Broder 22. — Bircherod, kapt. Chr. Carl n. 137. — Bircherod, pastor Hans Bang Chr. n. 56. — Bircherod, Jacob Jacobsen 7, 26, n. 37, n. 83. — Bircherod, prof. Jacob Jensen 5, 22, 24, 88, 119, n. 53, n. 145. — Bircherod, pastor Jens Hermansen 5. — Bircherod, biskop Jens Jacobsen i Alborg 5, 7, 15, 30, n. 53, n. 138. — Bircherod, prof. Thomas B. 5, 15, 16, 19—20, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 117, 119, 120, n. 23, n. 36, n. 55, n. 63, n. 87, n. 119. — Blända-sagnet 17. — Bogense 118. — Braherne 17. — Brahe, Karen ~ H. Walchendorph 85, n. 132, n. 136. — Karen Brahes Bibl. 22, 71, n. 76. — Brahe, Tycho 91, n. 148. — Bregninge på Tåsing 74 med n. 89. — Breisach 10—11. — Brenner, Peter J. 18. — Brenner, Sofia 16. — Nr. Broby n. 73, n. 93. — Brockenhuus, Anna ~ H. Walchendorph 84. — Brommel el. Bromelius, Magnus 16. — Bryssel 14, 40. — Brødged. i Dreslette og Brødgårdsmanden 42 med n. 13.

Cambrai 13, 14, 40—41, n. 11. — Christian I 80. — Chutenbrunn, borgmester Hans Nielsen 72 med n. 81. — St. Clara nonner 72. — Clericus, Johs. 65 med n. 47 b. — Compiegne 13.

Dalum 115. — Danneskjold-Samsøe, Chr. 19—20. — Disciplernes kloster i Odense 79. — Dona, borggreven af n. 69. — Dragsholm n. 134.

Eisenach 10. — England 13, 77. — Erfurt 10, 77 med n. 108. — Eriksdr., Mette ~ prof. Sv. Pedersen n. 73.

Falster 117. — Falster, Chr. 21, 23. — St. Fiacre 40 med n. 9. — Flandern 13. — Flensborg 73, 75, n. 53. — Frankfurt a. M. 10, 87. — Frederik I af

Sv. 72. — Frederik II af Danm. n. 149. — Frederik IV af Danm. 16, 20. — Frederiksborg 19. — Friis, borgmester Hans 70 med n. 75. — Friis, rådmænd Jørgen Hansen 71, 85, n. 75. — Fuiren, guldsmed Didrich n. 121. — Fulda 10. — Fynsøre 117. — Fåborg 118.

Gaya, Louis de 81 med n. 110. — St. Germain-des-Prés n. 9. — Anna Gjøes Bibl. 22. — Glad, pastor Niels n. 90. — Glad, se ellers Lætus. — Glob, provst Anders 117. — (Sachsen) Gotha 9, 10. — Gram, Hans 21, 22, 24, 25 ff., 31, 32—33, 65, 92, 116—19. — Gränna 17. — Grønnegade, theatret i 8.

Hagenskov 115. — Halle i Sachsen 8—9. — Hamburg 8—9, 15, 18, 91. — Hamsfort, dr. Cornelius n. 134. — Hamsfort, Magdalene v. d. 85. — Hanc, Jørgen n. 109. — Hans, hertug, Frederik IIs søn 91, med n. 149. — Hansen, Ludvig og Henrik, Hans Michelsens sønner n. 86. — Hasebart, Birgitte Jacobsdtr. 80. — Hasebart, Jacob n. 109. — Hauteroche 8. — Haven, Peder v. 119. — Helsingborg 16, 18, n. 148. — Helsingør 16, 91 med n. 148. — Hemmingsen, Niels n. 76. — Henrik IV af Frankrig 78. — Himmelstrup 119. — Hindsholm 24, 116. — Hindsholm, biskop Jacob Lauridsen 67 med n. 56. — Hindsholm, Abigael Lauridsdtr. ~ Chr. H. Luja n. 56. — Hiärne, Urban 16. — Hoja, grev v. n. 59. — Holberg, L. 8. — Holbæk n. 72. — Holland 8. — Holme kloster 26 n. 36. — Holstein-Rettvisch, hertugen og hertuginde af 71. — Horne 24, 118. — Hornemann, pastor J. F. 20—21, 119, n. 31.

Iversdtr., Marina el. Maren 74 med n. 90.

Jacobsdtr., Mette ~ L. Mule 75. — Jacobsen (Wolf), prof. Jacob 74 med n. 90. — Jacobsen (Hindsholm), biskop Laurids 67 med n. 56. — Jena 10. — Jespersen, biskop Niels n. 121. — Judas 61. — Jylland 85, 90, n. 27, n. 52. — Jönköping 17. — Jørgensdtr., Mette ~ M. N. Mesling i Bregninge 74 med n. 89.

Karl d. store 14. — Keder, Nic. 16. — Kehl 11. — Kerteminde 20—21, 117, 118, n. 31. — Kingo, Thomas n. 137. — Kleve(nfeldt), Terkel 25, 115, 116, 118. — Klokkedybet 52, 78—79, n. 31. — Knud d. hellige 19—20. — St. Knuds kirke i Odense 52, 115, 116, n. 56, n. 58, n. 63, n. 107, n. 122, n. 135. — St. Knuds kloster, se Poulsen, prior Chr. — Kotte, Mette ~ Hans Mule n. 71. — Kotte, Mette Lauridsdtr. ~ J. K. Seeblad og H. Friis 70—71, 85, n. 75. — Krag, prof. Niels n. 90. — København 5, 6, 8, 13, 15, 19, 20, 75, 76, 83, 85, 86, 87, n. 64, n. 90, n. 136. — Køge n. 89. — Kolstrup 30.

La Fontaine 28, 119. — Lago Urne 62. — Landet 117. — Landorph, prof. Knud n. 44, n. 121. — Langeland 117, n. 69. — Leipzig 9. — Lente, Chr. v. 15. — Lodberg, biskop Jacob 116, 119. — Libitinæ tempel 67. — Linköping 16, 17. — Lolland 82, 117. — Lothringen 9, 12, 66, 76, 77, 81. — Lucasen, rådmænd Willum n. 121. — Lucoppidan, pastor Peder Jensen 26 n. 36, 116, 117. — Lucoppidan, pastor Niels Pedersen 117. — Ludvig XIV 40. — Luja, dr. Chr. H. n. 56. — Luja, prof. Laurids 22, 67, 116, n. 56. — St. Lukas 14. — Lund n. 93. — Lyø n. 22. — Lætus, Erasmus M. og Severinus n. 31. — Lovensørn, Poul Vendelbo 15 ff., 20, 83, n. 148.

Madsen (Veile), biskop Jacob 74, 91, n. 92, n. 150. — Mainz 10. — Malmö n. 121. — La Marche 42. — Marsk Stig 24, 116. — Marsvin, Ellen 84, n. 122, n. 124. — May, Maren Sørensdtr. ~ L. Stoud 70, n. 72. — Merseburg 10. —

Mesling, pastor Morten Nielsen n. 89. — Michelsen, biskop Hans 73, 82, 84, n. 86, n. 131. — Middelfart 118. — Moskva 19, 91. — Mule-slægten 23 n. 29, 28. — Mule, Anna Jensdtr. ~ Henrik Hansen n. 86, n. 131. — Mule, Anna Mogensdtr. ~ Th. B. Bircherod 19, 25, n. 71, n. 73. — Mule, Barbara Nielsdtr. 117. — Mule, domprovst Caspar 23. — Mule, borgmester Christen n. 130. — Mule, Claus Hansen 84 med n. 129. — Mule, Elisabeth Jensdtr. ~ Ludvig Hansen n. 86, n. 121, n. 131. — Mule, Else Hansen ~ Iver Bertelsen og Niels Krag n. 90. — Mule, kammerråd Erik Mogensen 5, 19, 25, 28, n. 42. — Mule, borgmester Hans 74, n. 71, n. 90, n. 93, n. 121, n. 130, n. 135. — Mule, biskop Hans n. 90, n. 130. — Mule, dr. Jens Hansen 84, 85, n. 86, n. 121, n. 129, n. 131, n. 136, n. 149. — Mule, Johs. n. 113 — Mule, borgmester Jorgen Hansen 70 med n. 71, n. 90. — Mule, Karen Jørgensen ~ Actonius 70 med n. 73. — Mule, Laurids Hansen 75 med n. 91 og n. 93, 91. — Mule, Maren ~ K. J. Seebled n. 119. — Mule, Michel n. 94. — Mule, borgmester Michel Christensen 85 med n. 130. — Mule, Mogens Jørgensen n. 71, n. 73. — Mule, provst Niels Hansen i Besser n. 135. — Mule, etatsråd Wilhelm Jensen 85 med n. 136. — Munk, Kirstine 84, 85, n. 69, n. 122. — Munk, Ludvig til Norlund n. 122. — Muret, M. 72. — Moinichen, Chr. 19, 23. — Moller, Barbara Michelsdtr. ~ Niels Mule 85 med n. 135. — Moller, alkymist Michel n. 135. — Mørch, Lars Pedersen 21, 119, n. 31.

Nancy 12. — Naumburg 10. — Neapel 10. — Neckar 10. — St. Nicolaus 40. — Nielsen (Chulenbrunn), borgmester Hans 72 med n. 81. — Norge 46—49, 51, 56, 68, 75, 76, 83, 91. — Norrköping 18. — Noyon 13. — Nyborg 115, 113, n. 89. — Nyköping 18. — Næstved 73.

Odense 5—6, 13, 15, 19 ff., 51, 52, 56, 60, 61, 64, 66, 67—73, 75—80, 82, 84—87, 88, 115, 116, 117, 118, 119, n. 30, n. 31, n. 44, n. 53, n. 134. — Odin n. 31. — Oslo n. 93.

Palna Toke og P. T.s høj n. 31. — Paris 7, 8, 12—13, 19, 40, 66, 71, 77, 78, 80, 81, 84, 88, 119, n. 9, n. 19, n. 64, n. 78, n. 83, n. 104. — Pedersen, prof. Svend 70, 75, n. 73. — Podebuscherne n. 69. — Pontoppidan, Erik 21, 30, 115, n. 27. — Poulsen, prior Chr. 69, 85. — Paasche-slægten 28.

St. Quentin 13.

Ramme 30. — Ramus, biskop Chr. 27. — Rantzow, statholder grev (N.) 20, 115. — Rhinen 10—12. — Ribe 21, 23, 91, n. 55, n. 139, n. 150. — Riber, pastor Peder C. n. 93. — Ricolphus, biskop 116. — Ringsted n. 90. — Risbrich, Karen el. Katharina Thomasdtr. ~ C. Balslev n. 137. — Risbrich, Sille Thomasdtr. ~ Jacob J. Bircherod n. 53, n. 137. — Risbrich, borgmester Thomas Brodersen 68, 76, 82, n. 53, n. 59. — Rom 13, 67. — Rosenkrantz, Holger til Rosenholm 84. — Rosenkrantz, minister Ivar til Rosenholm 28, 118. — Rosenkrantz, Mogens til Spottrup n. 93. — Rosensparre, Birgitte ~ Corfitz Rud 84. — Rosenvinge, Barbara Mogendstr. ~ Jorgen Mule n. 71. — Rosenvinge, provst Jens Willumsen 26 med n. 37, 27, n. 39. — Rosenvinge, borgmester Mogens Hendriksen n. 71. — Rosenvinge, borgmester Willum Jensen 27 n. 38, 61, n. 44. — Roskilde 24, 117, 118, n. 30. — Rostgaard, Fred. 15, 20, 21 n. 24, 116, n. 148. — Rotterdam 14. — Rud, Corfitz til Gyldensteen n. 124. — Rud, Knud til Sandholt n. 122. — Rugaard 115. — Russerne 17.

Sachsen 40. — Samsing, pastor Anders P. 30—31, 43, 46, 70, 90—93, 118, n. 24, n. 89, n. 153. — Sartorius, F. O. n. 24. — Samso 85, 117, n. 135. — Schmidt, C. M. n. 24. — Schultz, prof. Christopher n. 121. — Seebled-slægten

23 n. 29. — Seeblad, byfoged Anthonius Ottesen n. 44. — Seeblad, Birgitte-Ottesdr. ~ Th. Risbrich 82, n. 59, n. 98. — Seeblad, rådmand Jørgen Knudsen n. 75. — Seeblad, rådmand Knud Jørgensen 67, 70, 73, 75, 84, 85, 87, n. 53, n. 75. — Seeblad, Knud Ottesen n. 121. — Seeblad, borgmester Otto Knudsen n. 53, n. 109. — Seeblad, Magdalene Ottesdr. ~ J. Hasebart n. 109. — Seeblad, Margrethe Knudsdr. ~ Michel Mule n. 94. — Seeblad, Marine Knudsdr. ~ Niels Bag(g)er n. 94. — Seine 7, 40. — Sjælland 78, 92, n. 38. — Skamby n. 86. — Skåne 16—17. — Småland 17, n. 17, n. 95, n. 144. — Sodoma og Gomorra 61. — Sofia odde på Fyn 117. — Soissons 20. — Spanien 6, 13. — Stege n. 90. — Marsk Stig 24, 116. — Stockholm 6, 15, 16, 18, 82—83, n. 62, n. 79. — Stoud, pastor Ludvig 70 med n. 72. — Strasbourg 11—12. — Stubberup 26, 116. — Susanne n. 108. — Svendborg 24, 30, 92, 118. — Sverige 16 ff., 68, 76, 78, 81, 83, 113, n. 17, n. 142. — Södermanland 18.

Techelborg, grev v. n. 59. — Testrup, pastor S. 117. — Thenner, dr. jur. H. n. 134. — Thomasius, Chr. 9, 37. — Thott, Birgitte ~ Otto Giøe n. 133. — Thott, Henrik til Boltinggd. 85. — Thune, Anna ~ Wilh. Mule n. 136. — Thura, biskop Laurits n. 55. — Tordenskjold 6. — Trolle, Herluf 71. — Tscherning, J. T. sen. 6. — Tybrind 6. — Tyrkiet 11, n. 70. — Tåsing 118.

Urne, Lago 52.

Walchendorph, Christopher n. 125. — Walchendorph, Henning 81. — Valenciennes 14, 41. — Vang i Valdres n. 24. — Veile, biskop Jacob Madsen 74, 91, n. 92, n. 150. — Vejle n. 93. — Weimar 10. — Weissenfeld 10. — Vendsyssel n. 35. — Werniche, Chr. 7, 12—13, 15, 71, 82, 84. — Wetzlar 10. — Vibe, Ditlev 20. — Willumsdr., Anna ~ Jens Mule og Chr. Schultz n. 121. — Willumsdr., Mette ~ K. O. Seeblad n. 121. — Willumsen, poet Hans 31, n. 121. — Willumsen, læge Jørgen 85, n. 121. — Visingsborg 17. — Wolf, prof. Jacob Jacobsen 74 med n. 90. — Worms 10.

Zoilus 29.

Æro 87, 103, n. 58.

Östergötland 16, 17.

Aasum 88 med n. 145, n. 31.

FAMILIEN BIRCHERODS STAMTAVLE

Herman Jensen, bürger i Helsingør.

Jens Hermansen Bircherod (1588-1657), fra 1614 præst i Birkerød.

Christen Jensen B., 1653—59 præst i Karlebo,
skudt af svenske soldater,
barnløs.

Jens J. B. (1623—86), professor i København.
~ 1) Else Nielsdatter Munck.
2) E. Pontoppidans enke, Karen Køllr.

Jacob J. B. (1624—88), professor i Odense.
~ 1656 Sille Risbrich (1637—1708).

Peder J. B. (1626—74), præst i Værløse.
~ Kirsten Andersdatter Stillinge.

Johs. Jensen B.
(1663—1720),
prof. i København,
barnløs.

Jens J. B. (1664—1720),
biskop over
Christianssand stift.

Niels (1665—),
kaptajn
i Holland.

Fr. Chr. (1670—1702),
præst i Birkerød.
~ Johanne Larsdatter
Guntzager.

Chr. Carl (1671—1730),
kaptajn,
~ Kingos enke, Birgitte
Balslev.

Jens Pedersen B. (1662—97),
præst i Værløse.
~ 1) Edel M. Christensdatter Spend.
2) Else Jensdatter Mouritsen.

Jens J. B.
(1691—1723),
præst i Tikøb.

Søren (†1748),
kaptajn
i flåden.

Hans,
præst i Fåberg
i Norge.

Mathias B.
(1698—1750),
præst i Højelse.

Jens,
købmand
i Ålborg.

Jens og Thomas,
døde unge.

En datter.

Jens og Søren,
døde unge.

Jens M. B. (1725—74),
præst i Elling.

Jens Jacobsen B. (1658—1708),
biskop i Ålborg,
barnløs.

Thomas Broder B. (1661—1731),
professor i Odense,
~ Anna Mogensdatter Mule (1671—1754).

Jacob B. (1664—87),
drukne i Senen.

Chr. Broder B. (1672—1729),
præst i Særslev,
~ Else C. Nielsdatter Bang (1676—1739).

Birgitte B. (1660—1740),
~ 1) Willum J. Rosenvinge (1619—84),
2) Knud Landorph (1649—1711).

Jacob Thomsen B. (1693—1737),
landsdommer i Odense,
barnløs.

Jacob (1690—93). Mogens (1692—1716). Elias (1696—97)

Hans Bang Chr. B. (1701—43),
præst i Særslev,
~ Anna Lauridsdatter Luja (1706—43).

En datter.

FORENINGEN

DANMARKS FOLKEMINDER

FORENINGENS FORMAAL er at fremdrage de Minder om gammelt dansk Folkeliv, der endnu lever paa Folkemunde, og gennem almentilgængelige Fremstillinger at kaste Lys over dansk Almues Liv, Tro og Digtning i Fortid og Nutid. Foreningens Formaal søges opnaaet:

- 1) ved at Medlemmerne *optegner* eller beskriver, hvad der kommer indenfor deres Rækkevidde af folkelig Overlevering. Det der paa den Maade bliver indsamlet, opbevares i Dansk Folkemindesamling som det danske Folks Ejendom.
- 2) ved i *Skrifter* at udgive Udvalg af det indsamlede Stof samt letlæselige, videnskabelig forklarende Redegørelser for danske Folkeminder og dansk Folkeliv.

Foreningen har i 1908—36 udgivet følgende 43 Skrifter:

	Bogladepriis	
1. Fra Dansk Folkemindesamling. I. Ved A. Otrik (1908)	2 Kr. 50 Øre	
2. Livet i Klokkergaarden. Af Fr. L. Grundtvig. Ved Jørgen Otrik (1909)	6 > 00 >	(Uds.)
3. Loke i nyere Folkeoverlevering. Af Axel Otrik (1909)	1 > 00 >	(Uds.)
4. Fra Dansk Folkemindesamling. II. Meddelelser og Optegnelser ved Hjalmar Thuren (1909)	1 > 50 >	(Uds.)
5. Bjærgtagen. Af H. F. Feilberg (1910)	2 > 50 >	
6. Fra Dansk Folkemindesamling. III. Meddelelser og Optegnelser ved Hjalmar Thuren (1910)	1 > 50 >	(Uds.)
7. Dansk Folkekarakter. I. Sjællændere og Jyder. Af Thorkild Gravlund (1911)	2 > 50 >	(Uds.)
8. Danske Ordsprog, især fra Thy ved S. Dillevsen og Carl Ludvigsen (1911)	1 > 00 >	(Uds.)
9. Dansk Fiskerliv. I. Furboerne. Af Hans Kyrre (1912)	2 > 50 >	(Uds.)
10. Sjæletro. Af H. F. Feilberg (1914)	4 > 00 >	
11. Minder fra Erritsø ved Henrik Ussing (1915—17)	4 > 00 >	(Uds.)
12. Fra Sydsjælland. Ved J. Olsen (1913)	1 > 50 >	
13. Nordsjællandsk Landalmue 1798 af Pastor Joachim Junge. Ny forkortet Udgave ved Hans Ellekilde (1915)	3 > 50 >	(Uds.)
14. Dansk Folkekarakter. II. Fynboer. Af Thorkild Gravlund (1914)	2 > 50 >	(Uds.)
15. Breve fra en dansk Folkemindesamler. Udg. af Hans Ellekilde (1918)	2 > 00 >	(Uds.)
16. Vore ældste Folkedanse. Langdans og Polskdans. Af H. Grüner Nielsen (1917)	3 > 00 >	(Uds.)
17. Fra Dansk Folkemindesamling IV. Festskrift til Evald Tang Kristensen. Ved Gunnar Knudsen (1917)	6 > 00 >	(Uds.)
18. Nissens Historie. Af H. F. Feilberg (1919)	3 > 50 >	(Uds.)
19. Sæd og Skik i Ommersyssel. Fortalt paa Egnens Folkemaal af Lærer N. P. Bjerregaard (1919)	5 > 00 >	(Uds.)
20. Ingvor Ingvorsens Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv ved Henrik Ussing (1918)	5 > 00 >	(Uds.)
21. Udvalgte sønderjydske Folkesagn. Genfortalte af F. Ohrt med Teg. af Niels og Joakim Skougaard (1919)	5 > 00 >	

22. Folkelig Vals. Af <i>H. Grüner Nielsen</i> (1920)	6 Kr. 00 Øre (Uds.)
23. Nogle Grundsætninger for Sagnforskning. Af <i>Axel Olrik</i> . Udgivet af <i>Hans Ellekilde</i> (1921)	7 » 50 »
24. Ved <i>Halleby Åa</i> . Optegnelser af <i>Karoline Graves</i> , udgivne ved <i>Henrik Ussing</i> (1921)	8 » 00 » (Uds.)
25. Trylleord, fremmede og danske. Af <i>F. Ohrt</i> (1922)	5 » 00 »
26. Fra <i>Hedeboegnen</i> . Optegnelser af <i>Marie Christophersen</i> , Højelse, udg. ved <i>Henrik Ussing</i> (1923) .	4 » 50 »
27. Fejekost til at udfeje den gamle <i>Surdejg</i> . 1736. Af <i>E. Pontoppidan</i> . Oversat fra Latin af <i>J. Olrik</i> (1923)	3 » 50 »
28. <i>Evald Tang Kristensens Æresbøg</i> i Udvalg ved <i>Hans Ellekilde</i> (1923)	4 » 50 »
29. Læsøfolk i gamle Dage. Af <i>H. Grüner Nielsen</i> (1924)	7 » 00 »
30. <i>Peder Palladius Visitatsbog</i> . Udg. af <i>Lis Jacobsen</i> (1925)	6 » 00 » (Uds.)
31. <i>Danske Bøndergaarde</i> . Planer og Konstruktioner. Af Arkitekt <i>H. Zangenberg</i> (1925)	4 » 50 »
32. Aarets og Livets Højtider. Af <i>Henrik Ussing</i> (1925)	6 » 00 »
33. <i>Danmarks Helligkilder</i> . Oversigt og Literaturfortegnelse ved <i>August F. Schmidt</i> (1926)	5 » 00 »
34. <i>Folkedragter i Nordvestsjælland</i> . Af <i>Kredslæge J. S. Møller</i> , <i>Kalundborg</i> (1926)	15 » 00 »
35. Vore danske <i>Folkeæventyr</i> . Genfortalte af <i>Hans Ellekilde</i> . Første Udvalg (1928)	3 » 50 »
36. Det gamle <i>Harboøre</i> . Optegnelser af <i>Karen Thuborg</i> , tilrettelagte og udgivne af <i>Henrik Ussing</i> (1929)	8 » 00 »
37. <i>Amagerdragter, Vævninger og Syninger</i> . Af <i>Elna Mygdal</i> (1932)	18 » 00 »
38. <i>Danmarks Sanglege</i> . Udgivne af <i>S. Tv. Thyregod</i> . . .	10 » 00 »
39. <i>Danmarks Kæmpesten i Folkeoverleveringen</i> . Af <i>Aug. F. Schmidt</i> (1933)	12 » 00 »
40. <i>Fra Dansk Folkemindesamling V</i> . Af <i>Hans Ellekilde</i> .	5 » 00 »
41. <i>Mellem sydfynske Sunde</i> . Af <i>Henrik Ussing</i> . (1933)	8 » 00 »
42. <i>Skævlovringer</i> . Folkeminder fra <i>Silkeborgs Vesteregn</i> ved <i>H. P. Hansen</i> (1936) (Medlemslevering for 1935)	7 » 00 »
43. <i>Folketro og Festsikik</i> , særlig fra <i>Fyn</i> . Af <i>Landsdommer Jacob Bircherød 1734</i> . Ved <i>Inger M. Boberg</i> . (1936, 1ste Levering for 1936)	5 » 00 »

Til Udgivelse forberedes:

Bornholmske Folkeæventyr. Ved Intendent *J. P. Kuhre*, Rønne.

Indmeldelser i Foreningen »Danmarks Folkeminder« sendes til *Dansk Folkemindesamling*, Det kgl. Bibliothek, København K. Medlemsbidraget er 4 Kr. 50 Øre aarligt (6 Kr. for udenlandske, 100 Kr. for livsvarige Medlemmer). Foreningens Medlemmer faar gratis de Bøger, Foreningen udgiver i *Aarets Løb* (Nr. 42 hører til Aargang 1935), og har Ret til at købe tidligere Bøger, hvorefter Oplag haves, til nedsat Pris ved Bestilling hos Foreningens Sekretær eller Kasserer. Ligeledes har Medlemmerne Ret til at købe en Del af Universitetsjubelæets danske Samfunds Skrifter (deriblandt *Feilbergs Jyske Ordbog I-IV*), og af *Evald Tang Kristensens Arbejder* og forskellige andre Skrifter til betydelig nedsatte Priser.